Tarih boyunca yaşamış en önemli seyyahlardan biri olan Evliyâ Çelebi, ardında bıraktığı on ciltlik Seyahatnâme adlı eseriyle günümüzde adından söz ettirmeye devam etmektedir. Onun en ince ayrıntısına kadar anlattığı olaylar, katıldığı savaşlar, şahit olduğu tarihi hadiseler ve bahsettiği hikayeler tarihçisinden edebiyatçısına, coğrafyacısından halkbilimcisine kadar pek çok okur bulmaktadır. Kimileri kültürünü arttırmak, kimileri akademik araştırmalarında faydalanmak, kimileri de merakını gidermek için Seyahatnâme adlı dev gezi yazısını okumaktadır.

Geçmişte olduğu gibi bugün de önemini koruyan ve gelecekte yine önemini koruyacak olan büyük seyyahın hayatı ve dev eseri hakkında bilgi ve fikir sahibi olmak, kültürel açıdan okuyuculara şüphesiz ki pek çok şey katacaktır. Bu nedenle elinizdeki kitap, Evliyâ Çelebi'nin hayatını ve eserini merak edenlere bir kapı aralamak üzere yazılmıştır. Bu çalışma, konuya bir giriş yapmaktan başka bir görev üstlenmiş değildir. Ayrıca; yeni şeyler söylemeyi de vadetmemektedir. Bununla beraber, mevcut metinlerden hareketle, belirli sınırlar dahilinde yazarın hayatı ve eseri hakkında doğru ve kanıtlanabilir bilgiler vermeyi amaçlamaktadır.

2015 yılında Türk Dili ve Edebiyatı ve Türk Dili ve Edebiyatı ile Sosyoloji bölümlerinden lisans diplomasıyla mezun oldu. 2016'da Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne araştırma görevlisi olarak atandı. 2017'de Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde başladığı yüksek lisans eğitimini 2019 yılının ocak ayında tamamladı. Halen aynı fakültede görev yapmakta ve Eski Türk Edebiyatı bilim dalında doktora eğitimine devam etmektedir.

9 786203 409895

LAP LAMBERT Academic Publishing

www.lap-publishing.com

FOR AUTHOR USE ONLY

TÜRKÇE ÖZEL SERİ

LAP LAMBERT Academic Publishing

Murat Aslan

EVLİYÂ ÇELEBİ

Yolda Geçen Bir Ömür

Murat Aslan

EVLİYÂ ÇELEBİ

FOR AUTHOR USE ONLY

FOR AUTHOR USE ONLY

Murat Aslan

EVLİYÂ ÇELEBİ

Yolda Geçen Bir Ömür

FOR AUTHOR USE ONLY

Türkçe Özel Seri

Imprint
Any brand names and product names mentioned in this book are subject to trademark, brand or patent protection and are trademarks or registered trademarks of their respective holders. The use of brand names, product names, common names, trade names, product descriptions etc. even without a particular marking in this work is in no way to be construed to mean that such names may be regarded as unrestricted in respect of trademark and brand protection legislation and could thus be used by anyone.

Cover image: www.ingimage.com

Publisher:
LAP LAMBERT Academic Publishing
is a trademark of
International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group
17 Meldrum Street, Beau Bassin 71504, Mauritius
Printed at: see last page
ISBN: 978-620-3-40989-5

Copyright © Murat Aslan
Copyright © 2021 International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group

FOR AUTHOR USE ONLY

EVLİYÂ ÇELEBİ

-YOLDA GEÇEN BİR ÖMÜR-

FOR AUTHOR USE ONLY

Murat Aslan

Bu kitabı

kardeşim Alparslan Aslan'a

ithaf ediyorum.

FOR AUTHOR USE ONLY

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 5

GİRİŞ 6

EVLİYÂ ÇELEBİ'NİN HAYATI 8

17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Durumu 8

Evliyâ Çelebi'nin Doğumu, Çocukluğu ve Eğitim Hayatı 8

Evliyâ Çelebi'nin Musahip Olarak Saraya Kabul Edilmesi 9

Seyahat Arzusu 11

Rüya 12

Seyahatlerin Başlangıcı 14

Seyahatlerin Devamı 16

Evliyâ Çelebi'nin Vefatı 28

ESERİ 30

Seyahatnâme'nin Serüveni 30

***Seyahatnâme*'nin İçeriği** 33

Seyahatnâme'den Hikâyeler 39

Kostantin Nasıl Hıristiyan Oldu? 39

Yâvedûd Sultan 40

Sadîzâde'nin Güvercinleri 40

Trabzon 42

Petrolün Hikayesi 42

Hazar Denizi'ndeki Canavar 43

Tanrı'nın Bir Acayip İşi 43

Şeyh Bekkâr 45

Kırk Nisa Hikâyesi 45

Harput İsmi Nereden Geliyor? 46

Çanlı Kilise'nin Garip Hikmeti 46

Taşa Dönen Gürgen Ağacı 47

Kör Saatçi 47

Molla Mehmed Hikâyesi 47

Molla Mehmed'in Bir Diğer Hikâyesi 48

Şehnâme'nin Minyatürleri 49

Kazvindeki Kuyu 50

Körler Duvarı 51

Koyunların Acayip Ve Garip Hikâyesi 51

Simyacı Molla Mehmed 52

FOR AUTHOR USE ONLY

Paçavra Kadı 53
Gaziler Sofrası 54
Evliyâ Çelebi 55
Kafir Ayini 56
Seyahatnâme'de Bazı Mekanlar 58
Kırklareli 58
Samsun 60
Bakü 60
Van 61
SONUÇ 65
KAYNAKÇA 66
İLERİ OKUMALAR İÇİN BİBLİYOGRAFYA 69
DİZİN 77

FOR AUTHOR USE ONLY

ÖNSÖZ

Tarih boyunca yaşamış en önemli seyyahlardan biri olan Evliyâ Çelebi, ardında bıraktığı on ciltlik *Seyahatnâme* adlı eseriyle günümüzde adından söz ettirmeye devam etmektedir. Onun en ince ayrıntısına kadar anlattığı olaylar, katıldığı savaşlar, şahit olduğu tarihi hadiseler ve bahsettiği hikayeler tarihçisinden edebiyatçısına, coğrafyacısından halkbilimcisine kadar pek çok okur bulmaktadır. Kimileri kültürünü arttırmak, kimileri akademik araştırmalarında faydalanmak, kimileri de merakını gidermek için *Seyahatnâme* adlı dev gezi yazısını okumaktadır.

Evliyâ Çelebi yalnızca Türkler için değil, bütün dünya için önemli bir kişidir. Avrupa Konseyi tarafından "21. yüzyılda insanlığa yön veren en önemli 20 kişiden biri" seçilen Evliyâ Çelebi'nin ismi, UNESCO tarafından doğumunun 400. yılı olan 2011'e ad olarak verildi ve böylece 2011 "Evliyâ Çelebi yılı" olarak kutlandı. Dolayısıyla bu önemli seyyah, hak ettiği şekilde onurlandırıldı.

Geçmişte olduğu gibi bugün de önemini koruyan ve gelecekte yine önemini koruyacak olan büyük seyyahın hayatı ve dev eseri hakkında bilgi ve fikir sahibi olmak, kültürel açıdan okuyuculara şüphesiz ki pek çok şey katacaktır. Bu nedenle elinizdeki kitap, Evliyâ Çelebi'nin hayatını ve eserini merak edenlere bir kapı aralamak üzere yazılmıştır. Bu çalışma, konuya bir giriş yapmaktan başka bir görev üstlenmiş değildir. Ayrıca; yeni şeyler söylemeyi de vadetmemektedir. Bununla beraber, mevcut metinlerden hareketle, belirli sınırlar dahilinde yazarın hayatı ve eseri hakkında doğru ve kanıtlanabilir bilgiler vermeyi amaçlamaktadır.

FOR AUTHOR USE ONLY

Eğer değerli eşim Rumeysa Keskin Aslan çalışmam için gerekli ortamı sağlamasaydı ve beni teşvik etmeseydi bu kitabı zamanında bitiremezdim. Kitabın son okumasını yapan ve değerli tavsiyelerde bulunan da yine o oldu. Bu çalışmaya başladığım ilk haftalarda oğlum Balamir dünyaya geldi. Umarım okumayı öğrendikten sonra bu kitabı eline alır ve kendisiyle neredeyse aynı yaşta olan cümleler üzerinde göz gezdirir.

GİRİŞ

Biyografi yazmak, bir tercih işidir. Yazar, anlattığı hayat hikâyesine neyi dahil edip neyi hariç bırakacağını kendisi seçer ve bu seçimi de yapmak zorundadır. Zira eldeki her malzemeyi kullanmak konuyu dağıtabileceği gibi biyografiyi gereksiz yere uzatıp okuyucuyu bezdirebilir de.

Elinizdeki kitabın ilk bölümü, Evliyâ Çelebi'nin hayatını anlatmaktadır. Bu hayat hikâyesi, başta da belirttiğimiz gibi, yazarın tercihlerine dayalı olarak bazı unsurları almış, bazılarını da dışlamıştır. Nihâyetinde elimizde ana hatlarıyla beliren bir hayat hikâyesi kalmıştır ki bu kitapta hedeflenen biyografi bundan ibarettir.

Evliyâ Çelebi'nin hayat hikâyesi temelde iki dönemden oluşur: Seyahatten önceki dönem ve seyahat dönemi. Seyahatten önceki dönem bize büyük seyyahın ailesi, eğitimi, yaşadığı ortam ve seyahat arzusu hakkında bilgi verir. Seyahat dönemi ise asıl kısımdır ve Evliyâ Çelebi'nin son nefesini verene dek atıldığı maceraları anlatır.

Bir 17. yüzyıl münevveri olan Evliyâ Çelebi'nin biyografisi için kullanılacak en temel kaynak, onun *Seyahatnâme*'sinden başkası değildir. Biz de bu çalışmamızda Yapı Kredi Yayınları arasında çıkan altı ciltlik ve on iki kitaplık, Seyit Ali Karaman, Yücel Dağlı ve Robert Dankoff'un hazırladığı *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* adlı baskıyı kullandık.

FOR AUTHOR USE ONLY

Kitabın ikinci kısmı Evliyâ Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinden bahsetmektedir ve bu eserin tanıtımını yapmayı amaçlamaktadır. Öncelikle eserin genel özelliklerinden kısaca bahseden bölüm, eserdeki hikâyelerden seçme metinlerin yazar tarafından kısaltılmış ve tekrar düzenlenmiş hâliyle devam etmektedir. *Seyahatnâme*'nin içeriğinin büyük bir bölümünü oluşturan mekân tasvirlerine örnek olması amacıyla eserde geçen birkaç şehrin özelliklerine ve tarifine de bu bölümün sonunda yer verilmiştir.

Evliyâ Çelebi'nin hayatına ve eserine bir giriş mahiyetindeki bu kitap, gerek biyografi kısmında gerekse *Seyahatnâme*'den bahsettiği kısımda büyük boşluklar barındırmaktadır. Konunun uzmanları bu eksiklikleri görebilir. Bununla beraber bu kitap, uzmanlara değil, Evliyâ Çelebi'yi ve *Seyahatnâme*'yi tanımak isteyenlere hitap etmektedir. Bu nedenle kitabın sınırları bellidir ve her bilgiyi içeremez. Yeni bir şey söyleme iddiasında bulunmayan bu kitap, yine de, söylediği her şeyi bilimsel eserlerle desteklemiştir.

Eğer bir okur, bu kitabı okuyup Evliyâ Çelebi ve onun ölümsüz eseri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterse, bu kitap da amacına ulaşmış olacaktır. Okurlara bu konuda yardımcı olabilecek bibliyografya ise kitabın sonuna eklenmiştir.

FOR AUTHOR USE ONLY

EVLİYÂ ÇELEBİ'NİN HAYATI

17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Durumu

Osmanlı Devleti'nde 1603 ile 1608 arasındaki dönem, tarihçilerce 'Büyük Kaçgun' olarak adlandırılır. Bu dönemde büyük halk kitleleri ya Celâlîlerin soygunlarından yararlanmak için eşkıyalar arasına katılır ya da korku ve baskıdan dolayı yerinden yurdundan göç eder.[1] Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyıla girişi Anadolu açısından böyle bir manzara arz etmektedir.

Bu dönemde Celâlî isyanları büyük şehirlere dek yayılmış; hatta Ankara, Kayseri ve Sivas gibi şehirler isyancılar tarafından yağmalanıp ateşe verilecek kadar ileri gitmiştir. Çiftçilerin köylerinden göç edip hayvancılığa yönelmeleri sonucunda ise Anadolu'da kıtlık baş göstermiştir. Bunun üzerine Macaristan'la barış sağlayıp Anadolu'daki eşkıyalarla mücadele etmek isteyen Veziriazam Murad Paşa 1606 tarihinde Zitvatorok Antlaşması'nı yapar. böylece Anadolu'ya yönelip pek çok eşkıyayı idam ettirir.[2]

Sık padişah değişikliğinin yaşandığı bu dönem, Celâlî ayaklanmalarının dışında, ekonomik problemler, dinî çatışmalar, sosyal hayatı etkileyen yasaklar ve devşirme sisteminin bozulması gibi sebeplerle siyasi istikrarsızlığın görüldüğü bir yüzyıl olmuştur. Devşirme sisteminin bozulması ve tımar düzeninin çözülüşü sonucunda eski niteliğini kaybeden ordu, savaşların daha uzun sürmesine, ancak savaşların ve dolayısıyla ganimetin kazanılmamasına sebep olmuştur ki bu husus 17. yüzyıldaki iç ve dış bozulmayı tetikleyen unsurlardan biridir. Bozulan ekonomiyi düzeltmek adına halktan alınan vergilerin arttırılması ve sikkenin ayarıyla oynanıp paranın değerinin düşürülmesi, Osmanlı Devleti'nin gidişatını daha olumsuz bir yönde etkilemiştir.[3]

FOR AUTHOR USE ONLY

Evliyâ Çelebi'nin Doğumu, Çocukluğu ve Eğitim Hayatı

Sarayın kuyumcubaşısı olan Derviş Mehmed Zıllî'nin oğlu Evliyâ Çelebi, 10 Muharrem 1020 / 25 Mart 1611 tarihinde İstanbul'un Unkapanı semtinde doğdu. Babası Derviş Mehmed Zıllî, Kânûnî'den başlayarak II. Selîm, III. Murâd, III. Mehmed ve I. Ahmed'e hizmet etmiş, böylece musahipliğe kadar yükselmiş bir zâttır. Evliyâ Çelebi'nin annesi ise, IV. Murad'ın

[1] Akdağ, Mustafa. (1966). 'Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi', http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/796/10179.pdf (Erişim Tarihi: 04.02.2020), s. 209.
[2] a .g.e. s. 209-212.
[3] "17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu", http://www.diledebiyat.net/yuzyillara-gore-klasik-turk-divan-edebiyati/17-yuzyilda-klasik-turk-divan-edebiyati/17-asirda-osmanli-imparatorlugu (Erişim Tarihi: 17.02.2020).

kızı Kaya Sultan'la evlenerek saraya damat olan Melek Ahmed Paşa'nın bir yakınıdır.[4] *Seyahatnâme*'nin altıncı cildinde Evliyâ Çelebi, aile kökünü Ahmet Yesevî'ye dayandırır.[5]

Evliyâ Çelebi, oldukça iyi bir tahsil hayatına sahiptir. İlk olarak mahalle mektebine giden Evliyâ Çelebi, daha sonra Şeyhülislâm Hâmid Efendi Medresesi'ne yedi yıl boyunca devam eder. Ardından bir yılda hâfızlığını tamamlar. Bu arada, babasından kuyumculuk sanatını da öğrenir. 1045/1636 yılında IV. Murad'ın huzuruna kabul edilecek ve padişahın isteğiyle saraya alınıp eğitimine Enderûn'da devam edecektir. Yabancı dil olarak Arapça, Farsça, Rumca, Latince ve Yunanca öğrenecek olan Evliyâ Çelebi, sarayda kaldığı dört yıl boyunca yazı, musiki ve nahiv dersleri alacaktır. Bir yandan da, hoşsohbet ve hazırcevaplılığı sayesinde padişaha musahiplik yapacaktır. Bu dört yılın sonunda saraydan ayrılacak olan Evliyâ Çelebi aylık 40 akçe maaşla sipahiler zümresine katılacak ve çok geçmeden, 1640 yılında, Trabzon vâlisi Ketenci Ömer Paşa'nın maiyetinde, ömür boyu sürecek gezilerine başlayacaktır.[6]

FOR AUTHOR USE ONLY

Evliyâ Çelebi'nin Musahip Olarak Saraya Kabul Edilmesi

17. yüzyılın İstanbul'unda, Ramazan aylarının Kadir gecesinde Ayasofya Camii'ne toplanan cemaat üç gün süreyle ibadetle meşgul olurmuş. Hafızlığını tamamlamış olan Evliyâ Çelebi 1045/1635 yılının Kadir gecesinde Ayasofya müezzin mahfilinde *Kur'an-ı Kerim*'i En'am Suresi'ne dek okur. Bunun üzerine Kozbekçi Mehmed Ağa ile Silahdar Melek Ahmed Ağa mahfile çıkıp Evliyâ Çelebi'nin elinden tutarak onu padişah mahfilindeki IV. Murad'ın huzuruna çıkarırlar. Huzurda yer öpen Evliyâ Çelebi'ye padişah "Kaç saatte hatim indirebilirsin?" diye sorar. "Acele edersem yedi saatte… Fakat, açık ve gizli nağme olmasın diye Allah'ın izniyle sekiz saatte hatim indirebilirim." diye genç Evliyâ Çelebi padişahı yanıtlayınca IV. Murad, Evliyâ Çelebi'yi Şehit Musa'nın yerine musahip olarak seçer. Avucuna da iki kese altın (tam 632 sikke) koyar. Ardından IV. Murad Topkapı Sarayı'na dönmek üzere kalkar ve Evliyâ Çelebi'yi de beraberinde götürür. Topkapı'ya bir at üzerinde

[4] İz, Fahir. (1979). "Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Beşerî Bilimler-Humanities*, Vol. 7, (61-79), s. 62.

[5] Çelik Şavk, Ülkü. (2011). *Sorularla Evliyâ Çelebi, İnsanlık Tarihine Yön Veren 20 Kişiden Biri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 6.

[6] İz, Fahir. (1979). "Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Beşerî Bilimler-Humanities*, Vol. 7, (61-79), s. 62.; Çelik Şavk, Ülkü. (2011). *Sorularla Evliyâ Çelebi, İnsanlık Tarihine Yön Veren 20 Kişiden Biri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 9.

giren Evliyâ Çelebi'yi Hasodabaşı'na teslim eder ve ona bir kaftan giydirilmesini ister. Böylece saraylılar arasına katılan Evliyâ Çelebi'nin başına devlet kuşu konar.[7]

Sabah vaktinde Evliyâ Çelebi, Kilercibaşı Hadım Kara Ali Ağa'ya teslim edilir ve kendisine Kilâr-ı hâssa önünde ağalara özgü odada bir yer belirlenir. Evliyâ Çelebi'nin lalası Turşucubaşı Ahmed Ağa, hat hocası Güğümbaşı Mehmed Efendi, müzik hocası Musahip Derviş Ömer ve nahivle kâfiye hocası Kiçi Mehmed Efendi onu "Hayırlı ve kutlu olsun." diyerek tebrik ederler. Evliyâ Çelebi'nin Hasoda'daki hafızlık arkadaşı Horoz İmam; müezzinlik arkadaşları ise Tayezâde Handan, Ferruhoğlu Assaf Bey, Maanoğlu, Keçeci Süleyman ve Amber Mustafa'dır. Bunlarla beraber Evliyâ Çelebi, has hamamın yanındaki meşkhane denilen yerde gece gündüz sazlı sözlü eğlencelerle vakit geçirir, Hüseyin Baykara'dan bahseder. Evliyâ Çelebi'nin annesi ile akraba olan Silahdar Melek Ahmed Ağa, Evliyâ Çelebi'yi sık sık ziyaret eder, hâlini hatrını sorar, ona çeşitli hediyeler verir ve onu kollar. Zaten Evliyâ Çelebi'nin saraya alınmasında Silahdar Melek Ahmed Ağa'nın büyük rolü olmuştur.[8]

FOR AUTHOR USE ONLY

Bir gün Evliyâ Çelebi'ye altın süslü kıyafetler giydirip başına Yusufî bir taç takarlar ve saçına anber kokulu zülüf eklerler. Sonra onu bir ziyafete götürürler. Evliyâ Çelebi bu ziyafette Civan Dilsiz ve Tavşan Dilsiz adlı soytarıların çeşit çeşit şakalarını keyifle izledikten sonra Silahdar Melek Ağa ile eski Silahdar Musahip Mustafa Ağa'nın odasına götürülür. Burada kendisine padişah huzuru adabını, dua etmeyi, övmeyi ve gerekli diğer sözleri öğretirler. Ardından onu Hasoda'ya götürürler. Padişah selam verip selam alarak Hasoda'ya girer ve tahtına oturur. Ardından Evliyâ Çelebi kendi tabiriyle "uçarak" gidip padişahın tahtının ayağına yüz sürüp yer öper. Hemen aklına gelen bir dua şiirini okur. Padişah ona "Bir şeyler oku." diye emredince Evliyâ Çelebi ""Padişahım yetmiş iki ilimden Farsça mı, Arapça mı, Rumca mı, İbranice, Yunanca, Süryanice, türkü, şarkı, varsağı, kar, nakş, savt, zecel veyahut şiir ilminden bahr-i tavil, kaside, tercî-bend, terkîb-bend, mersiye, ıydiye, muaşşer, müsemmen, müsebba', müseddes, muhammes, penc-beyt, gazel, kıta, müselles, beyt, müfred ve mu'niyat-ı ilahiyattan ne emriniz olursa başım gözüm üstüne buyrun okuyayım." diye karşılık verir. Bunun üzerine padişah "Bre şu köylü ne büyük iddiada bulundu. Acaba bu söyledikleri boş mu yoksa dediklerini yapmaya gücü yeter mi?" diye sorar. Evliyâ Çelebi, eğer bağışlamakla karşılık verecekse, padişaha nedimlik yapabileceğini söyler. Padişah

[7] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, Cilt: 1, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 202.
[8] a.g.e. s. 203.

nedimliğin ne demek olduğunu sorar. Evliyâ Çelebi nedimliği herkesle geçinip güzel sohbet etmek, musahiplik etmek olarak tanımlar. Ardından şarap meclisindeki nedimlikten bahseder. Evliyâ Çelebi'nin, iddialarında boş olmadığını anlayan hünkâr ona "Aferin!" der. Bunun üzerine Evliyâ Çelebi, padişaha hazırcevaplılığıyla birkaç nükte yapar. Keyfi yerine gelen padişah çakır (şarap) ister. Bundan böyle Evliyâ Çelebi'yi sırdaş olarak kabul ettiğini bildirir. Sonra musikiden bir şeyler okumasını buyurur. Evliyâ Çelebi padişaha yine bir soruyla karşılık vererek yegâh, dügâh, segâh, çargâh, pençgâh, şeş-agâz, rast, isfahan, nişaburek, nikriz, mahur, rehâvî, ırak, hüseynî, nevâ, uşşak, saba, muhayyer, bûselik, gerdâniyye ve zengüle makamlarını bildiğini söyler. Evliyâ Çelebi'nin bilgisini, görgüsünü, nüktedanlığını ve hazırcevaplılığını beğenen padişah ona bir samur kürk verip onu musahip olarak kabul eder. Sonra, "Bu kürk sana uzundur, babana gönder. Bizi hayır duadan unutmasın." diyerek Evliyâ Çelebi'ye başka bir kürk verir, başına da bir samur kalpak[9] geçirir. Daha sonra padişah, Evliya Çelebi'den bir varsağı okumasını ister. Evliyâ Çelebi segâh ve bestenigâr makamında birkaç beyit okuduktan sonra Derviş Ömer bestesiyle şu varsağıyı okur: "Yola düşüp giden dilber / Mûsa'm eğlendi gelmedi / Yohsa yolda yol mı şaşdı / Mûsa'm eğlendi gelmedi." IV. Murad, eline mendilini alır ve ağlar gibi olur; çünkü Musa Çelebi, IV. Murad'ın yıllar önce katledilen musahibidir. Huzurdaki bazı kimseler Evliyâ'ya kızarlar; ancak Evliyâ, hiç kimseden bu türküyü söylemesi için tavsiye almadığını, bunu çocukluğunda babasının rahmetli kölelerinden duyduğunu söyler. Padişah ise, bir kimseye zarar gelmesin diye ölüleri öne süren Evliyâ Çelebi'ye bir kese altın verir. Son olarak padişah Evliyâ Çelebi'den *Kur'an* okumasını ister; ardından namaza geçerler.[10]

FOR AUTHOR USE ONLY

IV. Murad Evliyâ Çelebi'ye o kadar yakınlaşır ki biraz üzüntülü olsa "Bana Evliyâ'yı getirin." buyurur. Evliyâ Çelebi'yi görünce de "İşte üzüntü giderici geldi." der.[11]

Seyahat Arzusu

Evliyâ Çelebi, meşhur seyahatlarine çıkma arzusuna ilk önce IV. Murad'ın hükümdarlığı zamanında İstanbul sokaklarını ve şehrin çevresindeki köylerle kasabaları yaya olarak gezerken kapılmıştır. Bundan dolayı her an Allah'tan anne, baba, üstad ve kardeş bağlarından ve onlara ait düşüncelerden kurtulup kaygısız bir şekilde dünyayı dolaşabilmek

[9]Evliyâ Çelebi uzun bir zaman boyunca Tatar çocukları gibi kalpak ile gezdiğini ifade ediyor. (*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, Cilt: 1, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 206.)
[10] a.g.e. s. 203-209.
[11] a.g.e. s. 210.

için beden sağlığı, tam seyahat ve son nefeste iman dilemiştir. Bu arada ise sürekli seyyah dervişlerle görüşerek onlardan yedi iklim dört bucağın vasıflarını dinlemiş, böylece seyahati daha bir candan arzulamıştır. Bazen "Acaba bana mukaddes topraklar olan Mekke ve Medine'yi, Mısır'ı ve Şam'ı görmek nasip olacak mı?" diye meraklanmış, bu seyahatlere çıkamayacağını düşününce sızlanmış, ağlayıp inlemiştir.[12]

Evliyâ Çelebi İstanbul'u öyle gezer ki, bu eşsiz şehrin her köşesini en ince ayrıntısına dek bilir. Meselâ; *Seyahatnâme*'de İstanbul surlarının Yedikule'den Ebû Eyyûb-ı Ensârî kapısına dek kaç adım olduğunu söyler ki bu 8.810 adımdan ibarettir. Fatih Sultan Mehmed'in Yenisaray Kalesi'nin çevresi ise 6.500 adımdır. Ahırkapı'dan Yedikule köşesine kadarki uzunluk 10.000 adımdır ve burada toplam yedi kapı bulunmaktadır. İstanbul surlarının tamamının çevresi ise 30.000 adımdır.[13]

Rüya

Evliyâ Çelebi, hicrî 1040 yılının Muharrem ayının Aşure gecesinde, İstanbul'daki evinin bir köşesinde istihareye yatar ve uyku ile uyanıklık arasında kendisini Yemiş İskelesi yakınındaki Ahî Çelebi Camii'nde bulur. Caminin içerisi üzeri silahlı askerler ve nurlu cemaatle doludur. Bu cemaat, sabah namazının sünnetini kılıp bitirir ve ardından salavat çekmeye başlar. Minber dibinde oturan Evliyâ Çelebi ise, o sırada bu cemaati hayranlıkla seyretmektedir. Hemen yanındakine dönüp kim olduğunu sorar. O zât "Aşere-i mübeşşereden kemankeşlikle ünlü Sa'd bin Ebî Vakkas'ım." der. Bu sefer Evliyâ Çelebi, nura batmış güzel kalabalığı sorar. Ebî Vakkas, onların peygamberlerin ruhları olduğunu söyler. Askerler ise Hz. Hamza ve bütün şehitlerin ruhlarıdır. Cami içerisinde Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Hz. Osman, Hz. Ali, ensar, muhacirler, Suffe ashabı ve Kerbela şehitleri de bulunmaktadır. Daha sonra Evliyâ Çelebi, bu kutlu cemaatin sıkıntıda olan Tatar hanına yardıma gittiğini öğrenir. Sa'd bin Ebî Vakkas, bu cemmatin imamı Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, Evliyâ Çelebi'den kamet getirmesini istediğini söyler. Evliyâ Çelebi, kamet getirdikten sonra Âyet-el Kürsî'yi okumalı, ardından mihrapta bulunan Hz. Peygamber'in yanına giderek onun elini öpmeli ve şefaat dilemelidir. Evliyâ Çelebi, Hz. Peygamber'in yüzünü görünce, onun tıpkı *Hilye-i Hakanî*'de anlatıldığı gibi olduğunu görür. Evliyâ Çelebi, Sa'd bin Ebî Vakkas tarafından kendisine anlatılanları bir bir yerine getirir ve namaz biter. Ardından Ebî Vakkas, Evliyâ Çelebi'nin elinden tutarak onu Hz. Muhammed (s.a.v.)'in huzuruna götürür ve onun şefaat istediğini

FOR AUTHOR USE ONLY

[12] a.g.e. s. 1-2.
[13] a.g.e. s. 28.

söyler. Sonra Evliyâ Çelebi'ye dönüp Hz. Peygamber'in mübarek ellerini öpmesini emreder. Evliyâ Çelebi dudaklarını Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ellerine götürürken ağlar ve onun ululuğundan dolayı "Şefaat yâ Resûlullah!" diyecek yerde "Seyahat yâ Resûlullah!" der. Bunun üzerine Resûlullah tebessüm eder ve "Allah'ım, şefaati, seyahati ve ziyareti sağlık ve esenlikle kolaylaştır." der. Ardından tüm cemaat Fâtihâ okur. Evliyâ Çelebi, Fâtihâ okunduktan sonra tüm cemaatin kimisi misk, amber; kimisi gül, reyhan, kimisi de menekşe ve karanfil kokan mübarek ellerini tek tek öper ve hayır dualarını alır. Son olarak Sa'd bin Ebî Vakkas, belinden sadağını çıkarıp onu Evliyâ Çelebi'nin beline sarar ve şu şekilde öğütler verir: ""Yürü, ok ve yay ile gaza eyle, Allah'ın koruması ve emniyetinde ol, müjde olsun sana, bu mecliste ne kadar ruhlar ile görüşüp mübarek ellerini öptünse hepsini ziyaret etmek nasip olup dünya seyyahı ve insanların seçkini olursun, ama gezip dolaştığın memleketleri, kaleleri, acayip ve garip eserleri, her beldenin övüleceklerini, sanatlarını, yiyecek ve içeceklerini, arz ve tûllarını (paralel ve meridyenlerini) yazıp bir eser eyle ve benim silahımla amel edip dünya ve ahiret oğlum ol. Hak yolu elden koma, hile ve kötülüklerden uzak dur, ekmek ve tuz hakkın gözet, sadık dost ol, yaramazlarla dost olma, iyilerden iyilik öğren."[14]

Uykudan uyanan Evliyâ Çelebi, rüyasının sahihliği konusunda şüpheye düşer. Abdest alıp sabah namazını edâ eder. Namazdan sonra İstanbul'dan Kasımpaşa'ya geçip rüyasını İbrahim Efendi'ye yorumlatır. İbrahim Efendi ise rüyayı "Cihanı süsleyen ve dünyayı gezip dolaşan seyyah olup güzel sonla işin tamam olup Hazret'in şefaati ile cennete girersin." şeklinde yorumlar.[15]

FOR AUTHOR USE ONLY

Evliyâ Çelebi, İbrahim Efendi'nin yorumuyla yetinmeyip bir de Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nin şeyhi Abdullah Dede'ye gider ve rüyasını yorumlatır. Abdullah Dede "On İki İmamın elini öpmüşsün, dünyada himmetli olursun, Aşere-i Mübeşşere ellerini öpmüşsün, cennete girersin, Çar-yar-ı güzinin mübarek ellerini öpmüşsün, dünyada bütün padişahlarla sohbet etme şerefine erip has nedimleri olursun. Ola ki Hz. Risalet'in cemalini görüp mübarek ellerini öpüp hayır duasını almışsın iki dünya mutluluğuna ulaşırsın. Ebi Vakkas oğlu Sa'd'ın öğüdü üzerine önce bizim İstanbulcağızımızı yazmaya gayret edip elinden geleni sarf eyle, 'Takdir edilen olur' fehvasınca sana da takdir olan nasibin elbette gelir." diyerek rüyayı yorumlar ve Evliyâ Çelebi'ye yedi adet tarih kitabı verir. Evine giden Evliyâ Çelebi bu

[14] a.g.e. s. 2-4.
[15] a.g.e. s. 5.

kitapları okumaya ve İstanbul'a dair bir kitap yazmaya başlar.[16] İşte *Seyahatnâme*'nin yazılmaya başlanmasının hikâyesi, Evliyâ Çelebi'ye göre, bundan ibarettir.

Evliyâ Çelebi, rüyayı gördüğü günün ertesinde Okçuzâde Ahmed Çelebi'nin evine gider ve onun Bursa seyahatine hazırlandığını görür. Okçuzâde Ahmed Çelebi, beş on günlük gezisine Evliyâ Çelebi'yi de davet eder. O anda Evliyâ Çelebi'nin içine ateşler düşer, Bursa diyarına gitmeyi arzular. Sanki, bu seyahate çıkmak için Allah tarafından kendisine birtakım ilhamlar gelmiştir.[17]

Seyahatlerin Başlangıcı

Evliyâ Çelebi anne, baba ve kardeşlerinin haberi yokken, yirmi kişiyle beraber Eminönü'nden bir Mudanya kayığına biner. Evliyâ Çelebi'nin dev eserini oluşturacak seyahatlerden ilki, böylece 1050/1640 yılında başlamış olur. Yazar, bu gezilerinde Allah'ın Rum Suresi'nin 42. âyetinde buyurduğu "… Yeryüzünde gezip dolaşın …"[18] emrine uyduğunu, böylece gezdiği yerlerdeki menzilleri, köyleri, kasabaları ve eski yerleşim yerlerini insaf nazarıyla seyredeceğini ifade eder.[19]

FOR AUTHOR USE ONLY

Besmele ile yola çıkan gemi, Galata burnunda ve Kurşunlu Mahzen önündeki girdabı zorlukla geçer; sonra Fındıklı kasabası önünde dinlenir. "Önce yoldaş, sonra yol" sözüne göre, burada birkaç usta gemici gemiye dahil olur, seyyah dostların arasına katılır. 1050 Muharrem'inin ilk Cuma günü kuşluk vaktinde seyyahlar "Allah kolaylık versin!" diyerek yelken açarlar, Fatiha okuyarak yola çıkarlar. Böylece gemi içindeki herkes cavk cavk ve şavk şavk sohbet etmeye koyulur. Bazı hanendeler ilahiler söyler. Gemideki arkadaşlardan tanburcu, santurcu, neyzen ve kemençeci ise segâh faslı çalarlar.[20]

Geminin ilk durağı Heybeliada olur, ikinci durak ise Mudanya'dır. Evliyâ Çelebi'ye gurbet ellerde cuma namazı kılmak ilk burada nasip olmuştur.[21]

---

[16] a.g.e. s. 5.
[17] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit,* Cilt: 2, Kitap: 1, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 2.
[18] *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, çev. Elmalılı Hamdi Yazır, Sadeleştiren: Abdullah Aydın, Aydın Basım Yayın Dağıtım, tarih yok, İstanbul, Rum 42.
[19] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit,* Cilt: 2, Kitap: 1, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 3.
[20] a.g.e. s. 3-4.
[21] a.g.e. s. 5.

Evliyâ Çelebi Bursa'da padişah türbelerini, mesire yerlerini, camileri ve daha pek çok mekanı gezer; fakat onun gezmesi, öyle rastgele değildir. Gezdiği yerlerin tarihini bilir, gördüğü şeyleri ayrıntılarıyla inceler ve aktarır. Öyle ki; bir caminin kaç kapısı, kaç penceresi olduğu, gezilen yörede yaşayan halkın giydiği kıyafetleri, kullandıkları şiveyi *Seyahatnâme*'den öğrenmek mümkündür.

Evliyâ Çelebi, Bursa'da pek çok yer gezdikten ve gördükten sonra son olarak IV. Murad tarafından idam ettirilen Şeyhülislâm Hüseyin Efendi'nin kabrini ziyaret eder ve dönüş yolculuğuna başlar. 1050 Safer'inin 25. günü[22] İstanbul'a varır, evine gidip anne ve babasının ellerini öper. Babası Evliyâ Çelebi'ye "Safâ geldin Bursa seyyahı, safâ geldin." der. Halbuki Evliyâ Çelebi bu seyahate habersiz çıkmış idi. Babasına Bursa'ya gittiğini nereden bildiğini sorar. Babası ise rüyasında Evliyâ Çelebi'yi Emir Sultan Hazretleri'nin türbesinde seyahat dileyip ağlarken gördüğünü, pek çok evliyânın, kendisinden, Evliyâ Çelebi'ye seyahate çıkmak hususunda izin vermesini talep ettiğini, kendisinin de oğluna izin verince evliyâların Fatiha okuduklarını söyler. Bundan sonra Evliyâ Çelebi'nin kısmetinde seyahat olduğunu ifade eder. Ardından oğluna birtakım öğütlerde bulunur.[23]

FOR AUTHOR USE ONLY

Babası Evliyâ Çelebi'ye besmelesiz yemek yememesi, kötüyle yoldaş olmaması, tarla basmaması, nâmahreme bakıp ihanet etmemesi, iki kişi konuşurken onların sözlerine kulak kabartmaması, davetsiz bir yere gitmemesi, sır saklaması, söz gezdirmemesi, herkesle güzel geçinmesi, inatçı ve sivri dilli olmaması, ihtiyarlara saygı göstermesi, beş vakit namazını kılması, ilimle meşgul olması, vezirlere ve devlet adamlarına varıp dünya için bir şey istememesi, rıza lokmasına kanaat etmesi, israftan kaçınması, zarif ve tok gözlü olması hususunda öğütler verir. Büyük velileri ziyaret etmesini, gezdiği diyarlardaki ovaları, çölleri, yüce dağları, taşları, ağaçları, yöreleri, buraların havasını ve suyunu, görmeye değer eserleri ve kaleleri, fatihleri ve yapıcıları kaydetmesini, bu kayıtlardan hareketle *Seyahatnâme* adıyla bir kitap yazmasını ister. Ardından oğluna dua eder, "Bu öğütlerimi kulağına küpe eyle." der, Evliyâ Çelebi'nin ensesine pehlivan tokadını geçirir ve burnunu burar, "Yürü, sonun hayır olsun, el-Fâtihâ!" diyerek öğütlerini bitirir. Bunun üzerine Evliyâ Çelebi babasının elini öpüp sessizce durur. Babası Evliyâ Çelebi'ye bir heybe içinde *Kitâb-ı Kâfiye, Kitâb-ı Şâfiye, Mültekâ, Kûhistânî, Gencine-i Râz* gibi toplam on iki kitap ve 200 altın sikke verir, alnından öper ve oğlunu Çarşamba Pazarı'nda Abdülahad Efendi'ye götürüp onun hayır dualarını aldırır. Bunun dışında Evliyâ Çelebi on iki şeyhin daha elini öpüp babasıyla beraber evine

[22]Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman bu tarihi şu şekilde Miladi tarihe çevirmişlerdir: 16 Nisan 1640.
[23] a.g.e.s. 71-72.

döner. O hafta, 1050 Rebiulevvel'inin ilk günü (21 Haziran 1640) akrabalarından Kuloğlu Mehmed'in gemisiyle İznik'e gider.[24]

Seyahatlerin Devamı

İzmit'in kaplıcalarını, ziyaret yerlerini, türbelerini ve kalesini gezen Evliyâ Çelebi, kefere yerleşim yerleri olan Adalar'ı gezerek seyahatine son verir ve İstanbul'a döner. İzmit'ten anne ve babasına getirdiği hediyeleri verir, onların ellerini öpüp hayır dualarını alır. Bir müddet İstanbul'da vakit geçiren Evliyâ Çelebi, Ketenci Ömer Paşa'nın Trabzon valisi ve babasının da Ömer Paşa'nın kapı kethüdâsı olmasından sonra babası tarafından Trabzon'a gönderilir.[25]

Evliyâ Çelebi, Unkapanı'nda Trabzonlu Fırtıloğlu'nun gemisine binerek besmele ile yola çıkar. Kıyıdaki yerleşim yerlerini gezerek ve anlatarak yola devam eder. Sinop, Samsun ve Giresun'u anlattıktan sonra Trabzon'a varır.

Trabzon'dan ayrıntılı bir şekilde bahseden Evliyâ Çelebi, seyahatini Gürcistan'a, oradan da Kırım'a dek sürdürür.

Evliyâ Çelebi, Azak Kalesi'nde Rusların saldırıları sonucu bir savunma savaşına katılmak zorunda kalır.[26]

Kırım'ın Balıklava Kalesi'nden 350 kişiyle birlikte Ucalı Sefer Reis'in gemisine binen Evliyâ Çelebi, o gece kâbuslar görür. Uyandığında ne Sinop ne de Amasra dağlarını görür. Denizin ortasında kaybolan gemi, bu yetmezmiş gibi bir de fırtınaya yakalanır. Üç gün boyunca dalgalar gemiyi döver; gök gürültüsü, şimşek, hortum, yıldırım, yağmurla karışık kar ve tipi sürer gider. Gemidekiler hep beraber İhlas suresini okumaya başlayınca fırtına ve şimsekler durur, hava açılır. Sonra tayfalar geminin ambarını açarak ağır eşyaları denize bırakırlar; yine de kurtulamazlar. Geminin kıç tarafındaki dümen iğneciği kırılır ve dümen denize düşer. Bunun üzerine gemiciler kurtulamayacaklarını düşünerek birbiriyle helalleşirler. Bu arada birkaç gemici gemi çarmıhlarının iplerini keser, ardından direğini baltalayıp düşürürler. Direk düşerken on bir gemiciyi ezip öldürür. Gemideki herkes can pazarına düşer. Tam o anda sağanak gemiyi iki parçaya ayırır. Bazı gemiciler soyunup elleriyle tahta, varil ve

FOR AUTHOR USE ONLY

[24]a.g.e. s. 72-74.
[25] a.g.e. s. 74-84.
[26]*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit*, Cilt: 2, Kitap: 1, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 135-146.

fıçı gibi eşyaları tutarlar. Evliya Çelebi Yasin suresini okumaya başlar, kelime-i şehadet getirir. O sırada bir kısım gemicilerin varillerle ve tahtalarla denize atlarken bir kısım gemicilerin de diğer taraftan bir sandala bindiklerini görür ve hemen o da yedi can yoldaşıyla beraber sandala biner. Sandaldaki iki gemici Evliyâ Çelebi'yle yoldaşlarına saldırır. Gaziantepli Şerîf Ramazan Çelebi memesinden yaralanır. Yedi kişi toplanıp el kaldıran sekiz kafire saldırır ve dördünü öldürür. Diğer dördü de korkudan denize atlar. Sandal Evliyâ Çelebi ile yedi yoldaşına kalır. Sandaldan ağır yükleri atarlar. Daha sonra, batan gemiye ve parasız bir can pazarında olan yolcularla gemicilere bakarlar. Bazıları sandala doğru yüzmeye başlar. Sandaldakiler birkaç kişiyi kurtarır; ama bakarlar ki sandal sürekli gelen kazazedelerin ağırlığından dolayı kesinlikle batacak, bundan dolayı gelenlere kılıç sallamaya başlarlar. Hayatlarından ümitlerini kesen Evliyâ Çelebi ve arkadaşları, sandaldan kavuklarıyla su boşaltarak yol alırlar. Sandala sonradan gelen Kadı Ali Efendi ve Kıssahan Emir Çelebi hastalığa tutulup ölür. Sandaldakiler cesetleri denize atarlar. Daha sonra bir dalga sandalı baş aşağı çevirir. Evliyâ Çelebi yüzmeye başlar, sonra bulduğu bir tahtaya yılan gibi sarılır. Diğer yoldaşları gözden kaybolmuşlardır. Sonra bir bakar ki kendi tutunduğu uzun kovuş tahtasına iki Gürcü kölesi, iki Çerkez bakiresi ve bir Rus kölesi de tutunmakta. Bu duruma canı sıkılan Evliyâ Çelebi, boğulmaktan korkarak "Ne yapsam da bu tahtada tek ben kalsam, yüküm hafiflese?" diye düşünür. O arada Rus köle, tahtanın yanından geçen bir varile kendisini atar ama onu yakalayamaz. Böylece denizin dibini boylar. Deniz dalgaları, tahtada kalan dört kişiyi dalgalarla deniz kıyısına dek taşır. Kıyıya ulaşan Evliyâ Çelebi Allah'a hamd eder.[27]

FOR AUTHOR USE ONLY

Evliyâ Çelebi, Silistre eyaletinin kıyısına vurmuştur. Orada bulunan Keliğra (Sarı Saltık Sultan) Kalesi ve tekkesine giden Evliyâ Çelebi, burada on gün yatar ve 1060. kez *Kur'an*'ı hatmeder. Bu tekkede Bektâşîlerle beraber bazen imamlık bazen de müezzinlik yaparak sekiz ay geçirir ve sağlığını düzeltir.[28] Ardından deniz yoluyla İstanbul'a döner.

Evliyâ Çelebi, 1060 (1640) yılında Malta seferine çıkar.[29] Türlü savaş maceralarından ve Girit'in fethinden sonra İstanbul'a dönen Evliyâ Çelebi anne ve babasının ellerini öper.

Daha sonra Evliyâ Çelebi Erzurum gümrüğüne katip, müezzinbaşı ve musahip olur. Defterdarzâde Mehmed Paşa ile birlikte İstanbul'dan yola çıkarak Erzurum eyaletine gider. Yol boyunca Pendik, Gebze, İzmit, Bolu, Amasya ve Niksar'dan geçerek buraların hanlarını,

[27] a.g.e. s. 152-157.
[28] a.g.e. s. 157-158.
[29] a.g.e. s. 167.

hamamlarını, camilerini, kalelerini, halkını, kültürünü ve kalelerini anlatarak Erzurum vilayetine varır.[30]

Erzurum ve çevresini gezen Evliyâ Çelebi, 1050 (1640) yılında Aras Nehri'nden İran'a yolculuk yapar. Revan, Nahcivan ve Tebriz'i ziyaret eder.[31]

Karış Kalesi'ni ziyareti sırasında kale ağası Evliyâ Çelebi'yi ziyafete davet eder. Evliyâ Çelebi, kaleye at ile yarım saatte zor çıktığını söyler. Kalenin üzerinden bakıldığında bütün yeryüzü bukalemun nakşı gibi gözükmektedir. Ziyafette on bir çeşit pilav ve çeşitli yiyecekler ikram edilmiştir: "Avşıla pilav, göğü pilav, muza'fer pilav, od pilav, şille pilav, hoş pilav, çalav pilav, mu'anber (amberli) pilav, sarımsak pilav, köse pilav, düzdeh pilav, düzdeh piryan, sebzeler, tuzlular, mastaba çorbası ve güzel heriseler (keşkekler) …"[32]

Ziyafetten sonra Evliyâ Çelebi'ye ve diğer elçilere vaşak postu hediye edilir. Ardından kafilenin konakladığı çadırlara elli koyun, bin beyaz ekmek, yedi sekiz katır yükü meyve ve avşıla şerbetleri gönderilir. O gün büyük bir bayram olur. Kafile orada iki gün boyunca konaklar.[33] Ardından seyahate devam ederler. Erdebil, Hoy, Tebriz ve Revan'ı gezerler.

Revan'dan çıktıktan sonra hedef; Şirvan, Şamahı, Tiflis, Termenis, Eriş Kalesi ve Bakü Kalesi'dir.[34]

Evliyâ Çelebi bir at üstünde Bakü Kalesi'ne yaklaşınca kalenin burçlarından ve bedenlerinden o kadar çok top atılır ki sanki Bakü ateşler içinde kalmış bir semender gibi olur. Revan Hanının kız kardeşiyle Bakü Hanı arasında yapılacak olan evlilik düğününe hazırlanan Bakü şehrine o sıralarda Moskova kralının elçileri de gelmiştir. Bu top şenliğinin bir sebebi, onlara güç gösterisi yapmaktır. 9 Şubat 1057 yılında Bakü'ye giren Evliyâ Çelebi, Revan Hanına Erzurum valisi Defterdarzâde Mehmed Paşa'nın mektubunu ve türlü hediyelerini teslim eder; ardından hanın düğününü tebrik eder. Revan Hanı, Evliyâ Çelebi'yi kendi kız kardeşinin sarayına yerleştirir. Böylece Evliyâ Çelebi, on gün on gece boyunca, sanki Ramazan ve kurban bayramıymış gibi eğlenir. Revan Hanı, Evliyâ Çelebi'nin Defterdarzâde Mehmed Paşa'dan getirdiği hediyelerden inci tespihi çok beğenir ve onu göstermediği han ve sultan bırakmaz. O gün Evliyâ Çelebi'ye de bir kat Acem giysisi ve bir

FOR AUTHOR USE ONLY

[30] a.g.e. s. 195-226.
[31] a.g.e. s. 261.
[32] a.g.e. s. 263.
[33] a.g.e. 263.
[34] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit*, Cilt: 2, Kitap: 2, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 329.

miktar para bağışlar. Böylece Evliyâ Çelebi, Bakü şehrinde Anadolu'dan gelen yoldaşlarıyla beraber bir gezintiye çıkar. Bu gezinti sırasında Bakü Kalesi'ni, Haydar Şah Cami'ini, Mirza Han Hamamı'nı ve bunun gibi türlü mekanları görür.[35]

Evliyâ Çelebi yaklaşık on beş gün boyunca burada kalır; Bakü şehrini gezer ve pek çok Acem düğünü görür. Revan Hanının kız kardeşi ile Bakü Hanının düğünü ise dillere destan olmuştur. Öyle ki, yazılmaya kalkılsa ciltler dolusu kitap ortaya çıkar. Evliyâ Çelebi Bakü'den ayrılırken Revan Hanı ona türlü hediyeler bağışlar ve bir miktar para verir. böylece Evliyâ Çelebi, Gürcistan'a doğru yola çıkar.[36]

Dağıstan taraflarında Evliyâ Çelebi, *Kur'an*'da bahsi geçen, İskender-i Zülkarneyn'in yaptırdığı seddi görür.[37]

Evliyâ Çelebi, bir süre Gürcistan diyarını gezer. Gezdiği yerler arasında Tiflis, Erzurum, Ardahan ve Kars da bulunmaktadır. Padişahın isteğiyle, kale ağalarının mektuplarını alıp asker toplayarak Erzurum'dan Bayburt'a geçer; Gümüşhane'ye, İspir'e, Tortum'a, Akçakale'ye ve daha bazı yerlere uğrar. Daha sonra Evliyâ Çelebi, 1647 yılında, bir Gürcü kavmi olan Mikrillere karşı yapılan baskınlarda ve savaşlarda yer alır. Evliyâ Çelebi, Mikril milletini zelil ve rezil olarak vasfeder.[38]

FOR AUTHOR USE ONLY

Bir yerde Evliyâ Çelebi, bir gezginin gittiği yerlerde kendine sövdüklerini bilmesi ve herkesle iyi geçinebilmesi için Mikrillere ait bazı küfürlerden bahseder. bu küfürlerin orijinal dildeki hâlini ve Türkçe çevirisini yazar.[39]

Evliyâ Çelebi, 14 Ocak 1648'de, görevinden azledilip Kars'a atanan, ancak Kars'a gitmek istemeyen Defterdarzâde Mehmed Paşa ile birlikte, İstanbul'a dönmek üzere Erzurum'dan yola çıkar.[40]Karahisar, Lâdik, Merzifon, Çorum ve Tokat'tan geçer.

Kızılırmak'ı geçerken Evliyâ Çelebi'nin bulunduğu kervan bir felakete uğrar. Kervanın başındaki Defterdarzâde Mehmed Paşa'nın hazinesi tam Kızılırmak'a girdiği vakit bir tipi çıkar, yıldırımlar düşer ve şimşekler çakar. Daha sonra, Tanrı'nın bir hikmeti olarak, Kızılırmak tıpkı Kızıldeniz gibi kabarıp coşar, harman büyüklüğünde buz parçaları akmaya

[35] a.g.e. s. 345-346.
[36] a.g.e. s. 348.
[37] a.g.e., s. 352.
[38] a.g.e. s. 390-422.
[39] a.g.e. s. 422-423.
[40] a.g.e. s. 446.
İlgürel, Mücteba. (1995). "Evliya Çelebi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 530.

başlar. Meğerse Çaşnigir Köprüsü yakınında ırmak donup kapanmış ve bu civarda boşanmıştır. Bundan dolayı nice hayvanı ve insanoğlunu çerçöp gibi önüne katmış götürmüştür. Daha önceden karşı kıyıya geçmiş olan paşa, mal ve hazinesinin telef olduğunu görünce orada bulunan halka ve askerlere çeşitli vaatlerde bulunur, kim neyi kurtarırsa onun hediye olarak verileceğini bildirir. Bunun üzerine kimi askerler yaya, kimileri de atlı olarak nehre girerler. Türkmenlerin ve Kürtlerin nice yiğitleri pek çok hayvan ve malı kurtarır; ancak elbiseleri ıslandığı için donup ölürler. Develerin çoğu kurtulur; ancak 160 adam kaybolur. Diğer hayvanlardan kaybolanların sayısı ise 1000'den fazladır. Bu felaketten sonra pek çok zengin adam, kızıl akçeye muhtaç bir hâlde yaya kalmıştır.[41]

Evliyâ Çelebi, kervanın uğradığı felaketi bedduaya bağlamaktadır. Çünkü bu kervan, Gümüş Kalesi'nden çıkıp Dankaza adlı mahalde Köse Şaban Paşa Çiftliği adlı köyde konakladığı zaman, Direklibel'de eli ayağı donup testereyle uzuvları kesilen askerleri sıcak odalara koymak için kırk elli hanenin kadınlarını, evlatlarını ve kundaktaki masumlarını kar üzerinde, dışarıda bırakmıştır. Bazı hane sahipleri buna razı olmadığı için sekban, sarıca ve karakullukçular baltalarla halka saldırmışlar, bazı namuslu kadınların ırzına göz koymuşlardır. Halk bu durumu her ne kadar paşaya bildirmişse de paşanın eli mahkumdur; çünkü askerlere muhtaçtır. Bununla beraber Evliyâ Çelebi, bu kervanın başına, ilahi adaletin bir tecellisi olarak, bir felaketin geleceğini biliyor ve bekliyordur.[42]

FOR AUTHOR USE ONLY

Kervan yola devam eder. Yine amansız kışın ortasında, bir felakete denk gelir. Bu sefer, Kara Haydaroğlu ve Katırcıoğlu haramileri kervanın başına bela olur.[43] Bu haramiler, Anadolu'daki Celâlî reislerinden başkası değildir.[44]

Kervan bir şekilde haramilerden kurtulunca Evliyâ Çelebi Ankara'ya gider. Önce Ankara Kalesi'ni, sonra da Hacı Bayram-ı Velî türbesini gezer. Burada bir hatm-i şerife başlayan Evliyâ Çelebi, kaldığı konağa dönüp zikir çektikten sonra istihare duasıyla uyur ve rüyasında orta boylu, sarı sakallı, başında bal renginde on iki dolamalı Muhammedî sarık bulunan bir zat görür. Bu zat: "Bak oğlum, benim öğrencim Köse Bayram-ı Velî'ye giderken beni basıp geçmen, ona hatm-i şerif okuyup bana bir Fatiha dahi okumaman doğru mudur?" diye sorar. Evliyâ Çelebi ise: "Sultanım, kimsiniz? Nerede otursunuz? Ben sizi bilmem."

[41] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit*, Cilt: 2, Kitap: 2, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 497-498.
[42] a.g.e. s. 499.
[43] a.g.e. s. 508.
[44] İlgürel, Mücteba. (1995). "Evliya Çelebi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 530.

diye yanıtlar. O zat: "Gençlik yıllarında Güreşçiler Tekkesi'nde ve Sultan Murad huzurunda pehlivanlara dua ederken 'Ankara'da er yatır, Rum'da Sarı Saltık.' demez miydin? İşte Ankara'daki er sultan benim. Odunpazarı'nda bir karanlık kubbe içinde kaldım. Oraya gel, beni ziyaret et ve bir Fatiha'yla şad et. Sen de dünyada ve ahirette şad olasın. Yarın sana, bana benzeyen bir adam göndereceğim. Onun ile el ele tutuşup şehir içinde gez ve gel, beni ziyaret et. Selamün aleyküm." der ve kaybolur. Evliyâ Çelebi hemen uykusundan uyanır ve temiz bir abdest alır, sabah namazını bekler. Namazdan sonra paşanın hizmetçisi gelip kahvaltıya davet etse de onu "Bugün oruçluyum." diyerek savar. Daha sonra Evliyâ Çelebi'ye rüyasında gördüğü adam gelir ve selam verip: "Evliyâ Çelebi siz misiniz? Buyurun. Er Dede Sultan rüyamızda bizi size gönderdi. Ziyaretine gidelim." der. Adam hemen Evliyâ Çelebi'nin eline yapışır. Adamın elinde hiç kemiği yok gibidir; Evliyâ Çelebi ne tarafa eğse hamur gibi eğilir. Yürüyüş esnasında adam, yanından geçtikleri evliyaların kabirlerini Evliyâ Çelebi'ye gösterir. Daha sonra küçük bir türbeye gelirler. Bu türbe, Er Dede Sultan'ın türbesidir. Adam sağ eliyle işaret edip: "İşte Er Dede Sultan türbesi budur." der ve kaybolur. Evliyâ Çelebi bunun üzerine telaşa kapılır. Büyük bir cadde üzerindedir. Adamın, hemen yanında bulunan keçe kaplı kapıdan girmiş olabileceğini düşünüp içeri girer. Oranın bir bozahane olduğunu görür. İçeridekilerden biri: "Evliyâ Çelebi! Gel bir bozacığımızı iç." der. Bunun üzerine Evliyâ Çelebi utanır ve hemen dışarı çıkar. Er Sultan Türbesi'nin kapısından selam vererek girer, ağlayarak eşiğe yüz sürer. Evliyâdan himaye dileyip hatm-i şerif okumaya başlar. O esnada uykuya dalan Evliyâ Çelebi, Er Dede Sultan'ı rüyasında görür. Evliyâ Çelebi selamlaştıktan sonra hemen, kendisine gönderilen adamın kaybolduğunu, rehbersiz kaldığını ve bu yüzden türbeye girdiğini söyler. Er Dede Sultan ise Evliyâ Çelebi'nin bir *Kur'an* hafızı olduğu, bir evliyâ dostu olup pek çok evliyânın eşiğine yüz sürdüğü için asla kaybolmayacağını ifade eder. Ona rüyada rehber göndereceğini söyler. Ayrıca, kervandaki alçaklarla gezerken doğruluk göstermesini, fakire ve fukaraya yardım etmesini, onları alçakların elinden kurtarmaya çalışmasını öğütler. Paşaya da, kendi himayesinde olan Ankara'nın halkına eziyet etmemesini söylemesini tembihler. Ardından Evliyâ Çelebi'ye tam seyahat, sağlık ve sıhhat, son nefeste iman ve peygamberin (s.a.v.) şefaatini diler. Az uyumasını, az yemesini, az söylemesini ve ilme çok çalışmasını, annenin ve babanın hakkını gözetmesini, pirlere riayet etmesini öğütler. "El-Fâtiha!" der. Ardından Evliyâ Çelebi Er Dede Sultan'ın elini öper. Daha sonra Evliyâ Çelebi, terden sırılsıklam olmuş bir vaziyette uyanır. Bir bakar ki türbeye birtakım ziyaretçiler girmiştir. "Siz bu türbenin türbedarı mısınız?" diye sorarlar. Evliyâ Çelebi onları: "Evet, buranın hademesi olduk." diye yanıtlar. Yine bir Fâtiha okur, türbenin kapısını kapar, konağa döner ve rüyasını paşaya anlatır. Rüyada Er Dede Sultan'ın kendisine

FOR AUTHOR USE ONLY

yaptığı uyarıyı duyan paşa çekinir. Bunun üzerine, bütün askerlerin silahlarını toplatır. Böylece, Ankara halkına zarar verilmesini engeller.[45]

Seyyahın anlattığına göre ip cambazları, kırk yılda bir olmak üzere Kalecik'te, Istanoz Deresi'nde ve Gediz şehri kalesinin yanında toplanır, hünerlerini sergiler, böylece birbirlerini imtihan ederlermiş. Evliyâ Çelebi de, Ankara civarındayken usta ip cambazlarının böyle bir gösterisine denk gelir. Cambazlar, yalçın kayalarla kaplı dar bir boğazda, bir kayadan diğer bir kayaya Frenk ipi bağlamışlar, ustaların hasımlarından biri ipi kesmesin diye de kayaların başına gözcü dikmişlerdir. Binlerce seyirci ise çadırlarını daha bir hafta öncesinden kurmuş, cambazları seyretmektedir. Ankara paşasının mehterhanesi dualar etmekte ve övgüler düzmektedir. Bu sırada Cambaz Koca Mehmed Çelebi, gerilmiş ipin üzerinde, adeta tazı önünde kaçan bir tavşan gibi hızlı bir şekilde ipin üzerinde gidip gelir. Ispartalı Pehlivan Civelek Ali ise, gösterisini tek elde tuttuğu bir teraziyle sunar. İnsanlar ona hayran kalır. Harputlu Pehlivan Şücâ, su dolu testilerle ipe çıkar. İp üzerinde gidip geldikten sonra kendini yere bırakır. İnsanlar ona "Vah vah!" diyerek acısalar da ne Harputlu Pehlivan Şücâ'ya ne de testilere bir zarar gelir. Gösteri bu hâl üzere devam eder. Evliyâ Çelebi tam üç gün üç gece boyunca cambazların gösterisinde bulunur.[46]

Defterdarzâde Mehmed Paşa'nın mektuplarını götürmekle görevlendirilen Evliyâ Çelebi, bu görevi esnasında Vardar Ali Paşa isyanına ve onun İpşir Mustafa Paşa tarafından yenilip öldürülmesine şahit olur.[47] Daha sonra İstanbul'a döner. Önce annesinin ellerini ve kız kardeşlerinin gözlerini öper, sonra Eyüp Sultan'a gidip adak kurbanını keser. Eyüp Sultan'ın ruhu için hatm-i şerife başlayan Evliyâ Çelebi, o gece rüyasında merhum babasını görür. Babası oğluna hayır dualar eder, ondan da dualar ister. Sabah olunca Evliyâ Çelebi, bir kayığa binip babasının Tersane civarındaki kabrini ziyaret eder. Babası için de bir hatm-i şerife başlar. Eve döndüğünde babasından kalan mirastan iki bin altını hac ibadeti için ayırır, ardından İstanbul'daki dostlarıyla buluşup sohbet eder. Yine böyle bir sohbet esnasında, 8 Ağustos 1648 Cumartesi günü sabah vakitlerinde bir gürültü duyulur, bir karışıklık çıkar. Askerlerden ve halktan bazıları silahlanarak Atmeydanı ve Etmeydanı gibi on iki meydanda toplanmış, isyana kalkışmıştır. Bu isyan sonucunda Sultan İbrahim tahttan indirilmiş; Vezir

FOR AUTHOR USE ONLY

[45] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit*, Cilt: 2, Kitap: 2, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 518-530.
[46] a.g.e. s. 533-536.
[47] İlgürel, Mücteba. (1995). "Evliya Çelebi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 530.

Hezarpâre Ahmed Paşa, Cinci Hoca ve İstanbul Mollası öldürülmüştür.[48] Sultan İbrahim'in yerine tahta IV. Mehmed oturmuştur.

Ertesi gün IV. Mehmed Eyüp Sultan'a götürülüp kılıç kuşandırılır, ardından atalarının mezarlarını tek tek dolaştırılır. Nihayet yeni padişah Topkapı Sarayı'na dönünce İstanbul'da Eski Sultan İbrahim lehine bir isyan daha baş gösterir. Ne var ki eski sultan, Cellat Kara Ali eliyle boğdurulur. Kara Ali, halkın kendisine bir zarar vermesini engellemek üzere hacca kaçar, Sultan IV. Mehmed ise tahtında rahata kavuşur.[49]

IV. Mehmed'in tahta çıkışından kısa bir süre sonra Evliyâ Çelebi, Silahdar Murtaza Paşa ile birlikte Şam'a doğru bir geziye çıkar.[50] İznik, Akşehir, Lâdik, Konya, İskenderun, Antakya, Hama ve Humus'tan geçerek Şam'a varır.

Evliyâ Çelebi Şam'da Murtaza Paşa ile Hüseyin Baykara fasıllarıyla sohbetler edip güzel vakit geçirir. Bir gün paşa, Mevlevî veziriazamın azlolunup Malkara'ya sürüldüğü, yerine ise Kara Murad Paşa'nın veziriazam olduğu hakkında İstanbul'dan bir haber alır ve çok üzülür. Ardından Evliyâ Çelebi'yi 300 altın, bir samur elbise ve üç köle ile birlikte İstanbul'a ulak olarak gönderir. Evliyâ Çelebi, çaresiz, bu emri kabul etmek zorunda kalır.[51]

Evliyâ Çelebi toplam on günde Şam'dan Üsküdar'a gider, Veziriazam Kara Murat Paşa'yı otağında bulup paşanın elini öper ve Silahdar Murtaza Paşa'nın mektubunu teslim eder. Veziriazam, Silahdar Murtaza Paşa'ya yeni bir görev vermeyi düşünür. Bu arada Evliyâ Çelebi'ye bir hilat bağışlar. Evliyâ Çelebi, veziriazamın kapı kethüdası olan Kuşçu Mahmud Ağa'nın çadırında konaklar.[52]

O sırada Gürcü Nebi, Katırcızâde ve Çomar Bölükbaşı önderliğindeki Celâlîler, 100.000 kişiyle Üsküdar'a yaklaşmışlardır. Çıkan savaşta Osmanlı ordusu Celâlîleri bozguna uğratır. Katırcıoğlu aman dileyerek ölümden kurtulur ve ona bir sancak verilir.[53]

FOR AUTHOR USE ONLY

[48] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit*, Cilt: 2, Kitap: 2, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 576-577.
[49] a.g.e. s. 581-582.
[50] a.g.e. s. 591.
[51] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Konya – Kayseri – Antakya – Şam – Urfa – Maraş – Sivas – Gazze – Sofya – Edirne*, Cilt: 3, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, 2006, İstanbul, s. 99.
[52] a.g.e. s. 100.
[53] a.g.e. s. 100-113.

Savaşın kazanıldığı gün Evliyâ Çelebi Kara Murat Paşa'ya gidip zaferini kutlar ve Şam'a zafer müjdesini götürmek üzere izin ister. Veziriazam bunu kabul eder ve Evliyâ Çelebi'ye 100 altın harçlık verir. Evliyâ Çelebi derhal yola çıkar.[54]

Evliyâ Çelebi, Murtaza Paşa'nın mahiyetinde Suriye ve Filistin'in pek çok şehrini dolaşır. Murtaza Paşa'nın Şam'dan Sivas'a nakledilmesi üzerine o da Sivas'a gider ve çeşitli vesilelerle Orta ve Doğu Anadolu'yu gezme imkânına kavuşur.[55] Urfa, Kahramanmaraş, Kayseri, Aksaray, Sivas, Diyarbakır, Bitlis, Muş ve Bingöl gibi şehirleri görür.

Evliyâ Çelebi, Sivas'ta Murtaza Paşa'nın mahiyetindeyken acayip ve garip bir olayla karşılaşır. Turhal'dan bir köy halkının tamamı Sivas valisi Murtaza Paşa'ya gelirler ve bir kutu içerisinde yeni doğmuş bir fil yavrusu getirirler. "Sultanım, bu filceğizi bizim köyümüzden bir bakire doğurdu. Bundan dolayı yöneticimiz, bu kızı, kızın ailesini ve akrabalarını hapsetmiştir. Bu yavru fili de öldürtmüştür. Bu kızın ve annesinin hapisten çıkarak hakkın yerini bulmasını dileriz.", derler. Murtaza Paşa hayretler içinde kalır; ardından Evliyâ Çelebi'ye görev verir: "Bu hizmeti sana verdim. Bir kız oğlan kızın insan olduğu hâlde nasıl fil doğurduğunu görelim. Bu ilâhi bir sırdır. Tez git, bunu edenlerin hakkından gelip divanı hazırla." Evliyâ Çelebi bu görevi lüzumsuz bulur ve paşaya şunları söyler: "Bu kabahati edenin hakkından gelmemi istediniz. Bunu yapan Cenâb-ı Hak'tır. Yaratma hikmetini göstermek için böyle etmiştir. Ey sultanım, şimdi ben kimin hakkından geleyim? Bu sırrı açıklarsanız bütün dünyada 'Osmanlı vilayetlerinde kadınlar fil doğururmuş.' diye dedikodu yayılır. Bu meseleyi derhâl görmezden gelin." O sırada musahipler söze karışır: "Sultanım, bu konuda sert ve çabuk bir adamın gidip fili neden öldürdüklerini sorması, fili katledenleri ve bütün köy halkını bağlayarak divana hazır etmesi gerekir. Şayet fili öldürmemişlerse onu Sultan IV. Mehmed'e hediye olarak gönderirsiniz." derler. Ardından ölü filin çeşitli uzuvlarını inceleyerek "Şu masum fili boğandan 10.000 kuruş, doğurandan ise 40.000-50.000 kuruş alın." diye ısrar ederler. Murtaza Paşa emirname hazırlatır; bütün köy halkını, kızı ve kızın akrabalarını üç günde huzuruna getirtir. Kızın ifadesini alır. Kız, olayı şöyle anlatır: "Sultanım, üç sene önce Hint padişahından Sultan İbrahim'e üç fil hediye giderken bizim Turhal Ovası'nda konaklamışlardı. Bütün köy ve kasabadakiler filleri görmeye gitti. Biz de beş on kız toplanıp seyre daldık. Bizi, filin yakınına geldik diye arabadan indirdiler. Etrafımdakiler filin büyüklüğüne şaşırıp hayretler içinde kalırken ben filin nerede olduğunu sordum. Beş direk üstünde bir kara dam gördüm. Fil, bir direği sallayıp

FOR AUTHOR USE ONLY

[54] a.g.e. s. 114.
[55] İlgürel, Mücteba. (1995). "Evliya Çelebi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 530.

kımıldardı. Ben yine neneme "Hani filcik?.." diye sorduğumda bütün adamlar "Hey kız, ileri gitme!" dediler. O sırada fili gördüm. O büyük kara dam beni kaparak havaya kaldırdı, ıssız ve karanlık bir yere götürdü. Ben yardım isteyip çırpınırken tüm vücudum sıcak ete yapışıyordu. Bir saat sonra beni bir şey alıp dışarı çıkardı, aydınlığa bıraktı. Aklım başımdan gitmiş, üç saat cansız yatmışım. Beni alıp eve götürmüşler. Ondan sonra günden güne karnım şişerek üç yıl sonra bu filceğizi doğurdum. Bir ay yaşadı, daha sonra ebe karı, subaşının kandırmasından dolayı fil yavrumu öldürdü. Hakkımı al!" Meğer fil, bakire kızı yutmuş, böylece kız üç saat boyunca filin karnında durmakla hâmile kalmış ve bir fil doğurmuş. Bunun üzerine Murtaza Paşa 70 kişiyi zincire vurup hapsetti. Yirmi günde hepsinden 20.000 kuruş aldı ve fil yavrusunu "İstanbul'a gönderirim." diyerek tuzlatıp sakladı.[56]

Evliyâ Çelebi, Murtaza Paşa'nın mahiyetinde olarak Anadolu'da çeşitli görevler vesilesiyle dolaştıktan ve pek çok yeri gezip görme imkânı bulduktan sonra, 2 Mayıs 1650'de, yine Murtaza Paşa'nın mahiyetinde olarak, Sivas'tan İstanbul'a doğru yola çıkar.[57]

Evliyâ Çelebi'nin İstanbul'a ulaşmasından birkaç gün sonra Melek Ahmed Paşa, Kubbealtı'nda ikinci vezirliğe yükseltilir. Böylece Melek Ahmed Paşa, Sadrazam Kara Murad Paşa ile birlikte padişah divanı hizmetinde bulunur.[58]

Evliyâ Çelebi İstanbul'dayken Kara Çavuş, Bektaş Ağa, Çelebi Kul Kethüdası, Şeyhülislam Aziz Efendi, Bahaî Efendi ve Ebu Said Efendi gibi tanıdıklarına, eş, dost ve arkadaşlarına gidip hasret giderir, onların sohbetleriyle şereflenir. Özellikle, anne tarafından akraba olması dolayısıyla Melek Ahmed Paşa'yla çok vakit geçirir, birkaç gün boyunca gece ve gündüz onun meclisinde bulunur.[59]

Çok geçmeden Sultan IV. Mehmed Han, padişahlık mührünü Kara Murad Paşa'dan alıp Melek Ahmed Paşa'ya verir. böylece Melek Ahmed Paşa sadrazamlık makamına yükselir.[60]

Evliyâ Çelebi'nin bir sonraki seyahati, Melek Ahmed Paşa'nın mahiyetinde Özi eyaletine doğru olur. Böylece Evliyâ Çelebi, hayatında ilk defa Rumeli gezisine çıkar.[61] Küçükçekmece'den başlayarak Büyükçekmece, Silivri, Çorlu, Lüleburgaz, Poloz, Aydos, Yeniköy, Bürvadi, Şumnu, Rusçuk, Ziştovi, Niğbolu, Silistre, Köstence gibi yerleri gezer.

FOR AUTHOR USE ONLY

[56] a.g.e. s. 288-289.
[57] a.g.e. s. 326.
[58] a.g.e. s. 346.
[59] a.g.e. s. 346.
[60] a.g.e. s. 347-348.
[61] a.g.e. s. 380.

Evliyâ Çelebi Karasu kasabasının Çalıkkavak köyünde bir evde hizmetçileriyle beraber misafir olur. Bu ev, bir kafir hanesidir. Evliyâ Çelebi ateş başında oturup dinlenirken içeriyle çirkin yüzlü yaşlı bir kadın kendi lehçesinde küfürler savurarak girer. Evliyâ Çelebi, bunun sebebini hizmetçilerinin köyde uygunsuz hareketlerde bulunmasına bağlar. Fakat hizmetçiler, böyle bir şey olmadığını ifade eder. Ardından, kadının yedi oğlu ve kızı odaya dolarlar ve çağıl çuğul Bulgarca konuşmaya başlarlar. Evliyâ Çelebi de onları seyreder. Gece yarısı olduğunda Evliyâ Çelebi, uyku esnasında bazı sesler duyarak uyanır ve yaşlı kadının ocaktan bir avuç kül alarak ona efsunlar okuyup çocukları üzerine saçtığını görür. Sonra Evliyâ Çelebi, söz konusu yedi çocuğun iri birer piliç hâline gelip civ civ demeye başladığını görür. Yaşlı kadın, kalan külleri kendi başına saçar ve iri bir tavuk olur. Tavuk gurk gurk diyerek kapıdan çıkar, piliçler de analarını takip ederler. Evliyâ Çelebi can havliyle hizmetçilerini uyandırıp onları durumdan haberdar eder. Hizmetçiler, Evliyâ Çelebi'nin burnundan kan aktığını görürler. Dışarı çıktıklarında, atların tavuk ve civcivlerden dolayı oradan oraya kaçışmalarını izlerler. Bir hizmetçinin anlattığına göre bir kafir adam tavuk ve civcivlerin üzerine işer. Böylece tavuk tekrar yaşlı kadın hâline döner, civcivler de çocuk olur. Adam, tavuk ve civicleri döve döve bir kiliseye götürür. Papaz kadını aforoz eder. O gece sabaha dek Evliyâ Çelebi'nin burnundan akan kan durmaz. Sabah olunca, başkaları da cadı kadın ve çocuklarının tavuk ve civciv şeklinde dolaştığını gördüklerini ifade ederler. Evliyâ Çelebi, tavuk ve civcivlerin üzerine işeyen adama işin aslını sorduğunda adam "O karı başka soydur. Yılda bir kere öcü olurdu; ancak bu yıl tavuk oldu. Kimseye zararı yoktur." der. Evliyâ Çelebi, bu olaya tanıklık ettiği zaman, az kalsın aklını kaçırmak üzere olduğunu söyler.[62]

FOR AUTHOR USE ONLY

Başından böyle ilginç bir hadise geçen Evliyâ Çelebi seyahatlerine devam eder ve Filibe ve Sofya'ya gider.

1653 yılının Mayıs ayında, Melek Ahmed Paşa'nın Rumeli Beylerbeyliğinden azledilmesi üzerine İstanbul'a geri dönüş yolculuğu başlar.[63] Evliyâ Çelebi dönüş yolunda Edirne, Babaeski, Lüleburgaz ve Kırklareli'ne uğrar.

Melek Ahmed Paşa'nın Van Beylerbeyliğine atanması üzerine Evliyâ Çelebi Van'a doğru yola çıkar.[64] Yıl, 1655 yılının Mart ayıdır.[65]

[62] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: Konya – Kayseri – Antakya – Şam – Urfa – Maraş – Sivas – Gazze – Sofya – Edirne*, Cilt: 3, Kitap: 2, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 484-486.

[63] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: Konya – Kayseri – Antakya – Şam – Urfa – Maraş – Sivas – Gazze – Sofya – Edirne*, Cilt: 3, Kitap: 2, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, a.g.e. s. 542.
İlgürel, Mücteba. (1995). "Evliya Çelebi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 530.

Sivas, Malatya, Diyarbakır, Mardin, Batman ve Bitlis'ten geçerek Van'a varırlar. Bu seyahati esnasında Evliyâ Çelebi, pek çok Doğu şehrini gezip görme fırsatı bulur. Bununla beraber, çeşitli görevler vesilesiyle İran ve Bağdat taraflarına gider. Melek Ahmed Paşa'nın tekrar Özi beylerbeyi olmasıyla yolu bir kez daha Balkanlara düşer. Büyük seyahati süresince pek çok kez ölüm tehlikesi atlatan ve bazı savaşlara katılan Evliyâ Çelebi, Balkanlarda geçirdiği zaman zarfında biri Rakoczi'ye biri de Kırım Hanı IV. Mehmed Giray'ın yanında Ruslar ve Kazaklara karşı olmak üzere iki kez savaşa katılır.[66]

1657 yılının Aralık ayında İstanbul'a dönen Evliyâ Çelebi, tekrar seyahate çıkıp Bursa, Çanakkale ve Gelibolu'yu dolaşır. 1659 yılında ise Boğdan voyvodası Stefenitza'yı ülkesine götüren kafileye katılır. Eflak beyi III. Mihnea'nın isyanı üzerine ona karşı yapılan harekatta yer alan Evliyâ Çelebi bununla yetinmez, Kırımlıların yanında çeşitli akınlara katılır. Edirne'ye döndükten sonra ise Köse Ali Paşa ile Varad seferine gider. Bu seferden sonra Bosna Beylerbeyi Melek Ahmed Paşa'yı ziyaret eden Evliyâ Çelebi, bu bölgeyi hem gezer hem de burada yapılan çeitli harekatlara katılır. Evliyâ Çelebi'ye Rumelini gezme fırsatı veren en önemli vesilelerden biri, Rumeli beylerbeyliğine getirilen Melek Ahmed Paşa'nın vergi tahsildarlarından biri olmasıdır. Bu dönemde Köse Ali Paşa ile Erdel seferine katılan Evliyâ Çelebi, sefer dönüşünde mal tahsildarlığı görevini Arnavutluk'ta sürdürür.[67]

Arnavutluk'tan İstanbul'a dönen Evliyâ Çelebi, bu kez Fazıl Ahmed Paşa'yla beraber 1663 yılında Avusturya seferine katılır, Uyvar Kalesi'nin fethinden sonra İsveç ve Hollanda'ya dek Avrupa'yı dolaşır.[68]

Evliyâ Çelebi, Avusturya'ya gönderilen Osmanlı elçisi Kara Mehmed Paşa ile Viyana'da bulunur. *Seyahatnâme*'de belirtildiğine göre, Viyana'da imparator I. Leopold ve başkumandan Montecuculli ile görüşen ve imparatordan seyahat için izin belgesi alan Evliyâ Çelebi Danimarka, Hollanda ve Brandenburg'a dek gider.[69]

Bir süre sonra Evliyâ Çelebi, Kırım yoluyla Kafkasya'ya gider ve bu yöreleri dolaşır; ardından bir elçilik kafilesine katılarak Azak Kalesi'ne döner. Âdil Giray'ın bazı seferlerine katılan Evliyâ Çelebi, 1668'de İstanbul'a döner. 1668'in Aralık'ında Rumeli'yi bir kez daha

[64] İlgürel, Mücteba. (1995). "Evliya Çelebi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 530.
[65] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: Bağdad – Basra – Bitlis – Diyarbakır – İsfahan – Malatya – Mardin – Musul – Tebriz – Van*, 4. Cilt, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 1.
[66] İlgürel, Mücteba. (1995). "Evliya Çelebi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 530.
[67] a.g.e. s. 530.
[68] a.g.e. s. 530.
[69] a.g.e. s. 530.

FOR AUTHOR USE ONLY

gezip Girit'e geçer ve bu adadaki Kandiye Kalesi kuşatmasına şahit olur. Buradan Mora'ya gider ve Manyot isyancılarının yola getirilmesini görür. Ardından Arnavutluk'a geçen büyük seyyah 1670'te İstanbul'a döner.[70]

Bir müddet İstanbul'da kalan Evliyâ Çelebi, bir rüyasında babasını ve hocası Evliyâ Mehmed Efendi'yi rüyasında görür. Bu ikisi, Evliyâ Çelebi'ye hacca gitmesini tavsiye ederler. Evliyâ Çelebi de uzun zamandır hacca gitmeyi düşünmekte ve istemektedir. Böylece büyük seyyahın son yolculuğu başlar. Evliyâ Çelebi; dostu Sâ'ilî Çelebi, üç yoldaşı ve sekiz kölesiyle birlikte 1671'de yola çıkar. Evliyâ Çelebi ve arkadaşları, klasik hac yolundan farklı olarak, değişik bir güzergah takip ederler. Bursa Kütahya, Afyon, Manisa, İzmir ve bazı Ege adalarını gezen Evliyâ Çelebi, bunun devamında Aydın, Muğla, Rodos, Antalya, Adana, Maraş ve Gaziantep üzerinden Şam'a gider. Şam'da Hüseyin Paşa'nın da bulunduğu bir kafileye katılır ve kutsal topraklara gidip hac farzını yerine getirir. Hac ibadetinden sonra Mısır, Sudan ve Habeşistan'ı gezer. Oradan Mısır'a döner. Burada on yıl kadar kalır.[71]

FOR AUTHOR USE ONLY

Evliyâ Çelebi'nin Vefatı

Evliyâ Çelebi'nin nerede ve ne zaman öldüğü bilinmemektedir ve nereye gömüldüğü tespit edilememiştir. Bazı ipuçlarına bakarak, 1684-1685 tarihine kadar yaşadığı tahmin edilmektedir.[72] Bazı araştırmacılar onun İstanbul'da öldüğünü düşünürlerken bazıları da Mısır'dan İstanbul'a dönerken vefat ettiğini düşünmektedir.[73]

"Evliyâ Çelebi nasıl biriydi?" sorusu üzerine Ülkü Çelik Şavk; onun senelerce at üzerinde seyahat edip cirit oynamasına ve iyi silah kullanmasına bakarak çevik ve sağlıklı olduğunu, saray hayatının bir parçası olabilecekken ömrünü seyahate adadığına göre makam hırsına kapılmadığını, pek çok ölüm tehlikesinden yakayı kurtarma yöntemlerine bakarak ince

[70] a.g.e. s. 530-531.
[71] İlgürel, Mücteba. (1995). "Evliya Çelebi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 530.
Fahir İZ, "Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Beşerî Bilimler-Humanities, Vol. 7, 1979, (61-79), s. 63.
Gemici, Nurettin. (2014). "Evliya Çelebi", *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*, 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, s. 195-196.
[72] Fahir İZ, "Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Beşerî Bilimler-Humanities, Vol. 7, 1979, (61-79), s. 63.
[73]Ülkü ÇELİK ŞAVK, *Sorularla Evliyâ Çelebi, İnsanlık Tarihine Yön Veren 20 Kişiden Biri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara 2011, s. 15.

zekalı, güleryüzlü ve hazırcevap olduğunu belirtmektedir. O; mizah gücü ve kültürü yüksek, zengin bir hayal gücüne sahip, serüvenci ruhlu bir seyyahtır ve inançlı bir Müslümandır.[74]

Mücteba İlgürel, *Seyahatnâme*'ye bakarak, Evliyâ Çelebi'nin "hoşça vakit geçirmeyi seven zevk sahibi bir kimse" olduğunu söylemektedir.[75]

Evliyâ Çelebi'nin anlattıklarından yola çıkarak onun şu niteliklere sahip olduğunu söyleyebiliriz: Maceracı, cesur, dini bütün, nüktedan, eğlenmeyi seven, yemek konusunda zevk sahibi, münevver, öğrenmeyi seven, kolayca arkadaşlık kurabilecek kadar sosyal, kültürlü, dikkatli, çabuk kavrayabilen ve oldukça zeki.

FOR AUTHOR USE ONLY

[74] a.g.e. s. 2-3.
[75] İlgürel, Mücteba. (1995). "Evliya Çelebi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 532.

ESERİ

Seyahatnâme'nin Serüveni

Seyahatnâme, büyük ölçüde, babası Derviş Mehmed Zıllî'nin tavsiyeleri üzerine, Evliyâ Çelebi'nin gezip gördüğü yerlere ait tasvirlerine dayanmaktadır. Bu da, söz konusu esere ait notların yıllarca süren geziler esnasında tutulduğunu göstermektedir. Bir diğer deyişle, *Seyahatnâme*'nin yazılış serüveni, Evliyâ Çelebi'nin seyahatlere çıktığı zaman başlamış olmalıdır.

Mücteba İlgürel, *Seyahatnâme* adlı eserin son cildinin muhtemelen Mısır'da yazıldığını söylemektedir. Bu cildin eksik olması, Evliyâ Çelebi'nin eserini tamamlayamadan öldüğünü akla getirmektedir.[76]

Evliyâ Çelebi, yaklaşık on yıl boyunca Mısır'da yaşamış ve burada Emir Özbek Bey'le dostluk kurmuştur. Bundan dolayı *Seyahatnâme*'nin X. cildi, Emir Özbek Bey'in koleksiyonuna geçmiştir. Fakat, bir süre sonra eserin yazmaları, I. Mahmud döneminde oldukça meşhur olan Kızlar Ağası Hacı Beşir Ağa'ya hediye edilmesi için İstanbul'a getirilmiştir.[77]

Seyahatnâme'nin asıl nüshaları Topkapı Sarayı'nda bulunmaktadır. Bununla beraber İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Süleymaniye Kütüphanesi ve Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi'nde de eserin yazmaları mevcuttur.[78]

FOR AUTHOR USE ONLY

Seyahatnâme'nin yazıldığı esnada kimsenin bu eserden haberi yoktur ve Hacı Beşir Ağa'ya hediye edilmesinin ardından çok az sayıda kopyası çıkarılmıştır. Bundan dolayı eser ne yazıldığı dönemin ne de daha sonraki dönemlerin ilgisini çekebilmiştir. Bu eseri ilk fark eden ve bilim dünyasına tanıtan Hammer-Purgstall olmuştur.[79]

Hammer'in *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'ni bulma hikâyesi hayli ilginçtir. Edebî eserlere meraklı olan Oryantalist Hammer, İstanbul'a ilk gelişinde pek çok yazma üzerinde çalışmış ve dört ay gibi kısa bir zamanda *Hafız Divanı*'nı tercüme etmiştir. Daha sonra Mısır'a gönderilen Hammer, İstanbul'a ikinci gelişinde ara vermeden tekrar yazma eserler üzerinde çalışmalarına dönmüştür. 1802'den 1806'ya dek İstanbul'da kalan Hammer, yazmayı tasarladığı Osmanlı tarihi için araştırmalar yaparken ve malzeme toplarken 1804

[76] İlgürel, Mücteba. (1995). "Evliya Çelebi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 531.
[77] a.g.e. s. 531.
[78] İlgürel, Mücteba. (1995). "Evliya Çelebi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 532. http://yazmalar.gov.tr/eser/evliya-celebi-seyahatname/214397 (Erişim Tarihi: 10.02.2020).
[79] Tezcan, Nuran. (2009). "Evliyâ Çelebi Seyatanâmesi'nin Hammer-Purgstall Tarafından Bilim Dünyasına Tanıtılması Hakkında", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: 34, İstanbul, s. 203-204.

yılında *Târih-i Seyyâh Evliyâ Çelebi* adını taşıyan bir esere rastlar ve bunu 100 kuruş gibi cüzi bir fiyata satın alır. Bu eser, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nin dördüncü cildidir. Anlatımı ve içeriği açısından hayli ilginç olan bu eser Hammer'i oldukça heyecanlandırmış ve ilk üç cildi de bulma konusunda güdülemiştir. İstanbul'dan ayrılsa da tanıdıkları aracılığıyla araştırmalarına devam eden Hammer, on yıl boyunca uğraştıktan sonra amacına ulaşmış ve 7 Ocak 1814'te "Türkçe Bir Seyahatnamenin İlginç Bulunuşu" adlı yazısıyla bu eseri bilim dünyasına tanıtmıştır.[80]

Hammer'in hatası, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'ni dört ciltten ibaret sanmasıdır. Bu nedenle yazar, Evliyâ Çelebi'nin hayatına ve gezilerine dair yanlış çıkarımlarda bulunmuştur.[81]

Hammer, 1834 ve 1850 arasında, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'*ni seçme metinler ve özetlemelerden oluşacak şekilde üç cilt hâlinde İngilizce'ye çevirmiştir: *Narrative of Travels in Europa, Asia and Africa, in The Seventeenth Century, by Evliya Efendi*.[82]

Osmanlı coğrafyasında *Seyahatnâme*'nin ilk baskısı 1848 yılında Kahire'deki Bulak Matbaası'nda *Müntehâbât-ı Evliyâ Çelebi* adıyla yayımlanmıştır. *Seyahatnâme*'den seçmeler barındıran bu eser daha çok olağanüstü öyküleri topladığı için uzun bir süre boyunca gerek bilim insanlarının gerek diğer okuyucuların gözünde Evliyâ Çelebi'nin yazdıklarının ciddiye alınmamasına yol açarak büyük seyyahın aleyhine bir önyargının oluşmasına sebep olmuştur.[83]

FOR AUTHOR USE ONLY

Eser, 1896'da Ahmed Cevdet Bey ve Necib Âsım Bey tarafından Pertev Paşa Kütüphanesi'ndeki nüsha esas alınarak basılmaya başlanmıştır. 1902 yılına dek eserin yalnızca altı cildi basılabilmiştir.[84]Bu eser, ilginç bir biçimde, II. Abdülhamid yönetimi tarafından muzır yayın sayılarak sansüre uğramıştır. M. Nihat Özön ise, bu yayını *Seyahatnâme*'nin bir el yazması nüshasıyla karşılaştırarak sansürlenen yerleri tespit etmiş ve

[80] Tezcan, Nuran. (2009). "Evliyâ Çelebi Seyatanâmesi'nin Hammer-Purgstall Tarafından Bilim Dünyasına Tanıtılması Hakkında", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: 34, İstanbul, s. 215.
[81] a.g.e. s. 216.
[82] a.g.e. s. 216.
[83] Fahir İZ, "Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Beşerî Bilimler-Humanities*, Vol. 7, 1979, (61-79), s. 62.
Ülkü ÇELİK ŞAVK, *Sorularla Evliyâ Çelebi, İnsanlık Tarihine Yön Veren 20 Kişiden Biri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara 2011, s. 24-25.
[84]Ülkü ÇELİK ŞAVK, *Sorularla Evliyâ Çelebi, İnsanlık Tarihine Yön Veren 20 Kişiden Biri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara 2011, s. 24-25.

söz konusu parçaları ayrı bir kitap olarak *Seyâhatnâme- "17. Asır Hayatından Levhalar* adıyla üç cilt hâlinde bastırmıştır.[85]

Seyahatnâme'nin yedinci ve sekizinci ciltleri 1928 yılında Türk Târih Encümeni tarafından, dokuzuncu ve onuncu ciltleri ise 1935 ile 1938 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti tarafından yayımlanmıştır. Bunun ardından eserin çeşitli seçmeleri yayımlanmıştır. Reşat Ekrem Koçu (5 cilt: 1943-1951), Mustafa Nihat Özön (3 cilt: 1944-1945), Mehmet Aksoy ve Servet İskit (1962), Zuhuri Danışman (10 cilt: 1969-1970) ve Nihâl Atsız (2 cilt: 1971-1972) *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nden seçmeler yayınlayanlar arasındadır.[86]

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin en son ve en iyi baskısı, transkripsiyonlu ve dizinli bir şekilde, Seyit Ali Karaman, Yücel Dağlı ve Robert Dankoff tarafından, Topkapı Sarayı Bağdat 304 numaralı el yazmasından hareketle Yapı Kredi Yayınları tarafından on cilt hâlinde yayımlanmıştır.[87] Aynı araştırmacılar, 2003 ile 2010 yılları arasında, *Seyahatnâme*'nin ilk altı cildini 12 cilt hâlinde günümüz Türkçesiyle Yapı Kredi Yayınları arasında yayımlamışlardır.

FOR AUTHOR USE ONLY

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi günümüzde pek çok edebî ürünlere, akademik araştırmalara ve filmlere konu olmaktadır. Meselâ; Behçet Necatigil, 1966-1967 yıllarında *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nden seçtiği bazı bölümleri radyo oyunu hâline getirmiştir.[88] *Seyahatnâme* üzerine yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmaları da hayli fazladır. Yeliz Özay'ın doktora çalışması olan *Evliyâ Çelebi'nin Acayip ve Garip Dünyası* ile Hamit Aydoğan'ın *Evliyâ Çelebi'ye Göre 17. Yüzyılda Edirne* adlı yüksek lisans çalışması örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca; Evliyâ Çelebi ve *Seyahatnâme* üzerine yazılan makaleler ve bilimsel kitapların listesi de oldukça geniştir. Akademik ve popüler yayınların dışında *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nden hareketle bazı çocuk kitapları da yazılmıştır. Erdal Çakıcıoğlu'nun hazırladığı, Akvaryum Yayınevi'nin "Ben Evliya Çelebi Gezi Dizisi"nde yer

[85] Eliaçık, Muhittin. (2009). "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin II. Abdülhamid Döneminde Muzır Neşriyat Sayılması", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, İstanbul 2009, s. 50-51.
[86] Ülkü ÇELİK ŞAVK, *Sorularla Evliyâ Çelebi, İnsanlık Tarihine Yön Veren 20 Kişiden Biri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara 2011, s. 24-25.
[87] Gemici, Nurettin. (2014). "Evliya Çelebi", Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, s. 198.
[88] Öztürk Bitik, Başak. (2018/9). "Behçet Necatigil'in Radyo Oyunu Evliyâ Çelebi", *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, s. 232.

alan *Korkulu ve Tehlikeli Serüven* adlı kitap bunlardan biridir. Bununla beraber TRT arşivinde Evliyâ Çelebi ile alakalı çizgi film[89]de bulmak mümkündür.

***Seyahatnâme*'nin İçeriği**

Derviş Mehmed Zıllî'nin, oğluna, büyük velileri ziyaret etmesini, gezdiği diyarlardaki ovaları, çölleri, yüce dağları, taşları, ağaçları, yöreleri, buraların havasını ve suyunu, görmeye değer eserleri ve kaleleri, fatihleri ve yapıcıları kaydetmesini, bu kayıtlardan hareketle *Seyahatnâme* adıyla bir kitap yazmasını söylediği, bunun için de ona bir heybe *içinde Kitâb-ı Kâfiye, Kitâb-ı Şâfiye, Mültekâ, Kûhistânî, Gencine-i Râz* gibi toplam on iki kitap ve 200 altın sikke verdiğini belirtmiştik. Evliyâ Çelebi de babasının öğüdüne uyarak 1640 yılından ömrünün son bulduğu 1684-1685 yılına dek gezip gördüğü yerleri en ince ayrıntısına dek anlatmıştır. Bu durum eserin hacmini arttırmış ve okunurluğunu azaltmış olsa da, *Seyahatnâme* 17. yüzyılın tarihsel, sosyal, kültürel ve coğrafi olarak en eksiksiz kaynaklarından biri olma vasfını kazanmıştır. Bununla beraber *Seyahatnâme*, tabi ki, Evliyâ Çelebi'nin başından geçenlere, gezip gördüğü ilginç yerlere, karşılaştığı ve yaşadığı acayip ve garip olaylara, yaşam mücadelelerine, ölüm tehlikelerine, acısıyla tatlısıyla bir hayat serüvenine dair bir kitaptır. Ayrıca yazarın hayatı, en iyi ve eksiksiz bir şekilde, *Seyahatnâme*'den öğrenilebilir.

FOR AUTHOR USE ONLY

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Evliyâ Çelebi'nin gezi hatıralarının yanında tarihsel, sosyolojik, antropolojik, arkeolojik, coğrafi, kültürel, dinî, tarihsel, mitsel, mimari, dilsel ve halkbilimsel pek çok bilgiyi içerisinde barındırmaktadır. Örnek olarak; *Seyahatnâme*'nin birinci cildinde yazar kuruluş mitlerinden itibaren İstanbul'u anlatmaya başlar. Doğu Roma İmparatorluğu tarihiyle ve İstanbul'u almak için düzenlenen seferlerle devam eder. Ardından, kendi dönemindeki padişahlara dek Osmanlı tarihini anlatır. Bunu yaparken dönemin vezirlerini, yöneticilerini, şairlerini ve bunun gibi pek çok önemli kişilerin listesini elinden gelebildiğince eksiksiz bir biçimde vermeye çalışır. 17. yüzyıldaki İstanbul camilerinin, hamamlarının, çeşmelerinin, saraylarının, mesire yerlerinin, mahalle ve köylerinin neredeyse tamamının isimleri ve bunlara dair bilgiler eserde yer almaktadır. Bunların hepsinden bahsetmek zordur; ancak *Seyahatnâme*'nin birinci cildinde yer alan İstanbul esnaflarından bazılarının isimlerini vermenin, Evliyâ Çelebi'nin nasıl bir kültür hazinesini miras bıraktığını anlamak konusunda bize bir fikir vereceğini düşünmekteyiz: Çavuşân, çöplük subaşısı,

[89] "Kilometre Taşları – Evliya Çelebi", https://www.trtarsiv.com/search?query=Evliya (Erişim Tarihi: 18.02.2020).

gılmân hademeleri, acemi oğlanları, arayıcılar, mezar kazıcıları, lağımcılar, selâhorlar, baltacılar, asesbaşı askeri, şehir subaşısı, amansız asesler, imansız cellatlar, yankesiciler, kara hırsızı, deyyuslar, ahmak pezevenkler, müflisler, Kasımpaşa mukaddemleri, hîzân-ı dilberân, seyisân-ı urbân-ı uryân, kiracılar, bekçiler, ordu mollası, sancaktarlar, haberciler, molla muhzırları, ileri gelenlerin imamları, hatipler, kadı ve mollalar, büyük şeyhler, zâhir vaizleri, müfessirler, muhaddisler, müezzinler, sufîler, mütevelliler, şeriat kapıcıları ve diğer kapıcılar, mukayyidler, cami muarrifleri, naathânlar, hafızlar, yazıcılar, sahaflar, şairler, meddahlar, hânendeler, müneccimler, remilciler, nakiban-ı ehl-i hiref, tarikat ehli reisleri, sanat ehli şeyhleri, sanat ehli çavuşları, sanat ve tarikat ehli faraşları, ölü yıkayıcıları, çocuk mektepleri esnafı, dilenciler şeyhi, dilenciler, arasat şeyhi, medrese talebeleri, seyyidler, çok gerekli hekimbaşı, dükkân hekimleri, göz hekimleri, dükkânsız tutyacılar, macuncular, cerrahlar, deva içecekleri esnafı, gülsuyu esnafı, şifa yağları esnafı, tımarhaneciler, tımarhane ve hastane hademeleri, çiftçibaşı, bağcı, meyva ağacı aşılamacıları, sebzeciler, ekmekçiler, yeniçeri ekmekçileri, tuzcular, çörekçiler, börekçiler, gevrekçiler, kâhçılar, gurabiyeciler, simitçiler, kadayıfçılar, şehriyeciler, lokmacılar, gözlemeciler, yeniçeri sakaları, şehir sakaları, arka sakası, değirmenciler, uncular, un elekçileri, buğday çalkalayıcı, kalburcular, elekçiler, nişastacılar, güllaççılar, peksimetçiler, peksimet emini, deveciler, deve sürücüleri, meşaleciler, Amr-ı Ayyâr köçekleri, Karadeniz gemicileri, kalafatçılar, kalafat üstübüsü bükücüleri, üstübücüler, marangozlar, urgancılar, kendirciler, yelkenciler, katrancı ve ziftçi, serenciler, tulumbacılar, pusulacılar, kum saatçileri, haritacılar, dalgıçlar, buğday ve arpa navluncuları, Karadeniz bezirgânları, Akdeniz reisleri, Akdeniz marangozları, pereme ve kayık marangozları, mavunacılar, kayıkçılar, peremeciler, çırnıkçılar, kasaplar, Akdeniz sahili tüccarları, pirinççi bezirgânları, mercimekçiler, kınacılar, mısır hasırcıları, ketenciler, şekerciler, hoş kokulu içecekler esnafı, kahve tüccarları, şah-bender esnafı, bezirgânbaşı esnafı, ehl-i kıble esnafı, salhaneciyân, sığır kasapları, Yahudi kasapları, mandıracılar, devlet âyânı çiftlikleri esnafı, eğrekçiler, koyun celepleri, ağılcılar, çobanlar, camus sütçüleri, peynirciler, kaymakçılar, tereyağcılar, yoğurtçularbaşı, yoğurtçular, teleme peynirciler, içyağı mumcuları, balmumu tacirleri, ayıcılar, geleneksel yemek aşçıları, sığır pastırmacıları, pastırma tacirleri, kirişçiler, tutkalcılar, koyun ciğercileri, işkembeciler, sirkecibaşı, turşucular, kuru sarımsakçılar, soğancılar, zerdeciler, kebap ve köfteciler, biryâncılar, yahniciler, dolmacılar, hardalcılar, pâlûdeciler, sütlü aşçılar, salatacılar, ıspanakçı ve sebzeciler, sucukçular, hoşafçılar, şerbetçiler, sahlepçiler, sıcak sütçüler, mahlepçiler, ağdacılar, ağda tüccarları, üzüm değirmencileri, karcıbaşı esnafı, helvacılar, balık pişiriciler, akideciler, Galata şekercileri, balık emini, dalyancılar, avcılar, kariteciler, ağcılar, saçmacılar,

FOR AUTHOR USE ONLY

düzenciler, zıpkıncılar, çömlekçi avcıları, sepetli balık avcıları, balık satıcıları, istiridyeciler, balık pazarı aşçıları, çarşı eminleri, ipekçiler, sırmakeşler, yağ tüccarları, zeytinyağı esnafı, içki emini, siyah baruthane emini, kalcılar, kehleciler, odun ambarı emini, otluk ambarı emini, çardak emini, çardak çorbacısı, çardak naibi, at cambazları, at dellâlları, at aracıları, bal tüccarı, bezirciler, sabuncular, kokulu sabuncular, leblebiciler, Pazarbaşı yemişçileri, bahçıvanlar, karpuzcular, manavlar, çiçekçiler, meyve çiçekçileri, kılıççılar, zırhçıbaşı, mızrakçılar, hançerci ve bıçakçılar, kalkancılar, bıçak kıncısı, sağrıcılar, ateş saçan tüfekçiler, demir kaynakçıları, kundakçılar, vezneciler, tüfek kesecileri, tabancacılar, tüfek açıcılar, tüfek fişekçileri, havaî fişekçiler, barutçular, tüfek fitilcileri, nal kesen demirciler, mıhçılar, çiviciler, kebkebciler, kantarcılar, teraziciler, eğeciler, keserciler, testereciler, burgucular, kömürcüler, gemiciler, temrenciler, kilitçiler, üzengiciler, makasçılar, nalçacılar, mıhlı nalçacılar, iğneciler, demir satıcıları, at nalbantları, kazancıbaşı, bakır sızırıcılar, dükkân ehli, cam ve kristal tasçılar, dükkân sahibi çarkçılar, kazan tacirleri, kalaycılar, kuyumcubaşı, cevahir bezirgânı, incici, cevahir kuyumcuları, saatçiler, sikkezenbaşı, damgacıbaşı, darphaneciler, romatçılar, saf altın ve gümüş kezzapçıları, gümüş arayıcı, kafesdarlar, elmas tıraşçıları, hakkâklar, mühür kazıcılar, gümüş mühür ve tılsım kazıcılar, sırmakeşler, potacılar, bureciler, civacılar, sarı pirinç borucuları, çeşitli divitçiler, tenekeciler, kalay düğmeciler, dökmecibaşı, kurşun berber köserecileri, zemberekçiler, sapancılar, talimhaneciler, ok atıcılar, ok yüzüğü esnafı, matrakçılar, gürzcü pehlivanlar, güreşçi pehlivanlar, kuş avcıları, avcı kafesçileri, yelpazeciler, sorguç otağcıları, kuşbâzlar, tavukçular, serçe ve baykuş avcıları, bülbülcüler, terziler, kapamacılar, pamuk hallaççıları, kadın takyecileri, kavukçular, kellepuşçular, yorgancılar, zencef ütücüsü, gömlekçiler, tülbentçiler, yağlıkçılar, örücüler, bez dokuyucuları, çuka ve kumaş parçacıları, iplikçiler, Yahudi ibrişimcileri, ipek düğmecileri, çadırcılar, iplikçiler, çadır kolancıları, kürkçüler, samur kalpakçıları, samur bezirgânı, parsçıbaşı, arslancılar, ahîler, sağrıcılar, güdericiler, tirşeciler, keçeciler, tülbent börkçüleri, mutafçılar, saraçlar, kaltakçılar, gedeleççiler, sofracılar, yularcılar, kamçıcılar, semerciler, çizmeciler, mestçiler, terlikçiler, pabuç tamircisi, attarlar, amberciler, buhurcular, fincancılar, fincan tamircileri, çömlekçiler, kibritçiler, kibrit yağcıları, şişeciler, şişe tacirleri, çiniciler, afyoncular, esrarcılar, tekneci tacirleri, deva otçuları, berberler, sünnetçi berberleri, ustura çarkçıları, ustura kuyrukçuları, sarıkçılar, hamamcılar, tellâklar, çamaşırcılar, lekeciler, ciltçiler, kağıtçılar, mürekkepçiler, ressam nakkaşlar, ressam falcılar, oymacılar, mektupçular, çukacılar, kadifeciler, ipek hilatçılar, peştemalcılar, aynacılar, doğramacılar, kaşıkçılar, kutucular, varilciler, nalıncılar, zurnacılar, davulcular, rebapçılar, cambazlar, ateşbazlar, sâzendeler, bozacılar, rakıcılar, meyhaneciler

FOR AUTHOR USE ONLY

vb…[90] Evliyâ Çelebi, kendi döneminde, adı geçen bu mesleklere ait kaç dükkan bulunduğunu, her meslekte haç kişi çalıştığını ve bu mesleklerin reislerinin kimler olduğunu söyler. Daha sonra kısaca mesleği tanıtır.

Evliyâ Çelebi yalnızca meslekleri değil, gezdiği ve gördüğü şehirleri, kasabaları ve köyleri halkın âdetlerinden yerleşim yerlerinin mimari özelliklerine, yenilen yemeklerden yöre halkının fiziksel özelliklerine, önemli yapılarından coğrafi ve iklimsel şartlarına, dini inançlarından yaşayış biçimlerine dek ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.

"Bu kadar ayrıntıcı olmak, bir şehirde kaç hamam olduğunu, bu hamamların kaç kapısı bulunduğunu bildirinceye dek anlatmak bir seyahatnâme için ne kadar gereklidir?" diye sorulabilir. Tabi ki *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'ni sıradan bir kitap gibi baştan sona okuyup bitirmek isteyen bir okuyucu, büyük ihtimalle kitaba karşı merakını yitirecek, sıkılacak ve bir süre sonra okumaktan vazgeçecektir. Fakat, 17. yüzyıl üzerine spesifik bir konuda araştırma yapan biri, belki de bu kitaptan, başka hiçbir kaynağın yerini dolduramayacağı şekilde faydalanacaktır. Dolayısıyla Evliyâ Çelebi'nin, babasının öğüdünü tutup gezdiği ve gördüğü yerleri en ince ayrıntısına kadar anlatması kitabın okunurluğu açıdan olumsuz olsa da tarihsel, sosyolojik ve kültürel yönden olumlu sonuçlar vermektedir.

FOR AUTHOR USE ONLY

Evliyâ Çelebi'nin anlattığı mekanlardan bazıları, doğal olarak, günümüze ulaşamamıştır. Bir mekanın tarihsel bir dönemine tanıklık eden Evliyâ Çelebi, geride bıraktığı eser sayesinde, günümüz okuyucularının, mekanlara dair günümüz ile 17. yüzyıl arasında bir karşılaştırma yapmalarına fırsat tanımaktadır. Bu sayede, geçen dört asır boyunca mekanların ne gibi değişimler geçirdiği rahatça gözlenebilmektedir. Buna, günümüze ulaşmayan Samsun Kalesi bir örnek olarak gösterilebilir.

Evliyâ Çelebi'nin anlattığına göre Samsun kalesi Rum kayserinin oğlu Harkıliye tarafından yaptırılmıştır. Burası önce Selçuklu Sultanı Alâeddin tarafından alınmış, ardından Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid tarafından ele geçirilmiştir. Yeniçeri serdarı, kethüda yeri, kale dizdarı ve askerleri olan Samsun'da ayân ve eşraf çok olmasına rağmen müftü ve nakibüleşraf yoktur. Tamamı gemicilik ve kendirecilikle uğraşan Samsun halkında sıradan insanlar olmayıp âlimler çoktur ve hepsi de gücünün yettiğince temiz kıyafetler giymeye özen gösterirler. Deniz kıyısında olan Samsun kalesi III. Mehmed döneminde Ruslar tarafından

[90]*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, Cilt: 1, Kitap: 2, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. IX - XXV.

işgal edilip kısmen yıkılmışsa da tekrar tamir edilmiştir. Günümüzde yok olan bu kale, Evliyâ Çelebi zamanında hâlâ mükemmel bir kaledir ve 70 kuleyle 200 bedene sahiptir.[91]

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, günümüzde gezilip görülen yerler için bir rehber kitap olarak kullanılabilir. Meselâ; Urartulara ait Van Kalesi'nin tepesinde yer alan Süleyman Han Camii hakkında Evliyâ Çelebi'nin bahsettiği tarihsel ve mitolojik anlatılar hayli ilginçtir:

"Evliya Çelebi'nin anlattığına göre Süleyman Han Camii'nin macerası şöyledir: Bu cami Hz. Davud zamanında Melik Câlut tarafından bir tapınak olarak yaptırılmış, hatta Van adı da bu tapınaktan doğmuştur. Bu bilgiler *Seyahatnâme*'de şöyle verilmiştir:"[92]

''Önce buralarda Âd ve Semud kavimleri yerleşmişlerdi. Bu dağlarda mağaralar ve büyük oyuklar yapıp oturmuşlardı. Allah'ın hikmeti bu ya, bütün sert kayalar onlara boyun eğermiş! Sonraları bu Van kayası nice devletlerin eline geçmiştir. Hz. Peygamberin doğumundan 1600 sene önce, Hz. Davud zamanında Melik Câlut bu Van kayası üzerine büyük bir kilise yaptırmıştır. Davud aleyhisselâm Melik Câlut'u öldürttükten sonra bu kilise de elden ele geçmiş, nihayet Hz. Peygamber'in doğumundan 881 yıl önce Büyük İskender'in eline düşmüştür. İskender, bu kiliseye, yerlilerin ibâdet yeri anlamına kullandıkları 'Vank' adını koymuştur. Sonra bu kelime bozulmuş ve şehrin de adı Van kalmıştır".[93]

Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*'de, gezip gördüğü diyarlarda konuşulan ilginç lehçelerden de bahsetmektedir. Böylece eser, dilbilim alanında kullanılabilecek bir kaynak olma özelliğine sahiptir denilebilir. Örnek vermek gerekirse, Moğol kavminden Kaytak kabilesine ait lehçenin bazı kelimelerini eserine eklemiştir. Bu kabile, Dağıstan hududunda yaşar ve yaklaşık 20.000 kişiden oluşmaktadır. Bazen Aras, bazen de Şeki şehrine pazarlık yapmak üzere gelen bu kabilenin dış görünüşü bir acayip olup Dabbetü'l-arz gibi kazan başlı, kalın kaşlı, geniş omuzlu, ince belli, yassı tabanlı, ince belli ve kırmızı suratlıdır. Şafii mezhebine bağlı olan bu insanlar, pazara giderken at ve katır kullanmayıp yürürler; çünkü bu şişman ve iri insanları binek hayvanları taşıyamaz. Başlarındaki kubbe kadar sarıklarıyla, tıraşlı bıyıkları ve uzun sakallarıyla bu kavimden insanlar selam vererek geçtiklerinde sanki Deccal kavmi geçiyormuş sanılır. Kaytak kabilesinin kullandığı bazı kelimeler şunlardır:

FOR AUTHOR USE ONLY

[91] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit*, Cilt: 2, Kitap: 1, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 92-93.
[92] Aslan, Murat. (2017). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Van'ın Efsanevi Yönleri", *Edebiyat Fakültesi Öğrenci Panelleri*, Hiperyayın, s. 300.
[93] Evliya Çelebi (t.y.); *Seyahatnâme*, Sadeleştiren: Tevfik Temelduran – Necati Aktaş, III – IV. Cilt, İstanbul, Birleşik/Üçdal Neşriyat, s. 514.

Güvan: Kısrak

Kulun: At yavrusu

Tavlay: Tavşan

Susar: Gelincik

Ceyran: Geyik

Hesine: Kurt

Komrika: Karınca

Dekak: Tavuk

Laçin: Şahin

Cav: Düşman

Şenp: Mezarlık[94]

FOR AUTHOR USE ONLY

Bahsettiğimiz örnekler çoğaltılabilir. Müzik konusunda hayli geniş bilgi sahibi olan Evliyâ Çelebi, İstanbul'da müziğin yeri, müzisyenler ve çalgılar hakkında bilgi vermiştir. Bunun dışında, Nil Nehri boyunca gezilerinden yola çıkarak bir Nil haritası oluşturan Evliyâ Çelebi, resme de hayrandır ve eserinde bazı minyatürlerden bahseder. eserinde pek çok mimari eserden ustalıkla bahsetmesi ve çok iyi bir şekilde bunları tasvir etmesi, onun bu alanda da bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Gezdiği yerlerin yemek kültüründen genişçe bahseden Evliyâ Çelebi, Ülkü Çevik Şavk'ın deyişiyle, bir gurmedir.[95] *Seyahatnâme*, bahsettiği pek çok konudan dolayı bir kırk ambardır ve Evliyâ Çelebi, her konudaki merakıyla ve bilgisiyle hezarfen (bin fenli) ünvanını hak etmektedir.

[94]*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit*, Cilt: 2, Kitap: 2, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 334-335.

[95]Ülkü ÇELİK ŞAVK, *Sorularla Evliyâ Çelebi, İnsanlık Tarihine Yön Veren 20 Kişiden Biri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara 2011, s. 42-50.

Seyahatnâme'den Hikâyeler

Kostantin Nasıl Hıristiyan Oldu?[96]

Yunan tarihlerinde yazıldığına göre ileride Doğu Roma İmparatoru olacak olan Kostantin, cinsel ilişki düşkünüydü. Bu nedenle henüz Roma şehrindeyken cüzzam hastalığına yakalanıp kaşı, kirpiği, saçı ve sakalı dökülmüş, burnunun da orta direği düşüp Şam cinine dönmüştü.

Tedavi için bütün Frenk ve Alman ülkesini; Sırp, Bulgar, Arap ve Acem hekimlerini gezse de derdine çare bulamaz. Bunun üzerine Kostantin "Derdime çare bulunmazsa hepinizi öldürürüm." deyince, mesleği hekimlik olmayan lanetlenmiş bir Mecûsi, İsa dinine ihanet ederek, Kostantin'e henüz memeden kesilmemiş bebek kanlarıyla bir havuz doldurmasını ve bu havuza girip içinde bir saat beklemesini, ardından hamama gidip yıkanmasını ve bunu kırk gün boyunca sürdürmesini söyler; ancak bu şekilde iyileşebileceğini ifade eder.

Kostantin derhal üç bin memeden kesilmemiş bebeğin boğazları kesilmek üzere havuz başına toplanmalarını emreder. Sonra bir bakar ki üç bin bebek öldürülmek üzere. Onların üç bin anneleri ve üç bin babaları da ağlamakta, yavrularından ayrılmaktadır. Onlara on bin akraba da katılmıştır. Kostantin, bu toplam yirmi bin insanın acı çekmesindense cüzzamdan ölmeyi yeğler; bebeklerin canlarını bağışlar ve oradaki anne, baba ve akrabalardan hayır dualar ister. Orada bulunan pek çok kişi, sevinçten ruhunu teslim edip hayata gözlerini yumar.

Affedilen bebeklerin anne babaları ve yakınları Kostantin'in iyileşmesi için hep beraber dua edince Kostantin'e bir uyku çöker ve rüyasında Hz. İsa'yı görür. Hz. İsa, Kostantin'in affedici olmasından ve kendisini, başkalarının canını yakmamak için feda etmesinden dolayı kutlar ve onun vücudunu sıvazlar. Hz. İsa Kostantin'e "Artık hastalığından kurtuldun. Sana bebeklerin kanlarıyla yıkanman için öğüt veren Mecûsîyi öldür!" der. Böylece Kostantin, cüzzam hastalığından Hz. İsa sayesinde kurtulur. Ardından Hz. İsa, Kostantin'e bir değnek

[96]Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul, Cilt: 1, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 21-23.

vurur ve Kostantin uykudan uyanır. Sağlığına kavuştuğunu görünce "La ilahe İllallah İsa Ruhullah!" diyerek Mecûsîlikten Hıristiyanlığa geçer. Ardından kendisine masumların kanına girmeyi ve sıcak kanlarını dökmeyi öğütleyen Mecûsiyi öldürmek ister. Mecûsi ise "Kralım, önce beni dinle, sonra öldür." diyerek konuşma izni ister. Kostantin ona konuşma izni verince de Mecûsi, dünyadaki en yetkin hekimlerin Kostantin'in hastalığına çare bulamadığını, sonra da kendisinin, krala içten ve canı gönülden dualar gerektiğini anladığını, bunun için bebeklerin kanına girme öğüdü verdiğini söyler. Gizli bir şekilde bebeklerin anne baba ve yakınlarıyla iletişime geçtiğini, tam bebekler öldürüleceği sırada onların ağlayıp figan etmesini, böylece Kostantin'in merhametini kazanmalarını söylediğini, işler planladığı gibi gidince de Hz. İsa'nın Kostantin'e yardım ettiğini ve şifanın bu şekilde geldiğini de sözlerine ekler. Bunun üzerine Kostantin Mecûsiyi affeder.

Yâvedûd Sultan[97]

İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed Ayasofya içerisinde gezinirken Terlerdirek adlı yerde ilâhî bir nurun parladığını görür ve hemen oraya gider. Bu nurun, göğsünde kırmızı et ile "Yâ Vedûd" yazılmış, kıbleye dönüp yatmış bir şehitten geldiğini görürler. O sırada Akşemseddin, Sivasî Karaşemseddin ve yetmiş adet veli; daha önce padişahı bu durumdan haberdar ettiklerini, İstanbul'un fethinin önlerinde yatan ve göğsünde Yâ Vedûd yazan meczubun ruhunu teslim edişinden sonra gerçekleşeceğini bildirdiklerini söylerler.

FOR AUTHOR USE ONLY

Orada bulunan veliler, bilginler, salihler ve erdemli kişiler mübarek cesedi yıkamak isterler; ancak Terlerdirek'ten gelen bir ses "Merhum yıkanmıştır, hemen defnedin." der. Şeyhler tabutu götürüp Eminönü iskelesindeki bir kayığa koyarlar. Kayık yelkensiz ve küreksiz bir şekilde ilerleyerek Eyüp Sultan yakınında durur. Tabut, kendi kendine kalkıp daha önceden kazılmış bir mezar başında durur. Mezardan "Yâ Vedûd" sesleri gelmektedir. Bilginler ve salihler tabutu o mezarın içine gömüp giderler. Bundan dolayı o mezarın bulunduğu kabristana hâlâ 'Yâvedûd İskelesi Türbesi' derler.

Sadîzâde'nin Güvercinleri[98]

[97]Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul, Cilt: 1, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 71-72.

Bursalı Sadîzâde, herkesçe bilinen mirasyedi bir kuş meraklısıdır. 10.000 kuruş harcayıp tam 1000 çift güvercin toplayan Sadîzâde'nin bu davranışı padişaha dek duyurulur.

Sadîzâde, zamanla güvercinlerine misk içinde gecelemiş nar taneleri vermeyi alışkanlık hâline getirir.

Günlerden bir gün yıldırımlar çakar, Bursa'nın üzerine bir karanlık çöker ve göz gözü görmez olur. Bütün halkın bağırıp çağırmaya başladığı bu olay bir gün bir gece sürer. Güvercinler bu sürede kaybolur ve Sadîzâde'nin aklı başından gider.

Üzüntüsünden yollara düşen Sadîzâde Arap ve Acem seyyahı olur. Yolu Mağrip'teki Cezayir vilayetine düşer, oradaki ilim erbabıyla ve zariflerle vakit geçirir. Günlerden bir gün bunlardan birinin evine misafir olur ve burada Anadolu'ya özgü zeyrek kuşlarını görür. Bu kuşlar, yedi seneden beri aradığı güvercinlerdir. Sadîzâde nezaketle bu kuşları sorar. Ev sahibi, yedi yıl önce meydana gelen karanlıkta, fırtınaların koptuğu ve şimşeklerin çaktığı bir zamanda bu kuşların can havliyle bu eve düştüklerini, Allah tarafından verildiklerini söyler. Sadîzâde, "Bu kuşlar benimdir. Yedi senedir seyahat edip malımı arardım ve sonunda buldum." deyince ev sahibi Sadîzâde'den bu iddiasını ispat etmesini ister. Bunun üzerine Sadîzâde çarşıya gidip bi miktar Hoten miski alır, bir yük narı taneler ve geceden bu narları miske yatırır. Sabah olunca Sadîzâde ev sahibine güvercinlerin kendisine ait olduğunu ispat edeceğini söyler.

FOR AUTHOR USE ONLY

Sadîzâde güvercin yuvalarının karşısına geçer ve yuvanın kapısını açar. Eski âdeti üzerine güvercinlere "Dü çip çip!" diye bağırıp peştamal içinden miskli nar taneleri saçmaya başlar. Bu nar tanelerini yiyen güvercinler arasında bir koğurdu ve bir vığırdı meydana gelir, ardından yerlerinden kopup göklere yükselir ve gökyüzünde kaybolur. Ev sahibi güvercinlerin dönmesini ümit edip beklerken Sadîzâde "Hamdolsun, malımı ispat ettim mi?" diye sorar.

Sadîzade gemilerle Cezayir'den 70 günde Bursa'ya ulaşır, evine vardığında bütün güvercinlerin orada bulunduğunu ve yavruladıklarını görür.

Sadîzâde aile halkına yuvaya hangi tür güvercinlerin önce geldiğini sorar. Aile halkı da yuvaya ilk bağdadîlerin, ardından pâl ve şeberlerin geldiğini söyler.

Sadîzâde'nin hesabına göre güvercinler Cezayir'den Bursa'ya sekiz saatte gelmişlerdir.

---

[98]Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul, Cilt: 1, Kitap: 2, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 589-590.

Trabzon'da Neden Yahudi Yok?[99]

Şehzade Selim'in padişahlığı sırasında iki kardeş Trabzon'da kaybolur. Şehrin yöneticileri ve halkı elinden geleni yapsa da kayıp kardeşleri bulma konusunda başarısız olurlar.

Günler geçer, bir gün pazarda biri kırmızı diğeri sarı sahtiyan (boyanıp cilâlanmış deri) satılır. Bu sahtiyanlar elden ele gezerken bir dervişin eline geçer. Derviş, sahtiyan üzerinde şifreli bir yazı görür. Dikkatlice inceleyince belli belirsiz olan bu yazıyı çözer. Yazıya göre iki kardeş, yirmi yıldır derici Yahudiler elinde mahpustur. Yardım isteyen iki kardeşin çığlıklarına kulak veren derviş hemen Şehzade Selim'e gider. Şehzade Selim, askerlerini Debbağhane Kapısı'ndan gönderip oradaki Yahudi işyerlerini bastırır ve iki kardeşi bir mağarada bulur.

İki kardeş, arka derileri kesilmiş ve birbirine arka arkaya bitiştirilmiş vaziyettedir. Yahudiler bunları köle gibi kullanmakta, dericilik yaptırmaktadır. Bir kardeş ayakları yere basıp çalışırken diğeri arka üstü durmaktadır. Birinin işi bitince diğeri işe başlamakta, böylece türlü acılar çekmektedirler. Bunun gibi yüzlerce genç katledilmiş, yüzlerce genç ise köle gibi kullanılmıştır. Bu hâli gören Trabzon halkı toplanıp kale kapılarını kapatır ve bütün Yahdileri kadın çocuk demeden katleder, şehri temizler.

Trabzonlular o zamandan beri Yahudileri öldürürler. Bundan dolayı Trabzon'da hiç Yahudi yaşamaz.

FOR AUTHOR USE ONLY

Petrolün Hikayesi[100]

Petrol, Bakü civarında çıkarılır. Bazıları deniz kıyısında, bazıları ise Müskür bucağında Allah'ın emriyle yerden kaynayıp çıkar. Suların üzerinde, tıpkı kaplıca suları gibi gölcül gölcük olur ve kaymak gibi yığılıp durur. Petrol emininin adamları gölcüğe girip kepçelerle petrolü toplar, keçi tulumlarına doldurup başka diyarlara satmak üzere götürürler. Petrol, şah tarafına yılda yedi bin tümen akçe gelir getirir.

[99]*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit*, Cilt: 2, Kitap: 1, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 115.

[100]*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit*, Cilt: 2, Kitap: 2, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 348-349.

Yedi sekiz çeşit petrol olup en makbulü sarı olanıdır. Siyah petrol ise şah içindir. Bu petrol ile sınır boylarındaki kalelerde, karanlık gecelerde, özellikle de kuşatma sırasında, meşaleler yakılır. Böylece kale çecresi aydınlatılır.

Osmanlı askerleri saldırdığı zaman buranın halkı askerlerin üzerine petrole bulanmış yorgan veya eski eşya atarak onları ateşe verirlermiş.

Petrol madenlerinin etrafında gece gündüz bekçi bulunur; çünkü eğer bir şekilde petrole ateş değerse bu ateş kıyamete kadar sönmeyip yanar. Bundan dolayı madenlerin hemen yanında daima elenmiş kum bulundurulur.

Hazar Denizi'ndeki Canavar[101]

Evliyâ Çelebi Bakü'den Gürcistan'a giderken Hazar Denizi kıyısına vurmuş, tam 100 adım uzunluğunda bir canavar görür. Bu canavarın iki başı vardır. Bir başı kuyruk tarafındadır ve yılan başı gibidir. Diğer başı ise hamam kubbesi kadar büyüktür. Evliyâ Çelebi, canavarın büyük başını resimlerde çizilen ejderha başlarına benzetir.

FOR AUTHOR USE ONLY

Canavarın üst çenesinde 150, alt çenesinde ise 140 diş bulunmaktadır. Bu dişlerin her biri bir arşın kadar uzundur ve insan baldırı kadar kalındır. Canavarın kulakları fil kulağı kadar, gözleri ise bir yuvarlak sofra kadardır. Bu balığın tüm vücudu kunduz tüyü gibi bir tüyle kaplı olup hayli iri ve acayiptir.

Hoca Sarı Han adında bir gezgin, bu canavar hakkında Evliyâ Çelebi'ye bilgi verir: "Bu, Hazar Denizi'ne mahsus bir ejderhadır. Denizciler bu balığa timsah derler. Büyük balıklar bu balıktan korkarlar."

Evliyâ Çelebi, bahsi geçen canavarı, pek çoğunu görmüş olsa da, hiçbir deniz yaratığına benzetemez.

Tanrı'nın Bir Acayip İşi[102]

Evliyâ Çelebi, İstanbul'a dönüş yolculuğu sırasında, Karahisar şehrinin bir berber dükkanı önünde bir çocuk görür. Babası, sekiz dokuz yaşlarında olan bu çocuk için sadaka istemektedir. Çocuğun başı öylesine büyüktür ki, Âd ve Semûd kavimlerinden bu yana böyle

[101] a.g.e. s. 349-350.
[102] a.g.e. s. 465-467.

bir baş olsa olsa Akkirmanlı Salsal'ın başıdır. Öyle bir baş ki tıpkı Adana kabağı, Van lahanası kadardır.

Çocuğun boynu, başının aksine, bir kol kadar incedir. Dolayısıyla bu boyun kafayı tutamamaktadır. Bu sebeple iki adet çatal çubuğun arasına keçe sarıp çocuğun başına destek yapmışlardır. Ağaçların demir uçları ise yere saplanmıştır.

Çocuğun kazan kadar kellesine hiçbir kavuk, kalpak ve sarık olmadığı için at çulundan, tıpkı at torbası gibi bir takke geçirilmiştir.

Çocuğun kaşı iki parmak kalınlığındadır ve kulaklarına kadar uzamaktadır. Kulakları her ne kadar insan kulağına benzese de Kürt kavminin çarığı kadar büyüktür.

Çocuğun büyük elâ gözleri, siyah kirpikleri ve patlıcan gibi bir burnu vardır. Ağzı o kadar büyüktür ki küçük bir karpuzu bir defada mideye indirebilecek düzeydedir.

Otuz iki dişinden ikisi üst dudaktan aşağıya doğru sarkmış, ikisi de alt dudaktan üst tarafa uzamış hâldedir. Bunların dördü de keskin, sivri dişlerdir.

Kıvırcık saçlı bu çocuğun iri dudakları kırmızı renktedir. Çocuk, daima ağzından salyalar akıtarak güler.

FOR AUTHOR USE ONLY

Bu durum karşısında hayretler içinde kalan meraklı Evliyâ Çelebi çocuğun babasına sorar: "Ey baba! Bu masumun annesi sağ mıdır?"

"Evet, hâlâ hayattadır ve yine hamiledir."

Eğer hamile ise bu masumun kardeşini daha anne karnındayken bağlayın. Umulur ki vakti dolmadan doğar. Aksi hâlde bu şekilde büyük kelleyle anne karnından çıkınca annenin masdarı (cinsel organı) hayli çirkin gözükür."

Çocuğun babası ârif bir kimse imiş. Evliyâ Çelebi'nin latifesini anlamıştır: "Ey oğul! Latife etmek istersin; ancak annesi bu masumu doğurduğunda hiç zahmet çekmediğini söyler, bunun için hamd eder."

Bunun üzerine Evliyâ Çelebi şöyle der: "Canım baba! Bu ne hikmettir ki insanoğlunda böyle kelleli, acayip çehreli, dişli ve başlı insanoğlu yakın zamanda hiç görülmemiştir. Senin soyundan böyle bir insanın vücuda geleceğini hiç aklın alır mıydı?"

"Vallahi oğlum, bir gün bu masumun annesiyle dağa odun kesmeye gittiğimizde erkeklik duygularım galeyana geldi. Dağda ehlimle bir can sohbeti ettik. Ehlim altımdan

kalktıktan sonra bir büyük ağacın altında dinleniyordu. Ben odun keserken o bağırıp çağırarak yanıma geldi. Bir yaratık gördüm; başı çam ağaçları gibi uzun ve büyük, kolları çınar parçası gibiydi. Elinde erkeklik organı, bizi kovalamaya başladı. Kaçarak evimize geldik. Ehlim korkusundan dolayı bir ay hasta oldu. Günden güne karnı şişip hamileliği belli oldu. Tam bir sene sonra bu masum, bu şekilde dünyaya geldi. Başı günden güne büyümektedir. Şu an dokuz yaşındadır. Bundan başka bir şey bilmiyoruz."

Evliyâ Çelebi'nin aklına parlak bir fikir gelir: "Şimdi ey baba! İnşaallah bu masumun kellesi gün geçtikçe büyürse seninle bu evladını İstanbul'a götürelim, bütün vezirlere, vekillere ve devlet büyüklerine seyrettirelim. Bir yılda kazandığımız paradan iki bin kuruş senin ve iki bin kuruş benim olsun."

Şeyh Bekkâr[103]

Şeyh Bekkâr, Doğu tarafından yalın ayak başı kabak, çırılçıplak vaziyette askerlerin bulunduğu bölgeye gelir. Evliyâ Çelebi de burada bulunmaktadır ve Şeyh Bekkâr'ın gelişine şahit olur. O sırada Şeyh Bekkâr "Bağdat'tan geldim!" diye bağırarak geçmektedir. Akkâmbaşı Halil Ağa sorar: "Ey Şeyh Bekkâr! Bağdat hediyesi nerede?"

FOR AUTHOR USE ONLY

Şeyh Bekkâr, "Bismillah!" diyerek sağ omzundan bir salkım Bağdat hurması indirerek keramet gösterir. Bu hurmalar, 40 Osmanlı batmanı gelecek kadar çoktur ve dalından yeni kopmuş gibidir.

Daha sonra Şeyh Bekkâr, Murtaza Paşa'nın yanına gelerek ona geleceği hakkında kehanetlerde bulunur ki ileride anlaşılacağı üzere Murtaza Paşa'nın hayat hikayesi aynen Şeyh Bekkâr'ın anlattığı gibi vuku bulmuştur.

Murtaza Paşa, kendisine uzatılan hurmalardan tadınca bunun Bağdat'tan geldiğini doğrular ve Evliyâ Çelebi'ye de bir dal hurma uzatır. Evliyâ Çelebi ise üç tanesini yiyip geri kalanını saklar. İlerleyen günlerde Evliyâ Çelebi, saralı ve felçli olanlara şifa olsun diye bu hurmadan verir.

Kırk Nisa Hikâyesi[104]

[103]*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Konya – Kayseri – Antakya – Şam – Urfa – Maraş – Sivas – Gazze – Sofya – Edirne*, Cilt: 3, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, 2006, İstanbul, s. 180-181.

Evliyâ Çelebi Kayseri'yi anlattığı kısımda bir hikâyeden bahseder. bu hikâyeye göre kırk kız, annelerinin karnından bir anda doğmuştur; yani bunlar kırkız kardeşlerdir. Bu kardeşlerin her biri Râbiâtü'l-Adeviyye mertebesinde salih kimseler olup kırkar sene yaşamışlar ve beraber doğdukları gibi beraber ölmüşler. Hiç birisi erkek sesi dahi işitmemiş, yani evlenmemişler.

Harput İsmi Nereden Geliyor?[105]

Harput gölünde bir adada 300 hânelik bir Ermeni köyü bulunur. Bu köyün halkı boyacılık ve terzilikle uğraşır. Bu köyde bir Ermeni kilisesi vardır. Bu kilisede yaşayan papazlar, Hz. İsa'nın eşeği öldükten sonra onu mumyalayıp kilise içinde yer altına koyarlar. Bunu, kilisenin hizmetçileri bile bilmez. Eşeğin vücudu hâlâ dört ayak üzerinde durmaktadır. Eski zamanlarda Hıristiyanlar bu eşeğe taptıkları için bu şehre de 'Har-put' (eşek-put, put eşek, eşek putu) demişlerdir. Ne var ki Evliyâ Çelebi, söz konusu eşeği görme imkânına kavuşamamıştır.

FOR AUTHOR USE ONLY

Çanlı Kilise'nin Garip Hikmeti[106]

Muş ovasının kuzeyinde, bir ağaçlık bölgede yer alan bir Ermeni kilisesi vardır ki adına Çanlı Kilise derler. Üç yüzden fazla rahibe ev sahipliği yapan bu kilise, misafirlerine verdiği cömert ikramlarla ünlüdür. Rum, Arap ve Acem'den pek çok insan bu kiliseye gelip adak adar, dileklerde bulunur. İşin ilginç yanı odur ki, Müslümanlar da, Hıristiyanlar gibi, bu kiliseye gelip kurban keserler.

Tanrı'nın bir hikmeti olarak, bu kiliseye gelip adak kesen ve dilek dileyenlere acayip ve garip ilimlerin kapısı açılır. Pek çok Müslim ve Gayrimüslim tanbur, çeng, mûsikâr, santur, ney, çöğürd, karadüzen ve ravzasını bu kilisenin ziyaret yerine koyup ertesi günü sazını eline aldığında, sanki Hüseyin Baykara faslındaymış gibi, ustaca çalmıştır. Fakat insanlar "Bize bu ilim Çanlı'da verildi." diye yanlış şeye inanırlar. Kilisenin karanlık köşesinde bir kabir vardır. Ermeniler o kabrin sahibine Sıp Garabıt derler. Gerçek Ermenilere işin aslını soran Evliyâ Çelebi "Hz. Yahyâ'nın amcasıdır." cevabını almıştır. Rumlar ise, kabirde yatan zatı Hz.

[104] a.g.e. s. 237.
[105] a.g.e. s. 304.
[106] a.g.e. s. 318.

İsa'nın on iki havarisinden biri olarak kabul ederler. Şayet kilisede ilginç bir şekilde ilimlerin kapısı açılıyorsa, söz konusu kabirden dolayı olmalıdır.

Taşa Dönen Gürgen Ağacı[107]

Evliyâ Çelebi, Pravadi Kalesi civarında gezerken bir pınar suyuna rast gelir. Bu pınar suyuna gürgen ağacı konulunca, Allah'ın izniyle iki gün sonra yeşil bir taş olurmuş. Bazıları, gürgen ağacına kase, fincan, gülabdan ve hançer kabzası şekli verip bunları pınar suyuna bırakırlarmış. Böylece zümrüt yeşili eşyalar elde ederlermiş. Çeneklizâde ve Naib Hüseyin Efendi Evliyâ Çelebi'ye bahsi geçen pınarın acayip ve garip hikmeti hususunda şahitlik etmişler, "Biz tecrübe ettik, Allah'ın izniyle gürgen ağacı taş oldu." demişlerdir. Ne var ki Evliyâ Çelebi onlara hemen güvenmemiş, bu konuda onlarla hayli çekişmiştir. Bunun üzerine Naib Hüseyin Efendi hemen çekmeceden bir taş getirir. Evliyâ Çelebi bu taş üzerinde keser ve bıçak izleri görünce pınarın hikmetine inanır.

FOR AUTHOR USE ONLY

Kör Saatçi[108]

Evliyâ Çelebi Şumnu'da gezerken ilginç bir adama rast gelir. Bu adam, A'ma Mehmed Efendi'dir ve anadan doğma kör olduğu halde saatçilik mesleğini icra etmektedir. çalışırken bütün aletleri oturduğu yerin etrafına koyan A'ma Mehmed Efendi, kendisine tamir için getirilen saatleri önce eline alıp koklar, daha sonra da kapağını açıp yine koklar. Tamir esnasında saatten söktüğü parçaları, dizi üzerine serdiği sarı bir bez üzerine koyar. Bu parçaların eğriliklerini doğrultup kırık yerlerini tamir eder. Saati yeniden çalışır duruma getirip sahibine teslim eder. Evliyâ Çelebi, böyle anadan kör bir adamın saatçilik yaptığına oldukça şaşırmış, bu duruma aklının ermediğini ifade etmiştir.

Molla Mehmed Hikâyesi[109]

[107] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: Konya – Kayseri – Antakya – Şam – Urfa – Maraş – Sivas – Gazze – Sofya – Edirne*, Cilt: 3, Kitap: 2, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 403.
[108] a.g.e. s. 408.
[109] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: Bağdad – Basra – Bitlis – Diyarbakır – İsfahan – Malatya – Mardin – Musul – Tebriz – Van*, 4. Kitap, Cilt: 1, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 159 – 161.

Melek Ahmed Paşa Bitlis'te iken bir mecliste Molla Mehmed adlı ilginç bir adam meydana çıkar ve çırılçıplak soyunur. Bu adam erkek suretindedir ama ne erkeklik organı vardır, ne de arka tarafında bir delik. Adeta tahta gibi… Daha sonra yerde duran bir çuvaldan bir peştamal çıkarıp beline bağlar. Yemen'en gelen, hasırla örülmüş bu peştamal sihirlidir. Molla Mehmed meydanda koşmaya başlar, bir süre sonra da dört beş adam boyu yükselerek havada uçar. Bazen insanların seviyesine inerek ayaklarıyla seyircilerin başlarına dokunan Molla Mehmed, bazen de oldukça yukarı çıkarak seyircileri kendine hayran bırakır. Yükseldikçe ölmüşlerin isimlerini söyleyerek etrafa selamlar verir. Bir süre sonra, havadayken peştamalını çıkaran Molla Mehmed'in erkeklik organı görünür ki hayli büyüktür. Molla Mehmed, devasa organıyla orada bulunan herkesin üzerine işemeye başlar ki hayli acayip bir durumdur. Seyircilerden çoğu kaçar, bazıları da "Aman canım, biraz önce Molla Mehmed'in organı yoktu, şimdi bu lanet gibi sidik bolluğu da nedir?" diye sorar. Kürtlerden bazı insanlar "Âb-ı hayattır, zülâldir." diyerek sidiği içerler.

Molla Mehmed Bitlis Hanı ile Melek Ahmed Paşa'nın bulunduğu yere işemeye başlayınca ikisi de kaçışırlar. Molla Mehmed, paşanın oturduğu altın işlemeli sedire o kadar işer ki orada küçük bir göl oluşur. Han gülerek "Bre kurşun ile vurun şu melunu!" der. Molla Mehmed'in gösterisi bir saat kadar sürer. Nihayet Molla Mehmed yere indiğinde ne sidik yağmuru kalır ne de Molla Mehmed'in erkeklik organı. Islananların giysileri de kupkuru olmuştur. bu duruma paşa "Subhanallah!" diyerek hayran kalmış, elini ağzına götürmüştür. Han ise Molla Mehmed'e bir samur kürk bağışlamıştır.

FOR AUTHOR USE ONLY

Molla Mehmed'in Bir Diğer Hikâyesi[110]

Molla Mehmed, Bitlis Hanının sarayında bir başka hüner daha gösterir. Handan saray meydanının kapılarını kapattırmasını isteyince, meydanın etrafı kale duvarı gibi olur. Molla Mehmed, çuvalından çıkardığı çaput parçalarıyla kapıların deliklerini ve eşiklerini tıkar. Tekrar meydanın ortasına dönüp çuvalından bir bardak çıkarır, suyundan biraz içer, yine bardağı çuvalına koyar. Daha sonra erkeklik organından o kadar su akıtır ki saray meydanı bir anda göl gibi olur. Orada bulunanlar korkuya kapılırlar; ancak kaçacak hiçbir yer bulamazlar. Molla Mehmed, çuvalının üzerine binip suyun üzerinde yüzer. Orada bulunanlar handan kapıların açılmasını diler, aksi halde öleceklerini söyler. Melek Ahmed Paşa da

[110] a.g.e. s. 161-163.

meydandakilerle aynı kanaattedir. Fakat han, bunun bir hüner olduğunu, biraz daha sabretmesini paşaya söyler.

Handan ve paşadan yardım gelmeyeceğini anlayan insanlardan yüzme bilenler anadan doğma soyunup yüzmeye başlar. Bazıları birbiri üzerine çıkmış, bazıları duvara tırmanmış, bazıları da birbirine sarılmıştır. Kimileri suyun altında gır gır sesler çıkarırken kimileri de kelime-i şehadet getirmektedir.

Molla Mehmed çuvaldan bir tas çıkarır ve tasa taş ile vurur. Bir anda saray meydanını dolduran su ve Molla Mehmed'in erkeklik organı yok olur. Meydanda kalanlar ise çıplaklar, birbirine sarılıp ağlayanlar, pencerelere yarasa kuşu gibi sarılanlar, duvara tırmananlardır. Han ve paşa bu insanları görünce çok gülmüşlerdir. Utanan çıplaklardan bazıları yere çökmüş, bazıları da eşyalarını aramaya koyulmuştur. Evliyâ Çelebi, bin seneden beri seyahat eden insanın bile böyle bir gösteriyi göremeyeceğini söylemektedir.

Gösteri sonunda Molla Mehmed, hanın huzurunda yer öpmüştür. Han, Molla Mehmed'den bir gösteri daha isteyince Melek Ahmed Paşa "Şu adi sihirbazı def et; adamlarımızın ödlerini patlattı." der. Han "Bunda bir şey yoktur, sultanım." diye karşılık verince paşa, hanın yeni bir gösteri izlemeye gönüllü olduğunu anlar ve ses çıkarmaz.

FOR AUTHOR USE ONLY

Şehnâme'nin Minyatürleri[111]

Kadızadelilerden sahtekâr, üçkağıtçı, faiz yiyici, aşağılık, oğlancı, fesatçı, anasının hatası rezil bir adam, kâr etmek için açık arttırmadan 1.600 kuruşa aldığı bir *Şehnâme*'yi üzerine kaydettirdikten sonra eser ile çadırına girer. Bu adam, Tireli Hacı Mustafa'dır. Kitabın sayfalarını karıştırdıktan sonra "Resim haramdır!" diyerek birer sanat eseri olan minyatürlerin gözlerini bıçakla oymaya, boğazlarını keser gibi çizmeye başlar. Güzel kadın ve erkeklerin yüzlerini tükürüğüyle pisletir. Böylece, resim üstadının bir yaprağı için bir aydan fazla uğraştığı bu değerli kitap delik deşik edilmiş, salyalarla kirletilmiştir.

Ertesi günü tellal, tellaliye akçesini istemek üzere çadıra gider. Yobaz adam "Ben suratlı papaz kitabını ne yapayım? Surat haramdır! Bütün suratları bozdum." diyerek *Şehnâme*'yi dellalın üzerine atar. Tellal kitabı açıp bakınca resimlerin mahvedildiğini görür ve "Yetişim ümmet-i Muhammed! Görün bakın bu zâlim *Şehnâme*'yi ne hâle sokmuş!" diye bağırır. Edepsiz yobaz ise "Ey kardeşim, iyi ettim. Tire'deki şeyhimin dediği gibi kötülüğü engelleyip

[111] a.g.e. s. 341-343.

bir surat hariç bütün resimleri bozdum. Benim Tire'de bir oğlanım vardı. Kalan resmi o oğlana benzettiğim için bozmadım." der.

Çaresiz tellal, kavga etmenin bir çözüm olamayacağını düşünerek hemen paşaya gider ve Tireli Hacı Mustafa'yı şikayet eder: "Efendim! Hakkari Beyi kethüdası Cülomerik Kaleli Han Murad Bey 1.400 kuruş vererek bu Şehnâme'yi müzayededede satın almışken bu Tireli Hacı Mustafa 1.600 kuruş vererek kitabı alıp götürdü. Kitap üç gece kendisinde kaldı. Meğer adam Kadızadeliymiş. "Resim haramdır." diyerek bütün minyatürlerin gözlerini delmiş, boğazlarını kesmiş, ayakkabı süngeriyle silerek bu çok kıymetli *Şehnâme*'nin elli meclis resimlerini kirletmiş ve eseri değersiz hâle getirmiş. Bunun dışında, benim tellaliye paramı da vermedi." Tellal, *Şehnâme*'nin vaziyetini gösterince paşa derin bir âh çeker ve kitabı divanda bulunanlara gösterir. Toplantıda hazır bulunanlar rezil herifin üzerine lânet okurlar. Tellal "Aman sultanım, benim tellallık parama zarar gelmesin." dediğinde paşa "Bre sorumsuz, kaygısız tellal! Tireli Hacı Mustafa senin tellallığına haksızlık etmemiş, devlet malına ihanet etmiş. Tez o Tireli Hacı'yı getirsinler." der. Bunun üzerine kitabı pisleten herif tekme tokat paşanın huzuruna getirilir.

FOR AUTHOR USE ONLY

Paşa "Bre adam! Bu kitabı neden böyle ettin?" diye sorunca Tireli Hacı Mustafa: "O kitap mıdır? Papaz yazısıdır! Kötülüğü engelledim. İyi ettim de kitabı bozdum." der. Paşa: "Kötülüğü engellemek senin haddin değil. Ben sana bir ceza vereyim de müzayededede 2000 kuruşa çıkmış bir kitabı bozmanın karşılığını göstereyim." der ve adamı yeniçeriye teslim eder. Acımasız cellatlar adama 70 çapraz değnek vururlar. Bitlis kadısı da 1.600 kuruşun adamdan alınmasına hükmeder. Bu para devlet için tahsil edilir. Tellala da 10 kuruş verilir. Dağılmış, perişan olmuş Şehnâme de Tireli Hacı Mustafa'nın eline verilir ve ordudan kovulur. Zavallı adam "Resim haramdır diyen şeyhimizin Allah bin belâsını versin!" diyerek Diyarbakır'a doğru gider. Ordudakiler ise "Allah layığını versin!" diyerek adamın ardından taşlar fırlattılar.

Kazvindeki Kuyu[112]

Hazret-i Danyal mabedi yakınındaki bir bağda bir kuyu vardır. Bu kuyu suçlu ile suçsuzu belirler. Mesela; birinin hırsızlığından şüphelenildiğinde o kişi kuyu kenarına

[112]*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: Bağdad – Basra – Bitlis – Diyarbakır – İsfahan – Malatya – Mardin – Musul – Tebriz – Van*, 4. Cilt, Kitap: 2, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 490.

konulur. Eğer gerçekten bir şey çaldıysa kuyudan "Budur!" diye ses gelir. Şayet masumsa hiç ses gelmez. Böylece suçlu ile suçsuz kuyu vasıtasıyla belli olur. Bundan dolayı Kazvin şehrinde katil, harami ve hırsız yoktur; ama yankesicileri çoktur.

Körler Duvarı[113]

Bağdat civarında ibretlik bir yapı vardır ki bu yapı Harun Reşit'in hatunu Zübeyde Hanım tarafından yaptırılan bir duvardır. Bu duvar, Kâbe'ye 10 menzillik bir mesafede inşa edilmiştir. Bu yapının amacı, körlerin duvara tutuna tutuna Kâbe'ye gidebilmesidir. Evliyâ Çelebi bu duvarın harap hâlde olduğunu, ancak birer ikişer menzilde kalıntılarının görüldüğünü söyler.

Koyunların Acayip Ve Garip Hikâyesi[114]

Evliyâ Çelebi'nin babası Mehmed Zıllî için çalışan, Sücâh Balı adında, Fatih Sultan Mehmed'i görmüş yaşlı bir Germiyanlı çoban vardır. Bir gün Evliyâ Çelebi ona: "Canım Sücâh Balı, bu uzun ömründe ibret veren ne gördün?" diye sorar.

FOR AUTHOR USE ONLY

Sücâh Balı şöyle cevap verir: "Bir gün ben Kütahya'nın Sultanbağı Dağı'nda babanın koyunlarını otlatırken Karaman, Çomaran, Alabaş, Toraman ve Palu adındaki köpeklerin havlayarak dağlar içine girdiğini, ardından koyunların dağıldığını gördüm. Koyunlar orman içinde otlamayı bırakıp serserice geze geze bir hâl oldular. Ben de koyunların ardına düştüm. Bazı koyunların ağzında siyah bir keçe parçası, bazılarının ağzında ise hurma yaprakları gördüm. Hurma yaprağı Kütahya'da olmaz, Arabistan'da olur. Bazı koyunlar deri parçaları çiğnemekte ve koyunların ağızları köpürmektedir. Bir iki koyunun ağzında ise hasır parçaları var. Koyunlar her çiğnediğinde hasırlardan "Bre meded! Gittim! Bre kaf kaf! Bije bije vay!" diye feryatlar ve inlemeler gelmektedir. Koştum ve koyunlardan birinin ağzından hasır parçasını alıp bir kenara attım. Hasır parçası çayırlık içine girerek "Semif semif senindir." deyip gözden kayboldu. Ama hasıra dokunan elim ateş gibi yanıyordu. Elime baktım ki yeşile boyanmış. İşte o günden bugüne 97 yıldır elim yeşil boyalıdır ve misk gibi kokar." İşte böylece Sücâh Balı koyunlarının cinler kavmini nasıl yediğini anlatmıştır.

[113] a.g.e. s. 572.
[114] a.g.e. s. 766.

Simyacı Molla Mehmed[115]

Bir gün Evliyâ Çelebi ve simyâ ilminde usta olan Molla Mehmed, Bitlis'in Avih deresi civarında şehir güzellerinin kar ve buz üzerinde kızakla kaymalarını seyretmektedirler. Simyacı Molla Mehmed: "Evliyâ Çelebi, şu kızak kayan çocuklardan hangisinin dereden yokuş yukarı kızakla kayıp yanımıza gelmesini ve yüzünü göstermesini istersin?" diye sorar. Evliyâ Çelebi: "Ben ille de şu kırmızı mendilli kızakları ellerinde olan oğlanları isterim." diye cevap verir. Molla Mehmed ise "Ben de başlarında kırmızı mendilleri olan şu iki oğlanı severim. Şimdi o dört sevgili yokuş yukarı kayarak yanımıza gelecekler." der. Ardından etekleriyle kendisini örtüp bir şeyler okur. O anda dört oğlan yıldırım gibi dereye doğru yokuş aşağıya kayarlar. Daha sonra, yine yıldırım gibi yokuş yukarı kayarak Evliyâ Çelebi ile Molla Mehmed'in yanına gelirler. Meğer bu dört oğlan Molla Mehmed'i tanırlarmış. Her biri onun ellerini öperler ve yine yokuş aşağı kaymaya devam ederler. Evliyâ Çelebi ise hayretler içinde kalır. Dört oğlan, dereye doğru kaydıktan sonra bir kez daha yokuş yukarı kayarlar. Bu, Molla Mehmed'in o gün gösterdiği birçok marifetten yalnızca biridir.

Evliyâ Çelebi bu tür marifetler seyrederken bir ara geri dönüp Hanbağı pencerelerine bakar ve orada bir beyaz kolun kendisine gel işareti yaptığını görür. Evliyâ Çelebi bunu görmezlikten gelip kızakla kayanların seyrine kendini verse de bir türlü gözünü Hanbağı pencerelerinden ayıramaz. Birkaç kez daha aynı kolun kendisine işaret ettiğini görür. Daha sonra, Altıkulaç adındaki uzun boylu bir adamın kaza ve kader bulutu gibi birden yanında bittiğini görür. Adam yanında iri ve sanatlı bir balta taşımaktadır. Altıkulaç Evliyâ Çelebi'ye: "Şanlı Han birkaç defa kendi mübarek koluyla size işaret etti. Bilemediniz ve bağa gelemediniz. Kalkın, şimdi yalnızca sizi isterler." der. Evliyâ Çelebi derhal ayağa kalkar. Molla Mehmed de kalkmak ister ama bir anda Altıkulaç'ın iri ve sanatlı baltası onun kafasını uçurur. Molla Mehmed'in bütün beyni Evliyâ Çelebi'nin yüzüne ve omzuna sıçrar. Evliyâ Çelebi can havliyle öyle bir sıçramıştır ki Amr-ı Ayyâr bile öyle sıçrayamaz.

Altıkulaç Molla Mehmed'in elbiselerini alır ve leşini kayalardan aşağıya, karların üzerine atar. Evliyâ Çelebi kendi kendine "Allah'a emanet. Bir gün beni de böyle, bir şekilde, bu derelerde yok ederler." der. Sonra ata üzengisiz binerek Han'ın huzuruna varır. Türlü türlü şakalar eder. Molla Mehmed'in cenaze namazı için "Sihirbaz er kişi niyetine…" diyerek maskaralıklar yapar ve gülünç saçma sözler söyler. Molla Mehmed'in beyni ile yüzü, gözü ve

[115]*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Akkirman – Belgrad – Gelibolu – Manastır – Özü – Saraybosna – Slovenya – Tokat – Üsküp*, 5. Cilt, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 44-47.

FOR AUTHOR USE ONLY

elbiseleri kirlenmiş olarak Han'ın huzuruna varır ve "Gazanız mübarek ola." diyerek selam verir. han: "Evliyâm, yüzüne ne oldu?" diye sorar. Evliyâ Çelebi "Sihirbazın beyni yüzüme bulaştı." diye cevaplar. Han: "Bre Evliyâm, sana kaç kez pencereden el salladım, gelmedin." der. Evliyâ Çelebi şöyle cevap verir: "Ey Hanım, ben çıplak kolun el sallamasının anlamını nereden bileyim. Bir eldir salınır. Ben soğuktan üşümüştüm zaten. Molla Mehmed de orada oturmamı, marifetlerini görmemi, böylece Rum'a gittiğimde gördüklerimi anlatıp kendisini övmemi istedi. Beni o soğukta alıkoydu." Ardından sorar: "Han'ım, o marifetli fakirin suçu neydi ki onu katlettiniz?"

"Evliyâm, o kötü huylu dinsiz kâfir bunca zaman benim ekmeğimi yedi; ama Haydar Kethüdâ ile birlikte olup ona 'Sen Melek Ahmed Paşa ile bir ol, paşa Van askerleriyle bu şehre gelsin, ben de askerlerin içine bir vefk bırakarak büyü yapayım. Han'ın askeri darmadağın olsun. Melek Ahmed Paşa'nın askerleri arasına da bir tılsım bırakayım da askerler paşayı katletsinler. Böylece sen hep kethüda ol, ben de Bitlis kadısı olayım.' diyerek aleyhime bir plan kurmuş. Ben Melek Ahmed Paşa ile savaşırken dediğini yapmış. Benim askerlerim o anda karınca gibi dağıldı. Ben de Mudiki dağlarına kaçtım. Allah'a şükürler olsun, tekrar tahtıma oturdum ve şimdi Altıkulaç'ın baltasıyla melunu katlettirerek intikamımı aldım."

Bunun üzerine Evliyâ Çelebi: "Ey Han'ım, o melunun suçu buysa izin ver de leşi üzerine sepe sepe işeyeyim. Sonra, Kürt kavmiyle üzerine recm taşı atarak onu lanet taşıyla defnedeyim." diye izin ister. Han izin verir. böylece Molla Mehmed'in leşi atılan taşlarla gömülür.

FOR AUTHOR USE ONLY

Paçavra Kadı[116]

Varna şehrinde adına Paçavra Kadı derler bir tutucu din adamı vardır. Bu adam kötüleyici, yağcı, hileci, fitneci ve fesatçıdır; onun dilinin kılıcından hiç kimse kurtulamaz. Bu acayip yüzlü, çirkin çehreli gulyabaninin, Allah'ın bir hikmeti olarak, burnu hayli büyüktür. Beş vakit namazını terk etmeyip daima namaz kılan bu adamın, burnu hayli büyük olduğu için secdede alnı yere değmez; bu yüzden de namazı geçerli olmaz.

Paçavra Kadı'nın dilinden nasibini almış olan halk, kadıya saldırmaktan geri durmaz, "Efendinin ibadeti geçerli değildir; zira burnunun büyüklüğünden alnı tıpkı şeytan gibi

[116] a.g.e. s. 134-135.

secdeye varmaz." der. Bunu duyan kadı ise secdesini sağ kulağı üzerine yapmaya başlar. Bunu yaparken ise hayli acı çeker.

Bir mecliste şehrin zariflerinden bazıları "Paçavra Kadı'nın sağ kulağı üzerine secdesi caiz midir?" diye sorduklarında Evliyâ Çelebi "Bu meseleyi halletse halletse Molla Paşmakçızâde Efendi ya da Rumeli Kadıaskeri Minkârîzâde Efendi halleder; zira onların da burunları büyüktür." der.

Sonunda Gınâyîzâde ile Varnalı İbrahim Ağa fetvaya başvururlar. Minkârîzâde ise şöyle fetva verir: "O kimseye burun büyüklüğü Hak tarafından verilmiş. Bu, kibirden dolayı değildir ve o kişi burun büyüklüğü sebebiyle özür sahibidir. Şeytan gibi hiç secde etmemektense o kişinin sağ kulağı üzerine secde etmesi daha iyidir ve de caizdir. Ben de, yalnız kaldığımda, teheccüd ve duhâ namazlarını kılarken sağ kulağım üzerine secde ederek bu tür dedikodu sorularını işitmem. Ama unutulmamalıdır ki burun büyüklüğü cehennem ehlinin alametlerindendir."

Bu fetva sayesinde Paçavra Kadı teselli bulmuş ve namazlarını sağ kulağı üzerine secde etmek suretiyle kılmaya devam etmiştir.

FOR AUTHOR USE ONLY

Gaziler Sofrası[117]

Evliyâ Çelebi, bir gün yoldaşlarıyla beraber dağlarda av ararken bir bağ içinde beş serhat gazisi ve onlara ait on esir görür. Bunlar kurulu bir sofrada yiyip içmekte, şarap içerek eğlenmekte, esirlere kebap çevirtmektedir. Evliyâ Çelebi'yi gören gaziler onu da sofralarına davet ederler. O sırada köpekten daha aç olan Evliyâ Çelebi teklifi kabul eder, "Avınız çok olsun. Gazanız kutlu, kollarınız kuvvetli, kölelerinizin yüzleri ve gözleri nurlu olsun." diyerek sofraya oturur.

Gazilerden biri Evliyâ Çelebi'ye "Bak a yiğit, bu yemek bizim değildir, Allah Efendimizindir. İçinde bulunduğumuz yer ise esirlerimizin bağlarıdır. Onlar burada yemek yiyip şarap içerken Allah Teala bu yemeği ve bu şarabı bize ihsan etti. Hadi gel, bu şarabı benim elimden iç." der. Evliyâ Çelebi ise "İçmem gaziler. Benim atalarım ve dedelerim tütün ve kahve bile içmemişlerdir. Kaldı ki şarap içeyim." diyerek teklifi reddeder.

[117]*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Akkirman – Belgrad – Gelibolu – Manastır – Özü – Saraybosna – Slovenya – Tokat – Üsküp*, 5. Kitap, Cilt: 2, haz. Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Şarap uzatan gazi "Bre adam! Dinin aşkına, Ali Murtaza aşkına iç şu şarabı! Bul sevabı, ye kebabı, bağışlaya babam ruhlara sevabı." diyerek pek çok yeminler eder.

Evliyâ Çelebi şöyle karşılık verir: "Bre kardeşler, şarap haramdır. Ben bunu içmem; ama ekmek yerim."

Gaziler: Şarap haramdır diyen bok yemiş. Bu şarap gaza malıdır. Gaza malına haram diyenler şu esirlerimiz gibi kafir olurlar. Bu şarap bizim kanımızın karşılığıdır. Helal gaza malıdır." derler.

Evliyâ Çelebi gazilerin ne kadar saf olduğunu görür, kalkar, "Dualar size gaziler." diyerek oradan ayrılır.

Evliyâ Çelebi'nin Şenlik İçinde Şenliği[118]

Bir savaştan sonra Evliyâ Çelebi, ihtiyaç gidermek için ıssız bir köşeye, bir ağacın altına gider, uçkurunu çözer ve çömelir. Tam hacet giderirken ağaçtan bir çatırtı ve patırtı işitilir. Kafirin biri Evliyâ Çelebi'nin üzerine atlamıştır. Evliyâ Çelebinin üstü başı boka bulanmış vaziyettedir. öyle ki, az kalsın boklu şehit olacaktır.

FOR AUTHOR USE ONLY

Evliyâ Çelebi kendini çabuk toparlar ve Mahmud Pîr Velî gibi hemen kafirle güreşe tutuşur ve onu eline geçirir. Kafirin boynuna, memesine ve daha birkaç yerine hançer saplar, ardından onun boynunu bedeninden ayırıverir. Evliyâ Çelebi'nin, önceden üstü başı bok olmuşken şimdi de kana bulanmıştır. Kendisini bokluca gazi görerek gülen seyyah, üzerindeki pisliği hançer yardımıyla sıyırır. Sonra da uçkurunu bağlar.

O sırada bir yiğit, kayaların üzerinden soluyarak gelir ve "Birader, o kestiğin kafiri biz dağlarda kovaladık. O da can havliyle kaçarken kendini aşağıya attı. Sen de kellesini kestin. O kelle benimdir." der. Bunun üzerine eli hâlâ uçkurunda olan Evliyâ Çelebi organını çıkarır ve "Al sana kelle!" der. Yiğit "Bre edepsiz adam!" diyerek gider.

Öldürdüğü kafirin üzerini arayan Evliyâ Çelebi 105 altın, bir yüzük ve kırk kuruş ele geçirir. Ardından kelleyi İsmail Paşa'ya götürür. Ona "Din düşmanlarının devletsiz kelleleri hep böyle yuvarlansın." diyerek el öper. Paşa "Evliyâm, neden bok kokarsın?" diye sorunca

[118]*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Podgoriçe – İştib – Vidin – Peçoy – Budin – Üstürgon [Estergon] – Ciğerdelen – Macaristan – Öziçe – Taşlıca – Dobra – Venedik – Mostar – Kanije*, 6. Cilt, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 76-77.

Evliyâ Çelebi başından geçenleri bir bir anlatır. orada bulunan tüm ağalar Evliyâ Çelebi'ye gülerler. İsmail Paşa da Evliyâ Çelebi'nin hikayesini beğenir ve ona 50 altın verir. başına da gümüş çelenk koyar. Böylece Evliyâ Çelebi şenlik içinde şenlik yaşar.

Kafir Ayini[119]

Evliyâ Çelebi, Venedik'te kaldığı bir gece, uyku esnasında bir gürültü duyar. Aklı başından gider; çünkü kafirlerin kendilerini katletmek istediklerini sanır. Pencereden baktığında çocuklar, kadınlar ve erkeklerin silah kuşanıp iki ellerine balmumları aldıklarını ve o vaziyette evin önünden bölük bölük geçtiklerini görür. "Bre şu odadır, bre bu odadır." diyerek bir şey aramaktadırlar.

Kafirler bir süre serserice gezinip arandıktan sonra "Pişkindos, pişkindos!" diyerek dans etmeye başlarlar. Tüfek, fişek ve top sesleri Venedik şehrini inletir. Kafirler ise hep bir ağızdan "Yajuj, Yajuj!" diye bağırırlar.

FOR AUTHOR USE ONLY

Daha sonra kafirler, türlü çalgılar çalarak çeşitli nağmeler söylerler. Arkadan gelen binlerce papaz, ruhban ve patriklerin ellerindeki tütsüler dünyayı kokulandırır.

Bir süre sonra kalabalık, içindeki 12.000 kadını tahtırevanlar üzerine oturtup götürürler. Her bir adam, karılarının alaylarında, yz binden fazla kâfur mumu yakıp gemi direklerine koymuşlar, böylece geceyi gündüze çevirmişlerdir.

Geride, sanki beş Mısır hazinesiyle süslenmiş kadar çok takısı olan Hz. İsa ve Meryem heykelleri getirilmektedir. Hz. İsa'ya siyah bir papaz elbisesi giydirilmiştir. Bu heykeller çarklar üzerinde tıpkı insanoğlu gibi hareket edebilmektedir. Görenler onları canlı zanneder. Heykellerin etrafında binlerce mum yanmaktadır.

Evliyâ Çelebi bu şenliğin aslını kendisine hizmet eden bir adama sorar. Adam da şöyle cevap verir: "Hz. İsa hayattayken Yahudileri kendi yoluna davet etmiştir. Bu nedenle Yahudiler İsa'yı ve annesi Meryem Ana'yı öldürmek üzere hapsederler. Bunu duyan Latinler silahlanıp Nablus şehrine giderler, gürültü ve patırtı ile arayıp bir Yahudi evinde İsa'yla Meryem Ana'yı bulurlar. Sonra tüm Yahudileri öldürürler. 'Pişkindos, pişkindos!' diye şenlik

[119]*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Podgoriçe – İştib – Vidin – Peçoy – Budin – Üstürgon [Estergon] – Ciğerdelen – Macaristan – Öziçe – Taşlıca – Dobra – Venedik – Mostar – Kanije*, 6. Cilt, Kitap: 2, haz. Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 578-580.

yaparak İsa ile Meryem Ana'yı giydirirler, kuşandırırlar ve bir kiliseye götürürler. O günden beri Latin kavmi 'Bu gece bizim kutsal gecemizdir.' diyerek İsa'nın ve Meryem Ana'nın heykelini yapmış ve bu geceyi kutlamıştır. Başka ülkelerde bu ayin yoktur; çünkü İsa'yı Yahudilerden kurtaran Latin kavmidir.

FOR AUTHOR USE ONLY

Seyahatnâme'de Bazı Mekanlar

Kırklareli

Evliyâ Çelebi Kırklareli'ni şu şekilde anlatır: "İlk kurucusu, Yanko oğlu İlyana adlı kraldır. Edirne'den kurulup, 769 tarihinde Hüdavendigar Gazi eline geçmiştir. Edirne eyaletine bağlı sancaktır. Buraya bağlı mükellef köyleri var. Sancak beyine adalet üzere 10.000 kuruş gelir getirip, 500 adam ile hükümet eder. Beyinin hassı 200 bin akçadır. Livaya bağlı bir zeamet 18 tımar vardır. Savaş sırasında cebelileriyle 800, beyinin askeriyle 1.300 askeri olur. 300 payesiyle 150 akçelik şerif kazadır. Kadısına adalet üzere 300 kese gelir getirir. Kalesi yoktur. Yeniçeri serdarı, sipahi kethüdayeri , muhtesibi bacdarı var. Şehrin dört tarafında kara taşlı kırmızı topraklı bağ ve bahçeler var ki, içinde insan kaybolur.Şehri bahçelerin kenarında geniş bir düzlükte kat kat kiremit örtülü, mamur yüksek sarayları ile süslü ve şirin bir kasabadır. Camileri arasında Eski Cami meşhurdur. Hamamlarından köprü başındaki hamamla bedestene bitişik hamam güzeldir. Dükkanları şehre göre azdır. Ama, bedesteni mamurdur. Yer yer sebil ve hayat suyu çeşmeleri var. Özetle şehir içinde köprü başında iki musluktan akan bir hayat suyu vardır. Bir çeşme üzerinde aydın kişilerin devam ettiği bir kahve var. Evleri kiremitlidir. Şehir bir bayır dibinde kurulmuş olup; kıble tarafı saf bağ ve bahçeler ve köyler ile süslüdür. Kıble tarafındaki mezarlığın acayip bir tarzda sivri sivri uzun taşlardan alametleri var. Halkı, hep ehli sünnet ve ehli zevk adamlardır. 20.000 kadar bağı var. Suyu üzümlü olur. Müsellesi, pekmezi ve köftesi (köftürü:üzüm pestili) gayet meşhurdur. Burdan şimale (kuzey) dağlar ve ormanlar içinden giderek, Istranca dağlarıyla, boğaz iskelesini üç saat bir tarafta Karadeniz kenarında bırakarak Karapınar Karyesine geldik."[120]

FOR AUTHOR USE ONLY

Kırkkilise'nin bir diğer ismi Kırk Nisâ'dır. Buraya yakın olan Ahmed Beyli köyü bağlı, bahçeli ve 200 haneli bir Müslüman köyüdür. Köyde bir cami bulunmaktadır. Yine bu taraflarda olan Tatarlı köyü ise 300 hanelidir.[121]

Kırkkilise civarındaki Babaeski, Yanko ibn Madyan zamanından beridir var olan, bakımlı ve şenlikli eski bir kaledir ve büyük bir şehirdir. Ancak Sırp ve Bulgarlar İstanbul'u harap etmeye giderken burayı da harap etmişlerdir.[122]

---

[120] Toptaş, Barış. (2013). "Seyyah ve Tarihçilerin İzinde Karpodaimon'dan Kırklareli'ye", https://www.trakyagezi.com/seyyah-ve-tarihcilerin-izinde-karpodaimondan-kirklareliye/ (Erişim Tarihi: 18.02.2020).

[121] Evliyâ Çelebi. (2006). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: Konya – Kayseri – Antakya – Şam – Urfa – Maraş – Sivas – Gazze – Sofya – Edirne*, Cilt: 3, Kitap: 2, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 628.

[122] a.g.e. s. 625.

Sarı Saltık Bay Sultan Pravadi civarında vefat edince vasiyeti üzerine cesedi yedi adet tabuta konur. Yedi kral bu tabutları alır ve "Sarı Saltık bizdedir." diye kendi memleketine götürüp gömer. Edirne kralı ise kendisindeki Sarı Saltık tabutunu Baba şehrine defneder. O yüzden buraya Babaeskisi derler.[123]

Babaeski'de 1060 adet bağlı, bahçeli, tek veya iki katlı, kırmızı kiremitli hane vardır. Ali Paşa Camii, buranın önemli yapılarındandır. Öyle ki, sanki selâtin camilerindendir. Bu eser, Mimar Sinan'a aittir. Bunun haricinde Babaeski'de bir medrese, yedi sıbyan mektebi, yedi tane han, yüz civarında dükkân, bir aşevi, bir hamam, üç tekke ve bir çeşme vardır.[124]

Sarı Saltık Baba'nın türbesi Ali Paşa Camii'nin yanında, bir gül bahçesi içinde, köhne bir yapıdadır. Şeyh, eski bir tapınak içerisinde gömülüdür. Bu türbede ayrıca Şeyh Şuhûdî de vardır. Babaeski, bunlar ve bunun gibi mübarek zatların yüzü suyu hürmetine ayakta kalmaktadır.[125]

Lüleburgaz'a gelince… Burgaz, asıl olarak 'kale' demektir. Buranın bir ismi de Pürnaz'dır. Burası, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Sokollu Mehmed Paşa tarafından tekrar imar edilir ve bir vakıf hâline getirilir.[126] Kırkkilise sancağında bulunan Burgaz'da 200 atlı vardır. Düz ve geniş bir ova içerisine kurulmuş şehir 700 hanelidir. Bu evlerin çoğu bağlı, bahçeli, kırmızı kiremitli kâgir yapılardır. Altı mahallesi bulunan Burgaz'da beş cami bulunur ki bunların üçünde cuma namazı kılınır. Bunun dışında bir medrese, bir imarethane, yedi sıbyan mektebi, bir hamam ve 300 adet çarşı dükkanı vardır.[127]

FOR AUTHOR USE ONLY

Bu şehrin havası ve suyu gayet tatlı olup bağ ve bahçeleri bakımlı, koynu, kuzusu ve tereyağı da meşhurdur. Şehir oldukça şenliklidir, halkı da mutlu ve zengindir.[128]

Evliyâ Çelebi'nin anlattığı bir diğer mekan Eski Poloz Kalesi'dir. Poloz, Edirne tekfurunun akrabalarından olan bir rahibin adıdır ve bu rahibin bir mabedi bulunmaktadır. Edirne tekfuru, bu akrabasının mabedi için bir kale yaptırır ki bu Poloz Kalesi'nden başkası değildir. Yunan dilince buraya Pürgaz-ı Poloz derler. I. Murad Edirne'den evvel burayı kuşatmış ve bu kaleyi almakta hayli zorlanmıştır. Fetihten sonra ise bu kalenin bazı burçlarını

[123] a.g.e. s. 625.
[124] a.g.e. s. 625-626.
[125] a.g.e. s. 627.
[126] a.g.e. 628.
[127] Evliyâ Çelebi. (2006). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Konya – Kayseri – Antakya – Şam – Urfa – Maraş – Sivas – Gazze – Sofya – Edirne*, Cilt: 3, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 392-393.
[128] a.g.e. s. 393.

ve bedenlerini yıktırmıştır. Bir yere yaslanmayan bir tepe üzerinde bulunduğu için bu kaleye çıkmak çok güçtür. Bundan dolayı kale içinde kadın ve erkek hiçbir insanoğlu yaşamaz. Kalenin alt tarafı 200 haneli bir kefere köyüdür. Buraları taşlık yer olduğundan dolayı suyu tatlı ve şıralık sulu üzümü lezzetli olur.[129]

Samsun

Evliyâ Çelebi'nin anlattığına göre Samsun kalesi Rum kayserinin oğlu Harkıliye tarafından yaptırılmıştır. Burası önce Selçuklu Sultanı Alâeddin tarafından alınmış, ardından Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid tarafından ele geçirilmiştir. Yeniçeri serdarı, kethüda yeri, kale dizdarı ve askerleri olan Samsun'da ayân ve eşraf çok olmasına rağmen müftü ve nakibüleşraf yoktur. Tamamı gemicilik ve kendirecilikle uğraşan Samsun halkında sıradan insanlar olmayıp âlimler çoktur ve hepsi de gücünün yettiğince temiz kıyafetler giymeye özen gösterirler. Deniz kıyısında olan Samsun kalesi III. Mehmed döneminde Ruslar tarafından işgal edilip kısmen yıkılmışsa da tekrar tamir edilmiştir. Günümüzde yok olan bu kale, Evliyâ Çelebi zamanında hâlâ mükemmel bir kaledir ve 70 kuleyle 200 bedene sahiptir.[130]

FOR AUTHOR USE ONLY

Bakü

Evliyâ Çelebi'ye göre Bakü Kalesi ilk olarak Moskov kralı Dârâ Şah için yaptırılmıştır. Bu kalenin çevresi 700 adımdır ve toplam 600 bedene sahiptir. Kale içinde temiz toprak ile örtülmüş 70 adet eski hâne bulunmaktadır. Kalede minaresi olmayan Haydar Şah Camii vardır; ancak han, hamam, çarşı ve pazar yoktur. Bağlar, bahçeler, camiler, hanlar ve hamamlar kalenin dışındadır. Şehrin toplam üç kapısı bulunmaktadır. Bakü'nün havası tatlı ve yumuşaktır. Köylerinde pirinç, keten, üzüm ve karpuz yetişir. Ayrıca, Bakü'nün pamuğu çok güzeldir. Fakat, suyu tamamen petrol kokar; çünkü Bakü civarında yedi yerde petrol kaynağı mevcut olup bu petroller sarı, kırmızı ve kara olmak üzere çeşitli renklerdedir. Bakü'nün nahiyelerinden Müskür, Sendan ve Reyneb halkı aydınlanma ihtiyacı için asla balmumu ve yağ mumu kullanmazlar; sadece kara petrol kullanırlar. Bakü Moskov'a tuz, petrol, safran ve ipek ihraç eder. Anlatılanlara göre Bakü'nün hayli ilginç bir özelliği vardır: Bazı mekanlar o kadar çok tuzludur ki oraya basan adamın veya atın ayağı kanar. Hatta kevan yolcuları, toprağı kazıp içine tencere ile et veya başka yemekler koyarlar; bir süre sonra da, yerin

[129] a.g.e. s. 395.

[130] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit*, Cilt: 2, Kitap: 1, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 92-93.

sıcaklığından dolayı, o tenceredeki yemeği pişmiş olarak topraktan çıkarırlar ve afiyetle yerler.[131]

Van[132]

Van Gölü'nün Oluşumu

Evliya Çelebi, Van Gölünün[133] nasıl oluştuğunu anlatırken Makdisî Tarihi'ni kaynak olarak kullandığını belirtmektedir. Verilen bilgilere baktığımızda tam anlamıyla mitolojik bir efsaneyle karşılaşıyoruz:

''Makdisî tarihinde anlatıldığına göre, Nemrut, Allahlık iddiası ile dünyayı gezerek bütün usta ve dağdelenleri toplayıp, kırk yılda bir Nemrut seddi yaptırmış ki, temelinden tepesine işçiler her taşı yedi günde ancak çıkarırlarmış!.. Sonra Nemrut, İbrahim aleyhisselâmın Urfa vakası ile Allah'a isyan ettiğinden, Allah'ın emri ile Cibrîl-i Emin o yüksek dağın temeline bir kanat vurup havaya uçurdukta üzerindeki bütün işçi ve insanları ile yerle bir etmiş ve Allah'ın emri ile dağ yere geçip orada bu Van Gölü meydana gelmiştir."[134]

İbrahim Peygamber'in Nemrut ile mücadelesi ve Nemrut'un Tanrılık iddiasında bulunması *Kuran*'da anlatılan olaylardandır. Nemrut'un Tanrılık iddiasına dair ayetlerden biri şöyledir: '' Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi! İşte o zaman İbrahim: Rabbim hayat veren ve öldürendir, demişti. O da: Hayat veren ve öldüren benim, demişti. İbrahim: Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidayete erdirmez'' (Bakara/258). Bununla

FOR AUTHOR USE ONLY

[131]*Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit*, Cilt: 2, Kitap: 2, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 346-347.

[132]Van'ın anlatıldığı bu bölüm, Murat Aslan'ın "Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde Van'ın Efsanevi Yönleri" adlı metninden aynen alınmıştır: Aslan, Murat. (2017). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Van'ın Efsanevi Yönleri", *Edebiyat Fakültesi Öğrenci Panelleri*, Hiperyayın, s. 297-301.

[133]Evliya Çelebi Van Gölü hakkında şu bilgileri vermektedir: ''Allah'ın hikmetinden olacak, göle bu kadar sular karışır da ne bir katre çoğalır, ne de azalır! Suyu zehir gibi acıdır. İnsan taharet etse, abdest yerini yakar. Değme kimse acısına dayanamaz. Garip bir sudur: Bu gölün etrafında oturanlar bu suda giyeceklrini yıkadıklarında, asla sabun kullanmaya ihtiyaç duymazlar. Suyunda o kadar saf, beyaz ve temiz olarak çamaşır yıkanır ki, bezler pamuk gibi olur. Güney ve batı rüzgarları estiğinde, gölde şiddetli fırtınalar olur. İçinde elli parça gemisi vardır ki, kaleden kaleye tüccarları taşırlar'' (Evliya Çelebi, t.y. ; s. 515).

[134] Evliya Çelebi (t.y.); *Seyahatnâme*, Sadeleştiren: Tevfik Temelduran – Necati Aktaş, III – IV. Cilt, İstanbul, Birleşik/Üçdal Neşriyat, s. 514.

beraber, Nemrut'un set yaptırması, Cebrail'in bu seddi yıkması gibi vakalar *Kuran*'da yer almamaktadır.

Dev İskelet

Evliya Çelebi, bizzat şahit olduğu çok ilginç bir manzaradan bahsetmektedir. Seyyah öyle bir iskelet görmüş ki kafatasının göz çukuru bir adamın sığabileceği kadarmış! Şöyle anlatıyor:

''Bir saat kadar kuzeye gittik. Muş ovasına giden bir büyük yola gitmeyip, o yerden bayır ve yalçın kaya üzerine doğru çeyrek saat yürüdük. Şu güzel sanat yapısını gördük: Minare gibi olan yalçın kaya üzerinde bir adamı zincir ile sarmışlar. Şimdi sadece kemikleri kalmış, ne uzvu var, ne bir şeyi!.. Zincirler de çürümemiş, usta elinden henüz çıkmış sanırsınız. Kemikleri gayet beyazdır. İncikleri, kol kemikleri yedişer, sekizer arşın boyunda, uzun ve kalındırlar. Başı, küçük halvet hamamları kubbesi kadar var. Gözlerinin deliklerine bir insan rahatça girer ve çıkar. Hattâ bu deliklerde kartallar yuva yapmışlar. Söylentilere göre, bu kemikler Hazret-i İbrahim'e iman edenlerden birinin cesedine ait imiş. Nemrut onu bu kayaya bağlayıp altına ateş yakmış. Allah, bu güzel vücudu korumuş ve kemiklerinin birçok kısımları kaya ile birleşip aynı renk olmuş. Sadece incikleri, kolunun yeri ve başı kayadan dışarıda görünür."[135]

FOR AUTHOR USE ONLY

Son zamanlarda internette dev insan iskeletlerinin video ve resimleri dolaşmaktadır. Bu görüntülerin gerçek olup olmadığını bilmiyoruz; ancak düşünmeden de edemiyoruz: Acaba Evliya Çelebi bu dev iskeletlerden birini mi görmüştü?

Âd kavminin uzun boylu ve çok güçlü oldukları bilinir. Belki de bu kavim devlerden oluşmaktaydı ve Evliya Çelebi'nin gördüğü iskelet Âd kavmine mensup birine aitti. Eğer öyleyse, Van bölgesinde Âd ve Semûd kavimlerinin yaşadığını söyleyen Evliya Çelebi iddiasında haklı olabilir; yine de bu konuda elimizde bilimsel kanıtlar olmadan yorum yapmak imkansızdır. Ne olursa olsun, bu kanıtlanmamış iddiaların Van şehrini çevreleyen gizemli atmosfere katkı sağladığı apaçık bir gerçektir.

Amîk Kalesi

Evliya Çelebi, Amîk Kalesi'ni yapanların Âd kavmi olduğunu iddia etmektedir:

[135] Evliya Çelebi (t.y.); *Seyahatnâme*, Sadeleştiren: Tevfik Temelduran – Necati Aktaş, III – IV. Cilt, İstanbul, Birleşik/Üçdal Neşriyat, s. 516.

‘’Tarihçilerin dediklerine göre, bu kaleyi Âd kavmi yaptırmıştır. Zira Yemen akîki gibi kırmızı kayaları içinde Âd kavmi mağaraları vardır ki dil ile anlatılamaz. Amîk Kalesi Van Gölü kenarında göğe yükselen, kudret eli ile yapılmış, beş Süleymâniye minaresi yüksekliğindeki sivri bir kaya üzerinde inşa olunmuş küçücük bir kaledir. Allah biliyor ya, çıkıp seyretmeye cesaret edemedim. Zira binlerce basamak taş merdiven ile tepesine çıkarken yalçın bir duvar gibi kayaya dayanan ağaç bir merdiven ile çıkılır. Oradan yukarı, tâ kalenin en ucuna, yine taş merdiven ile çıkılır. Kuşatma sırasında ağaç merdiveni kemendler ile yukarı kaleye çekip dururlar. Asla bir taraftan çıkmaya imkân yoktur. Kıble, güney ve batı yıldız tarafları Van Gölü’dür ki, bu göl içinde bir burun gibi çıkmış yüksek kayadır. Şurası gariptir ki, kayanın en yüksek tepesinde bir pınarcağız akar. Olukları görülür. Kalenin içinde bir cami, elli kadar ev, anbarlarında darı ve çeltikli pirinç, altı adet şâhi topları varmış. Hakikaten kale Kahkaha kalesidir. Kalenin içinde erzağı olursa, suyu bol olduğundan, insan bir türlü ele geçiremez. Böyle bir kale gördümse, o da Adana vilâyetinin Silifke sancağındaki Lârende’ye yakın Esmenak kalesidir ki o da hakikaten görülmeye değer. Fakat bu Amîk kalesi ondan daha yüksek ve daha boşlukta bir kaledir. 805’te Timur bu kaleyi gelip görmüşse de, ‘’Nice şahın askerini kötü namlı etmiştir, bunu kuşatıp kötü nam yapmaktansa geçmek yeğdir.’’ diyerek, asla yan bakmayıp geçmiştir. Van gölü bu kale önünde o kadar derindir ki, yüzlerce kulaç iplerle dibine ermek mümkün olamadığından kalesine de Amîk denmiştir. Fakat Kürtler arasında bozuk olarak Âmik diye meşhurdur. Âmuk da derler. Çevresinde binlerce şahin, karakuş ve kartal yuvaları vardır. Hatta bir keresinde aşağıda kasaplar bir Van camışı kesip kellesini bir kenara bırakmışlar, hemen yukarıdan bir karakuş süzülüp bu camış kellesini yuvasına çıkararak yavrularına yedirmiştir. Hâla o kelle o kuşun yuvasında beyaz sanduka gibi durur. Düşünün, karakuş ne kadar kuvvetli ve güçlü olmalı ki yüz okkalık camış kellesini aşırmıştır.”[136]

Evliya Çelebi, Van şehrinin Âd ve Semûd kavimlerina ait olduğu yönündeki iddiasını güçlendirmek ve okuyucuyu ikna etmek için bu kavimlerin isimlerini ara ara zikretmekte ve Van’da bulunan çeşitli mekanlarla ilişkilendirmektedir. Bunun yanında, bazı tarihçileri de iddialarına tanık göstermektedir; ne var ki sözkonusu tarihçilerin isimleri ve eserleri zikredilmemiştir. Dolayısıyla, Evliya Çelebi’nin anlattıkları efsanevi hikayelerdir.

[136] Evliya Çelebi (t.y.); *Seyahatnâme*, Sadeleştiren: Tevfik Temelduran – Necati Aktaş, III – IV. Cilt, İstanbul, Birleşik/Üçdal Neşriyat, s. 530-531.

FOR AUTHOR USE ONLY

Süleyman Han Camii

Evliya Çelebi'nin anlattığına göre Süleyman Han Camii'nin macerası şöyledir: Bu cami Hz. Davud zamanında Melik Câlut tarafından bir tapınak olarak yaptırılmış, hatta Van adı da bu tapınaktan doğmuştur. Bu bilgiler *Seyahatnâme*'de şöyle verilmiştir:

''Önce buralarda Âd ve Semud kavimleri yerleşmişlerdi. Bu dağlarda mağaralar ve büyük oyuklar yapıp oturmuşlardı. Allah'ın hikmeti bu ya, bütün sert kayalar onlara boyun eğermiş! Sonraları bu Van kayası nice devletlerin eline geçmiştir. Hz. Peygamberin doğumundan 1600 sene önce, Hz. Davud zamanında Melik Câlut bu Van kayası üzerine büyük bir kilise yaptırmıştır. Davud aleyhisselâm Melik Câlut'u öldürttükten sonra bu kilise de elden ele geçmiş, nihayet Hz. Peygamber'in doğumundan 881 yıl önce Büyük İskender'in eline düşmüştür. İskender, bu kiliseye, yerlilerin ibâdet yeri anlamına kullandıkları 'Vank' adını koymuştur. Sonra bu kelime bozulmuş ve şehrin de adı Van kalmıştır."[137]

İslamiyet'in yayılışı sırasında Hz. Ebu Bekir'in Van bölgesini almasıyla Melik Câlut'un yaptırdığı tapınak camiye çevrilmiştir. Hz. Ebu Bekir'den Kanuni Sultan Süleyman zamanına kadar olan serüveni *Seyahatnâme*'de anlatılmamış caminin, Van bölgesinin Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethi sonrasında harap bir halde olduğu belirtilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman bu eski camiyi tamir ettirmiş ve ona kendi adını vermiştir. Böylece Câlut'un yaptırdığı tapınak bundan böyle Süleyman Han Camii olarak anılmaya başlamıştır. *Seyahatnâme*'de bu bilgiler şöyledir:

''Yukarı kalede Vanik Camii: Tâ Hazret-i Davut zamanında yapılmıştır. eski bir ibadet yeridir. Sonra Hazret-i Ebû Bekir elçilik ile buraya geldiğinde mescid olmuştur. Yüzlerce hükümdarın eline düşmüş ve yine câmi olarak 940 tarihinde Sultan Süleyman tarafından tâmir olunarak adını ''Süleyman Han Camii'' olarak koydurmuştur. Bir kapılı, hayli geniş bir camidir. Bir minaresi vardır. Hattâ Van'da bir zelzele olduğunda minaresi yıkılmıştır. Sonra yeniçeri ağası Ömer Ağa güzel bir sanat eseri olarak minare yaptırmıştır ki, uç kısmı (alemi) öğle vaktine kadar bulut içinde kalır. Bu iç kalede bundan başka cami yoktur. Bütün pencereleri aşağı şehre ve Edremit sahrasındaki bağ ve bahçelere bakar."[138]

FOR AUTHOR USE ONLY

[137] Evliya Çelebi (t.y.); *Seyahatnâme*, Sadeleştiren: Tevfik Temelduran – Necati Aktaş, III – IV. Cilt, İstanbul, Birleşik/Üçdal Neşriyat, S. 514.
[138] Evliya Çelebi (t.y.); *Seyahatnâme*, Sadeleştiren: Tevfik Temelduran – Necati Aktaş, III – IV. Cilt, İstanbul, Birleşik/Üçdal Neşriyat, S. 552.

SONUÇ

Evliyâ Çelebi, hayatında en çok istediği, uğrunda anne babasından, kardeşlerinden ve bir aile kurmaktan vazgeçtiği seyahat arzusu uğrunda ömrünü vermiş, eline geçen fırsatları en iyi şekilde değerlendirmiş, gerektiğinde savaşlara girmekten ve ölümü göze almaktan çekinmemiş, kendi döneminin şartlarında mümkün olan en geniş sınırlara dek gezmiş büyük bir seyyahtır. O yalnızca gezmemiş, babası Derviş Mehmed Zıllî'nin, şeyhlerin ve Sa'd bin Ebî Vakkas'ın tavsiyelerine uyarak gezdiği yerleri en ince ayrıntısına dek not etmiş ve nihayet on ciltlik dev bir seyahatnâme kaleme almıştır. Böylece, 17. yüzyılın en önemli tarih, kültür ve coğrafya kaynağı olan eserini kendisinden sonraki nesillere bırakabilmiştir.

Seyahatnâme, geçmişten günümüze hem akademik bir kaynak olarak kullanılmış, hem de meraklı okuyuculara hizmet etmiştir. Bugüne dek hakkında kaleme alınmış olan yüzlerce eser, *Seyahatnâme*'nin önemini ve değerini kanıtlar niteliktedir. Şimdiye dek önem verilmiş bu eserin bundan sonra da önemini koruyacağı şüphesizdir.

FOR AUTHOR USE ONLY

KAYNAKÇA

Akdağ, Mustafa. (1966). 'Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi', http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/796/10179.pdf , s. 201-247, (Erişim Tarihi: 04.02.2020).

Aslan, Murat. (2017). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Van'ın Efsanevi Yönleri", *Edebiyat Fakültesi Öğrenci Panelleri*, Hiperyayın, İstanbul, s. 293-303.

Çelik Şavk, Ülkü. (2011). *Sorularla Evliyâ Çelebi, İnsanlık Tarihine Yön Veren 20 Kişiden Biri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Eliaçık, Muhittin. (2009). "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin II. Abdülhamid Döneminde Muzır Neşriyat Sayılması", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, İstanbul, s. 47-62.

Evliya Çelebi (t.y.). *Seyahatnâme*, Sadeleştiren: Tevfik Temelduran – Necati Aktaş, III – IV. Cilt, İstanbul, Birleşik/Üçdal Neşriyat.

Evliyâ Çelebi. (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, Cilt: 1, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Evliyâ Çelebi. (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, Cilt: 1, Kitap: 2, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Evliyâ Çelebi. (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit*, Cilt: 2, Kitap: 1, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Evliyâ Çelebi. (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa – Bolu – Trabzon – Erzurum – Azerbaycan – Kafkasya – Kırım – Girit*, Cilt: 2, Kitap: 2, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Evliyâ Çelebi. (2006). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Konya – Kayseri – Antakya – Şam – Urfa – Maraş – Sivas – Gazze – Sofya – Edirne*, Cilt: 3, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Evliyâ Çelebi. (2006). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: Konya – Kayseri – Antakya – Şam – Urfa – Maraş – Sivas – Gazze – Sofya – Edirne*, Cilt: 3, Kitap: 2, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

FOR AUTHOR USE ONLY

Evliyâ Çelebi. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: Bağdad – Basra – Bitlis – Diyarbakır – İsfahan – Malatya – Mardin – Musul – Tebriz – Van*, 4. Cilt, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Evliyâ Çelebi. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: Bağdad – Basra – Bitlis – Diyarbakır – İsfahan – Malatya – Mardin – Musul – Tebriz – Van*, 4. Cilt, Kitap: 2, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Evliyâ Çelebi. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Akkirman – Belgrad – Gelibolu – Manastır – Özü – Saraybosna – Slovenya – Tokat – Üsküp*, 5. Cilt, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Evliyâ Çelebi. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Akkirman – Belgrad – Gelibolu – Manastır – Özü – Saraybosna – Slovenya – Tokat – Üsküp*, 5. Cilt, Kitap: 2, haz. Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Evliyâ Çelebi. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Podgoriçe – İştib – Vidin – Peçoy – Budin – Üstürgon [Estergon] – Ciğerdelen – Macaristan – Öziçe – Taşlıca – Dobra – Venedik – Mostar – Kanije*, 6. Cilt, Kitap: 1, haz. Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Evliyâ Çelebi. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Podgoriçe – İştib – Vidin – Peçoy – Budin – Üstürgon [Estergon] – Ciğerdelen – Macaristan – Öziçe – Taşlıca – Dobra – Venedik – Mostar – Kanije*, 6. Cilt, Kitap: 2, haz. Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Gemici, Nurettin. (2014). "Evliya Çelebi", *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*, 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, 189-198.

http://yazmalar.gov.tr/eser/evliya-celebi-seyahatname/214397 (Erişim Tarihi: 10.02.2020).

İlgürel, Mücteba. (1995). "Evliya Çelebi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 529-533.

İz, Fahir. (1979). "Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Beşerî Bilimler-Humanities*, Vol. 7, (61-79)

"Kilometre Taşları – Evliya Çelebi", https://www.trtarsiv.com/search?query=Evliya (Erişim Tarihi: 18.02.2020).

FOR AUTHOR USE ONLY

Kılıç, Muhammed Tayyib. (2015). "Evliyâ Çelebi ve Seyahatname ile İlgili Türkçe Bir Bibliyografya Denemesi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, s. 245-282.

Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, (tarih yok). çev. Elmalılı Hamdi Yazır, Sadeleştiren: Abdullah Aydın, Aydın Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.

Öztürk Bitik, Başak. (2018/9). "Behçet Necatigil'in Radyo Oyunu Evliyâ Çelebi", *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, sayı: 9, s. 231-239.

Tezcan, Nuran. (2009). "Evliyâ Çelebi Seyatanâmesi'nin Hammer-Purgstall Tarafından Bilim Dünyasına Tanıtılması Hakkında", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: 34, İstanbul, s. 203-230.

Toptaş, Barış. (2013). "Seyyah ve Tarihçilerin İzinde Karpodaimon'dan Kırklareli'ye", https://www.trakyagezi.com/seyyah-ve-tarihcilerin-izinde-karpodaimondan-kirklareliye/ (Erişim Tarihi: 18.02.2020).

"17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu", http://www.diledebiyat.net/yuzyillara-gore-klasik-turk-divan-edebiyati/17-yuzyilda-klasik-turk-divan-edebiyati/17-asirda-osmanli-imparatorlugu (Erişim Tarihi: 17.02.2020).

FOR AUTHOR USE ONLY

İLERİ OKUMALAR İÇİN BİBLİYOGRAFYA[139]

Acaroğlu, Türker. (1961). "Büyük Türk Gezgini Evliyâ Çelebi", *Türk Folklor Araştırmaları*, sayı: 148, Kasım, s. 2548-2550.

Açık, Tansu. (2009). "Evliya Çelebi'de Yunan-Roma Dünyası", *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, Hazırlayan: Nuran Tezcan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 2334.

Açık, Tansu. (2011). "Evliya Çelebi'nin Eskiçağ Dünyası", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*, Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s. 343-349.

Ak, Mahmut. (1998). "Evliya Çelebi" maddesi, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayınları, cilt: I, s. 426.

Akalın, Şükrü Haluk. (2011). "Seyahatname'den Evliya Çelebi'ye", *Türk Dili,* sayı: 711, Mart 2011, Ankara, s. 212-233.

Akalın, Şükrü Haluk. (2011). *Seyyah-ı Âlem Evliya Çelebi*, Ankara.

Akgül, Alphan. (2009). "Evliya Çelebi ve İhsan Oktay Anar'ın Ortak Üslubu: Fantastik Mi Keramet Mi?", *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, Hazırlayan: Nuran Tezcan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 49-54.

Albayrak, Muzaffer. (2011). "Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin Baskı Serüveni", *Evliya Çelebi Konuşmaları / Yazılar*, Hazırlayan: M. Sabri Koz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 14-37.

Alptekin, Ali Berat. (2005). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, Ankara.

Alver, Köksal. (2011). "Tebdil-i Mekân: Seyahatin Anlamı Üzerine", *Hece Dergisi*, (Gezi Özel Sayısı), sayı: 174 / 175 / 176, Haziran-Ağustos.

And, Metin. (1972). "Evliya Çelebi Üzerine Bir Kaynakça Denemesi", *Kitap Haberleri Bülteni*, s. 29-31, 95-97.

Atasoy, Nurhan. (2011). "Evliya Çelebi ve Matrakçı Nasuh: Osmanlı Bahçelerine Yönelik Bakış Açıları (1534-1682)", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*, Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 325-342.

[139]Bibliyografya'nın oluşturulmasında büyük ölçüde Muhammed Tayyib Kılıç'ın "Evliyâ Çelebi ve Seyahatname ile İlgili Türkçe Bir Bibliyografya Denemesi" adlı makalesinden yararlanılmıştır (*İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2015, s. 245-282).

FOR AUTHOR USE ONLY

Atsız, Nihal. (1971-1972). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, I-II, İstanbul.

Aynur, Hatice. (2011). "Evliya Çelebi'nin Yazılı Kaynakları Üzerine", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*, Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 382-386.

Balta, Fider. (2006). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Siyasal Kültür Unsurları*, Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baysun, Cavit, Evliya Çelebi Maddesi, İslam Ansiklopedisi IV, s. 400-412.

Baysun, Cavit. (1955). "Evliya Çelebi'ye Dair Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, XII, 1955, s. 257-264.

Baytop, Asuman (1990). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Adı Geçen Bitkiler," *I. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı*, Tıp ve Kültür Evi Yayınları, İstanbul. 7-9.

Bilici, Faruk. (2012). "Savaş Muhabiri Evliya Çelebi", *Evliya Çelebi Atlası*, Editör: Coşkun Yılmaz, MEDAM, Mahya Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 414-417.

Boratav, Pertev Naili. (1982). "Evliya Çelebi'nin Hikâyeciliği", *Folklor ve Edebiyat*, sayı: 1, İstanbul, s. 297-303.

Cebeci, Dilâver. (2009). "Evliya Çelebi ve 17. Yüzyıl Osmanlı Toplumu", *Bilge Oğuz Yayınları*, İstanbul, 2009.

Çelik Şavk, Ülkü. (2011). *Sorularla Evliya Çelebi-İnsanlık Tarihine Yön Veren 20 Kişiden Biri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 60 sayfa, Ankara.

Çevik, Mümin. (1986). *Evliya Çelebi, Tam Metin Seyahatname*, Çeviren: Tevfik Temelkuran, Necati Aktaş, cilt: IX, Üçdal Yayınevi, İstanbul.

Dağlı, Yücel. (1999). "Evliya Çelebi Hayatı ve Seyahatnamesi", *Osmanlı*, cilt: 8, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 344-354.

Dağlı, Yücel. (1994). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinin 1. Cildindeki Yer ve Şahıs Adları İndeksi*, Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Danışman, Zuhuri. (1971). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul.

FOR AUTHOR USE ONLY

Danışman, Zuhuri. (1950). "Evliya Çelebi ve Seyahatnamesinden Garip Fıkralar", *Resimli Tarih Mecmuası*, sayı: 6, Haziran, 1950, s. 226-228.

Dankoff, Robert. (2008). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü*, Katkılarla İngilizceden çeviren: Semih Tezcan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Dankoff, Robert. (2010). *Seyyah-ı Âlem Evliyâ Çelebi'nin Dünyaya Bakışı*, Çeviren: Müfit Günay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Deliorman, Altan (1979). *Evliya Çelebi: Küp Kafalı Çocuk*. Istanbul

Demircanlı, Yüksel Yoldaş. (1989). *İstanbul Mimarisi İcin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.

Develi, Hayati. (1995). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Türkiye'de Yapılan Yayınlarına Bir Bakış", *Türk Dili*, sayı: 527, Kasım, s. 1239-1244.

Develi, Hayati. (1996). "Evliya Çelebi", *Osmanlı Ansiklopedisi, Tarih, Medeniyet, Kültür*, İz Yayıncılık, İstanbul.

Develi, Hayati. (2013). *Evliya Çelebi'nin İzinde*, Mahya Yayınları, İstanbul.

Duman, Musa. (2011). "Evliya Çelebi Yalancı mıydı?", *Evliya Çelebi Konuşmaları / Yazılar*, Hazırlayan: M. Sabri Koz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 171-187.

Eğnim, Kağan. (2013). *Evliya Çelebi'ye Göre Rumeli'ndeki Bazı Halklar ve Topluluklar*, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erduran, Zeynep. (2006). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre İstanbul'da Esnaf, Zanaat ve Ticaret*, Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erekli, Arzu. (2011). "Bir Seyyahın Zihninde Seyahat", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*, Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 234-239.

Eren, Meşkure. (1960). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerine Bir Araştırma*, İÜEF Matbaası, İstanbul, 1960.

Ergin, Hikmet (1947). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinin III. cildinin indeksi*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

FOR AUTHOR USE ONLY

Erkılıç, Cafer. (1954). *Evliya Çelebi (Hayatı, Sanatı, Eserleri)*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1954.

Evliya Çelebi. (t.y.). Ministry of Tourism and Information, Ajans – Türk Press / Turkey.

Finkel, Caroline. (2012). "Evliya Çelebi Bin Bir Gece Masallarına Aşina Mıydı?", *Evliya Çelebi Atlası*, Editör: Coşkun Yılmaz, MEDAM, Mahya Yayıncılık, İstanbul, s. 323-325.

Freely, John. (2003). *Evliya Çelebi'nin İstanbul'u*, çeviren: Müfit Günay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Gökyay, Orhan Şaik. (1966). "Evliya Çelebi Seyahatnamesinde: Bir Sultanın Gerdek Gecesi", *Türk Dili*, cilt: XV, sayı: 173, Şubat, s. 342-351.

Hulusi, Kemal. (…). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*.

İlgürel, Mücteba. (1995). Evliya Çelebi Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 11, İstanbul, s. 529-533.

İnalcık, Halil. (2009). "Açış Konuşması", *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, Hazırlayan: Nuran Tezcan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 19, 20.

İnalcık, Halil. (2011). "Bir Musahibin Anıları ve Seyahat Notları", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*, Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 225-229.

İz, Fahir. (1979). "Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, VII, 1979, 61-79,

Kahraman, Seyit Ali. (2013). *İlk Savaş Muhabirimiz Evliya Çelebi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karadağ, Metin. (1999). "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Balkanlarla İlgili Efsaneler", *Folklor / Edebiyat,* sayı: 17, 1999, s. 195-200.

Karaörs, M. Emre. (1992). *Evliya Çelebi ,Seyahatname*, Gümüş Basımevi, İstanbul.

Kim, Sooyong. (2011). "Evliya Çelebi Nasıl Bir Seyyahtı?" *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*, Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 225-229.

FOR AUTHOR USE ONLY

Kiper, Nimet. (…). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*.

Koçu, Reşat Ekrem. (1994). "Evliya Çelebi Kimdir? I", *Türk Edebiyatı*, sayı: 253, Kasım, s. 48-49.

Koçu, Reşat Ekrem. (1994). "Evliya Çelebi Kimdir? II", *Türk Edebiyatı*, sayı: 254, Aralık, s. 32-33.

Koçu, Reşat Ekrem. (…). *Evliya Çelebi*.

Kollektif. (2013). *Evliya Çelebi'nin Dünyası*, Mahya Yayınları, İstanbul.

Kollektif. (2013). *Evliya Çelebi'nin Şehirleri*, Mahya Yayınları, İstanbul.

Kuran, Ercüment. (1988). "XVII. Asır Anadolu Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Çelebi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4, s. 249-252.

Kurucu, İrfan. (2013). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Anlatıcılar ve Anlatıcı Olarak Evliya Çelebi*, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Küçükkaya, Askeri. (2002). *Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Tasavvufi Kültür*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Mengi, Mine. (2009). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Bir Üslup Özelliği Olarak Türler Arasılık", *Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, Hazırlayan: Nuran Tezcan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 281-291.

Mengi, Mine. (2012). "Seyahatnamedeki Mensur Türlerden Biri: Otobiyografi / Sergüzeşt-i Evliya", *Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu*, Editör: Yusuf Akçay, Gelişim Üniversitesi Yayınları İstanbul, s. 251-260.

Mülayim, Atilla. (2011). "Evliya Çelebi'nin Hayatı", *Türkiye Yazarlar Birliği Akademi*, sayı: 2, Ankara, s. 9-14.

Nusret, Leman. (…). *Evliya Çelebi'nin Hayatı*.

Okumuş, Ejder. (2011). "Evliya Çelebi'yi Okumak ve Anlamak", *Hece Gezi Özel Sayısı*, sayı: 22, Temmuz-Ağustos, s. 277-292.

Öz, Asım. (2011). "Menkibevî Seyahatname: Seyyah-i Âlem Evliya Çelebi'nin Zihin Dünyası Üzerine", *Türkiye Yazarlar Birliği Akademi*, sayı: 2, Ankara, s. 141-156.

FOR AUTHOR USE ONLY

Öz, Suat. (2007). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre Anadolu'da Yer Adları,* Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Özay, Yeli. (2009). "Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinde İstanbul'un Tılsımlarının Hikâye Edilişi", *Milli Folklor*, Yıl: 21, sayı: 81, 2009, s. 54-63.

Özay, Yeliz. (2009). *Evliya Çelebi'nin Acayip ve Garip Dünyası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Özay, Yeliz. (2011). "Evliya Çelebi'nin İstanbul Hikâyesi", *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, sayı: 12, s. 57-62.

Özbay, Muzaffer. (2010). *Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Anadolu Coğrafyasındaki Gayr-i Müslim Mabetleri*, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, Nebi. (2012). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Sözlü Kültür Boyutu ve Kent Kültürü Araştırmaları", *Evliya Çelebi'nin Sözlü Kaynakları Sempozyum Bildirisi* , UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, s. 131-148.

Özkök, Salih. (2013). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Doğu Şehirleri (1641-1648),* Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özön, Mustafa Nihat. (1979). "Evliya Çelebi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler / İsimler / Eserler / Terimler*, cilt: 3, Emek Matbaacılık, İstanbul, s. 123-128.

Özön, Mustafa Nihat. (…). *Seyahatname*.

Pala, İskender. (2011). "Evliya Çelebi'nin İstanbul Seçkisi", *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi,* sayı: 12, s. 63-70.

Parmaksızoğlu, İsmet. (1984). *Evliya Çelebi, Seyahatname / Rumeli, Solkol ve Edirne*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Sakaoğlu, Necdet. (1994). "Evliya Çelebi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* cilt: 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, s. 234-235.

Sakaoğlu, Saim. (1988). "Evliya Çelebi'nin Naklettiği Efsanelerin Türk Efsaneleri İçindeki Yeri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4, s. 283-291.

Salan, Erkan. (2013). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Biçim Bilgisi Özellikleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

FOR AUTHOR USE ONLY

Sarı, Ceyhun. (2010). *Evliya Çelebi'de Muğla ve Antalya*, Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarıca, Bedri. (2009). "Evliya Çelebi'ye Göre Van Gölü Çevresinde Türkler ve Türkçe", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 40, s. 37-45.

Sheridan, Michael D. (2011). "Evliya Çelebi'nin Seyahatlerinin Haritası Seyyâh-ı Âlem'in Başlıca Durakları", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*, Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 96.

Sır, Ayşenur. (2012). "Seyahatnamenin Işığı Altında Evliya Çelebi'nin Ailesi ve Şeceresi", *Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu*, Editör: Yusuf Akçay, Gelişim Üniversitesi Yayınları İstanbul, s. 323-340.

Şentürk, Osman. (1999). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Folklorik Unsurlar*, Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tan, Nail. (1974). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Folklorik Dizin Denemesi*, Ankara, Nüve Matbaası.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. (1995). "Evliyâ Çelebi", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 161-163.

Taş, Bünyamin. (2011). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Şairin Yeri", *Türkiye Yazarlar Birliği Akademi*, sayı: 2, Ankara, s. 113-121.

Taşpınar, İsmail. (2012). "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Anadolu'da Gayr-ı Müslimler", *Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu*, Editör: Yusuf Akçay, Gelişim Üniversitesi Yayınları İstanbul, s. 351-366.

Taştan, Yahya Kemal. (2011). "Evliya Çelebi'nin Osmanlı Hanedanına Bakışı", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*, Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 240-260.

Tekcan, Münevver. (2005). "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Diller ve Türk Lehçeleri", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 27, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, Erzurum, s. 67-75.

Temizkan, Abdullah. (2011). "Evliya Çelebi'nin Kimlik Algısı", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* sayı: XI / 2, Kış, İzmir, s. 1-12.

FOR AUTHOR USE ONLY

Tezcan, Nuran. (2002). "Bir Üslup Ustası Olarak Evliya Çelebi", *Evliya Çelebi ve Seyahatname*, Yayına Hazırlayanlar: Nuran Tezcan-Kadir Atlansoy, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları, s. 231-243.

Tezcan, Nuran. (2011). "Evliya Çelebi Muzu Anlatıyor", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*, Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 217.

Tezcan, Nuran. (2011). "Evliya Çelebi Ne Zaman Doğdu, Ne Zaman Öldü?" *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi,* Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 26-29.

Tezcan, Nuran. (2011). "Evliya Çelebi'den Kalan Belgesel İzler", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*, Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 41-55.

Tezcan, Nuran. (2011). "Evliya Çelebi'nin Belgesel İzleri", *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, sayı: 12, s. 37-42.

Tezcan, Nuran. (2013). "Evliyâ Çelebi'nin Freng-pesend Resim Tutkusu", *Cahiers Balkaniques*, sayı: 41, s. 27-42.

Tezcan, Nuran. (2011). "Evliya Çelebi'nin Gün Işığına Çıkan Eseri, Nil Haritası", *Toplumsal Tarih,* sayı: 207, s. 56-63.

Tezcan, Nuran. (2011). "Okçuluk Kitaplarında Evliya Çelebi", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*, Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 41-55.

Tezcan, Semih. (2011). "Bir Dâhinin Seyâhatnamesi", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*, Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 13-15.

Tezcan, Semih. (2011). "Evliya Çelebi'nin Okçuluğu", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*, Editör: Nuran Tezcan – Semih Tezcan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 30-38.

Tütüncü, Mehmet. (2011). "Evliya Çelebi'nin Bilinmeyen El Yazısı", *Yedikıta*, Nisan, s. 14-20.

FOR AUTHOR USE ONLY

Tütüncü, Mehmet. (2011). "Hattat ve Hakkâk Olarak Evliya Çelebi", *Yedikıta,* Temmuz, s. 68-73.

Uğraş, Mehmet. (2012). *Seyahatin Sosyolojik İmkânı: Evliya Çelebi Seyahatnamesi Örneği*, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uyguner, Muzaffer. (1995). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Atasözleri ve Alıntılar", *Türk Dili*, sayı: 47, s. 15-17.

Vatin, Nicolas. (1999). "Bir Osmanlı Türkü Yaptığı Seyahati Niçin Anlatırdı?", *Cogito*, *Osmanlılar Özel Sayısı*, sayı: 19, İstanbul, s. 161-178.

Yavuz, Hilmi. (2012). "Evliya Çelebi, Rasyonalite ve 'Masal Uydurma İşlevi' Üzerine Notlar", *Evliya Çelebi'nin Sözlü Kaynakları Sempozyum Bildirisi*, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara, s. 179-183.

Yerasimos, Marianna. (2010). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Ekmekler, Çörekler ve Unlu Mamuller", *Yemek ve Kültür*, sayı: 20, İlkbahar, s. 33-42.

Yerasimos, Marianna. (2010). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Yemek Kültürü: Yorumlar ve Sistematik Dizin*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010.

Yılmaz, Coşkun. (2013). *400. Yıl Evliya Çelebi Atlası*, Bahçeşehir Üniversitesi Medeniyet Araştırmaları Merkezi.

FOR AUTHOR USE ONLY

DİZİN

A

Abdullah Dede, 13
Abdülahad Efendi, 16
Adalar, 16
Adana, 30, 47, 67
Afyon, 30
Ahî Çelebi Camii, 12
Aksaray, 25
Akşehir, 24
Amasya, 18
Anadolu, 8, 19, 21, 25, 26, 44, 77, 78, 79

Ankara, 8, 9, 22, 23, 31, 34, 35, 41, 69, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81
Antakya, 24, 25, 28, 48, 50, 62, 63, 70
Antalya, 30, 79
Arnavutluk, 29, 30
Atmeydanı, 24
Avrupa, 5, 30
Avusturya, 29, 30
Aydın, 14, 30, 71
Aydos, 27

B

Babaeski, 28, 62, 63
Bakü, 4, 19, 20, 46, 64
Batman, 29
Bingöl, 25
Bitlis, 25, 29, 51, 52, 54, 55, 57, 70
Biyografi, 6
Bolu, 14, 17, 18, 19, 21, 23, 24, 40, 41, 45, 46, 64, 65, 69, 70
Brandenburg, 30
Bulak Matbaası, 34
Bursa, 14, 15, 17, 19, 21, 23, 24, 29, 30, 40, 41, 44, 45, 46, 64, 65, 69, 70
Bürvadi, 27
Büyükçekmece, 27

C

Celâlî, 8, 21
Cinci Hoca, 24

Ç

Çanakkale, 29
Çelebi Kul Kethüdası, 27
Çomar Bölükbaşı, 25
Çorlu, 27
Çorum, 20

D

Dağıstan, 20, 40
Danimarka, 30
Defterdarzâde Mehmed Paşa, 18, 19, 20, 21, 23
Derviş Mehmed Zıllî, 8, 32, 36
Diyarbakır, 25, 29, 51, 54, 70

E

Edirne, 25, 28, 29, 33, 35, 48, 50, 61, 62, 63, 70, 78
Ege, 30
Emir Özbek Bey, 32
Emir Sultan Hazretleri, 15
Er Dede Sultan, 22
Er Sultan, 22
Eriş Kalesi, 19
Erzurum, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 40, 41, 45, 46, 64, 65, 69, 70, 80
Etmeydanı, 24
Evliyâ Çelebi, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 79, 80
Eyüp Sultan, 24, 43

G

Galata, 15, 37
Gaziantep, 30
Gebze, 18
Gelibolu, 29, 55, 58, 70, 71
Gencine-i Râz, 16, 36
Girit, 14, 17, 18, 19, 21, 23, 24, 30, 40, 41, 45, 46, 64, 65, 69, 70
Gürcistan, 17, 20, 46

H

Habeşistan, 31
Hac, 30
Hacı Bayram, 22
Hama, 24
Hammer, 33, 34, 72
Heybeliada, 15
Hollanda, 30
Humus, 24
Hüseyin Baykara, 10, 24, 50
Hz. Muhammed, 13

I

IV. Mehmed, 24, 26, 27, 29
IV. Murad, 9, 11, 12, 15

FOR AUTHOR USE ONLY

İ

İpşir Mustafa Paşa, 23
İran, 18, 29
İskenderun, 24
İstanbul, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 54, 55, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81
İzmir, 30, 80
İzmit, 16, 18
İznik, 16, 24

K

Kafkasya, 14, 17, 19, 21, 23, 24, 30, 40, 41, 45, 46, 64, 65, 69, 70
Kahire, 34
Kahramanmaraş, 25, 77
Kânûnî, 9
Kara Ali, 10, 24
Kara Haydaroğlu, 21
Karahisar, 20, 47
Kars, 20
Kasımpaşa Mevlevîhanesi, 13
Katırcıoğlu, 21, 25
Kayseri, 8, 25, 28, 48, 49, 50, 62, 63, 70
Ketenci Öm, 9, 16
Ketenci Ömer Paşa, 9, 16
Kırım, 14, 17, 19, 21, 23, 24, 29, 30, 40, 41, 45, 46, 64, 65, 69, 70
Kırkkilise, 62, 63
Kırklareli, 4, 28, 61, 62, 72
Kızılırmak, 21
Kitâb-ı Kâfiye, 16, 36
Kitâb-ı Şâfiye, 16, 36
Konya, 24, 25, 28, 48, 50, 62, 63, 70
Kozbekçi Mehmed Ağa, 9
Köse Ali Paşa, 29
Köstence, 27
Kûhistânî, 16, 36
Küçükçekmece, 27
Kütahya, 30, 55

L

Lâdik, 20, 24
Leopold, 30
Lüleburgaz, 27, 28, 63

M

Malatya, 29, 51, 54, 70
Malta, 18
Manisa, 30
Maraş, 25, 28, 30, 48, 50, 62, 63, 70
Mardin, 29, 51, 54, 70
Melek Ahmed Paşa, 9, 27, 28, 29, 51, 52, 53, 57
Merzifon, 20
Mısır, 12, 30, 31, 32, 33, 60
Montecuculli, 30
Muğla, 30, 79
Muş, 25, 50, 66
Mültekâ, 16, 36

N

Nahcivan, 18
Nigbolu, 27
Niksar, 18

O

Okçuzâde Ahmed Çelebi, 14
Osmanlı Devleti, 3, 8

Ö

Özi, 27, 29

P

Poloz, 27, 63

R

Revan, 18, 19, 20
Rodos, 30
Rumeli, 27, 28, 29, 30, 57, 75, 78
Rusçuk, 27

S

Samsun, 4, 17, 39, 64
Sarı Saltık, 18, 22, 62, 63
Savaş, 62, 74, 76
Seyahat, 3, 6, 12, 13, 75, 76
Silahdar Melek Ahmed Ağa, 9, 10

FOR AUTHOR USE ONLY

Silahdar Murtaza Paşa, 24, 25
Silistre, 27
Silivri, 27
Sivas, 8, 25, 27, 28, 29, 48, 50, 62, 63, 70
Sudan, 30
Sultan İbrahim, 24, 26

Ş

Şam, 12, 24, 25, 28, 30, 42, 48, 50, 62, 63, 70
Şamahı, 19
Şehit Musa, 10
Şeyhülislam Aziz Efendi, 27
Şeyhülislâm Hüseyin Efendi, 15
Şirvan, 19
Şumnu, 27, 51

T

Tebriz, 18, 19, 29, 51, 54, 70
Termenis, 19
Tiflis, 19, 20
Tokat, 20, 55, 58, 70, 71
Topkapı Sarayı, 10, 24, 33, 35
Trabzon, 3, 9, 14, 16, 17, 19, 21, 23, 24, 40, 41, 45, 46, 64, 65, 69, 70

U

Ucalı Sefer Reis, 17
Unkapanı, 8, 16
Urfa, 25, 28, 48, 50, 62, 63, 65, 70

Ü

Üsküdar, 25

V

Van, 4, 29, 40, 47, 51, 54, 57, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 79
Vardar Ali Paşa, 23
Veziriazam Kara Murat Paşa, 25
Veziriazam Murad Paşa, 8
Viyana, 30

Y

Yeniköy, 27

Z

Ziştovi, 27
Zitvatorok Antlaşması, 8

FOR AUTHOR USE ONLY

FOR AUTHOR USE ONLY

FOR AUTHOR USE ONLY

Buy your books fast and straightforward online - at one of world's fastest growing online book stores! Environmentally sound due to Print-on-Demand technologies.

Buy your books online at
www.morebooks.shop

Kaufen Sie Ihre Bücher schnell und unkompliziert online – auf einer der am schnellsten wachsenden Buchhandelsplattformen weltweit! Dank Print-On-Demand umwelt- und ressourcenschonend produzi ert.

Bücher schneller online kaufen
www.morebooks.shop

KS OmniScriptum Publishing
Brivibas gatve 197
LV-1039 Riga, Latvia
Telefax: +371 686 204 55

info@omniscriptum.com
www.omniscriptum.com

OMNIScriptum

FOR AUTHOR USE ONLY

FOR AUTHOR USE ONLY